

APOSTROF

revistă a uniunii scriitorilor

APARE
LUNAR

APOSTROF

Dosar
Orice casa, nu se poate construi fără un temelie solidă. Orice mediu, nu se poate crea fără un efort comun. Orice viață, nu se poate trăi fără un scop și un sens. Orice cultură, nu se poate crea fără un rădăcinii în trecut și un deschis spre viitor.

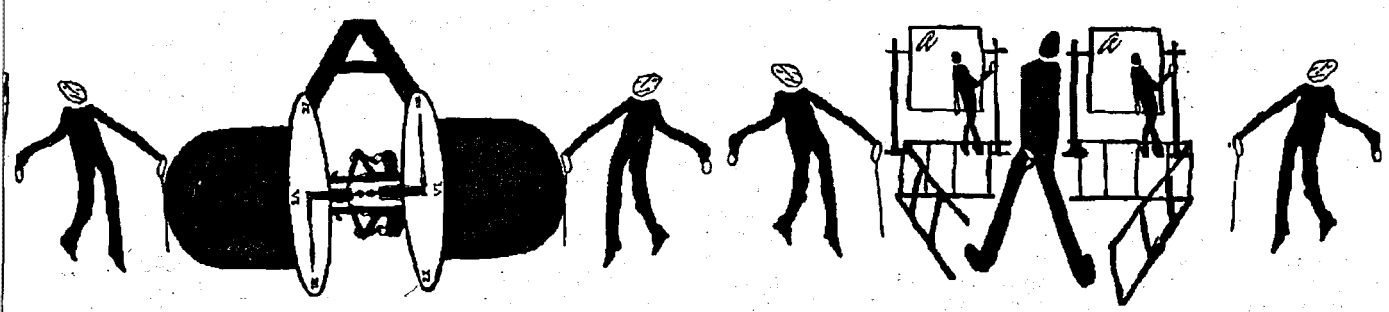
Din Cartea Psalmilor
Talmacita de I.P.S. Bartolomeu
Biblia în cultura română de Eugen Pavel

Conversatii cu Dorli Blaga

Revista
Revista este o publicație lunară care aduce în discuție probleme culturale, literare și artistice. Este un forum pentru scriitorii din România și din străinătate. Revista este condusă de un colectiv de redacție format din scriitori și critici literari. Revista este disponibilă în format online și în format imprimat.

anul XII bis nr. 11
(150)
2002

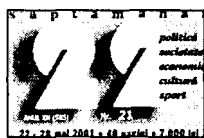

Revistă editată cu sprijinul financiar al MINISTERULUI CULTURII ȘI CULTELOR,
PRIMĂRIEI ȘI CONSILIULUI LOCAL CLUJ-NAPOCA
și al FUND FOR CENTRAL AND EAST EUROPEAN BOOK PROJECTS

Revista Revistelor Vatra

„Pentru mine, ca și pentru multă lume – sunt sigur, Biblioteca Națională ar fi adevărata Catedrală a Neamului“, scrie Alexandru Vlad în *Vatra* (8/9, 2002).

În „22“, nr. 659, S. Damian o prezintă publicului român pe Leni Riefenstahl, regizoarea germană care a turnat filme pentru aparatul de propagandă al lui Hitler. *Estetică și ideologie* se anunță ca un serial de mare interes, în care autorul întoarce problema pe toate fețele conchizând (deocamdată): „Ca artistă, frumosul după care a tins indiscutabil a fost impregnat în parte de un stil de viață și de cugetare care a înjosit omul. Era o lume de jos, cu trăsături de brută, de animal de pradă. I se face însă o nedreptate când nu se observă în opera ei tentativa de a inversa schema viciată, ispitind ce e superior în animal. A tănit spre un echilibru al formelor, o rafetă a frumosului, o aspirație spre mântuire.

Iniștia pe care o îndură Leni R. prin perpetuarea zonei de umbră, din care nu mai iese, ține și de istoria recentă a Germaniei. Sancțiunile pentru flagelul stărnit de poporul lui Schiller și Goethe în lume au lovit și pe oamniile de artă și cultură care au venit în atingere cu ideile nefaste. Cu cât au fost mai străluciți ca artiști și gânditori, cu atât li s-a iertat mai puțin, chiar dacă perioada de incubare și de molipsire a fost scurtă (anul de preluare a rectoratului, în 1934 la Freiburg, în cazul lui Heidegger, sau deruta limitată în timp a lui Gottfried Benn). Chestiunea e delicată, apare ca o răsfrângere a unui proces istoric, care trebuie înțeles în toate laturile sale. Nu numai unor oameni, dar și unor categorii de teme li se prescrie un fel de boicot (provizoriu), nu se prea discută nestingherit despre noțiuni ca sânge, glic, rasă, specific național, ca motive ale literaturii

și ale istoriei concepțiilor. E o consecință a exceselor pe acest tărâm din trecut. Descătușarea din stânjenala nenaturală depinde în mare măsură nu de Germania, care s-a transformat într-un stat democratic de drept, un bastion al progresului, ci de victimele de atunci, care trebuie să acorde absolvirea și privilegiul uitării treptate“.

Presa literară românească a dedicat pagini numeroase proaspătului laureat Nobel pentru literatură pe anul 2002: Imre Kertész. Romulus Căplescu (în *Adevărul literar și artistic*, nr. 639), Adriana Bittel și Agnes Majtényi (în *România literară*, nr. 42) ne aduc prețioase informații despre viața și opera lui Imre Kertész, cel de-al șaptelea maghiar deținător al Nobelului, primul maghiar cu un Nobel pentru literatură.

Euphorion, numărul triplu pe iulie-

septembrie 2002, dedică un amplu grupaj lui Gellu Naum. Colaborează naumologi de vază ca Simona Popescu și Ion Pop (acesta din urmă, intervievat de Dora Pavel pe teme naumologice, desigur). Minunată pagina 7, cu scrisori în facsimil – René Char către Naum și Naum către Victor Brauner (o scrisoare-desen din 1948).

În *Convorbiri literare* nr. 6 și 7 din acest an, am citit un extraordinar articol al lui Jean-Louis Courriol, românist francez care are o profundă cunoaștere a culturii române. Transcriem două scurte și pătrunzătoare fragmente: „... cei care, intelectuali francezi sau editori, nu-și vin în fire de admirația sau cultul lui Cioran – ceea ce este frumos în principiu – ar fi bine inspirați să considere – logic – că o literatură care l-a produs, prin traducere, pe Cioran – merită să fie descoperită în toate valorile ei mari în care Emil Cioran are un loc sigur dar modest“; „Dar există o constatare și mai întristătoare: cine a fost în poziția cea mai puternică pentru a orienta interesul editorilor francezi spre marile opere literare românești, cine a avut mai multă trecere pentru a face ceea ce alți scriitori au

Arthur Dan. Colecția Dana Țăranu

făcut pentru țările lor, uneori mult mai mici? Trei nume mari: Eliade, Cioran, Ionescu. Nimic nu ne poate dovedi că au încercat vreodată ceva serios în acest sens, totul ne îndreptățește să credem că nu au făcut niciodată nimic decisiv, chiar dacă, probabil, nu au pus bețe în roate. Tristă concluzie care, însă nu ne va descuraja niciodată“.

În nr. 9 al aceleiași reviste (160 pagini! de unde aveți bani, stimatei colegi?) de citit un interviu cu Sorin Alexandrescu, scrierile inedite ale lui Conta, antologia de poezie mexicană (traduceri de Al. Husar și Ana Maria Costachi) ce-i cuprinde pe Francisco Hernández, Amado Nervo, José Luis Quesada, José Angel Leyva, Claudia Puente.

steaua

REVISTA DE LITERATURĂ, CULTURĂ ȘI SPIRITUALITATE ROMÂNĂ

În *Steaua*, nr. 5-6, un interviu realizat de Ruxandra Cesereanu cu Matei Călinescu, despre spinoasa problemă a generației '27, din care cităm: „Eliade a rămas obsedat de perioada sa de adeziune la legionarism și a revizitat-o în opera sa postbelică de ficțiune, dar mereu în forme indirecte, camuflate, enigmatice și enigmatizante. În carte, am stăruit mult asupra desprinderii lui Eliade de trecutul său, sub semnul a ceea ce el a numit datoria creației, pe care și-a îndeplinit-o prin opera sa monumentală, prin ambiția dantescă a construcției, în contrast cu văicărelile ovidiene ale multor, prea multor deștrați. Asceza muncii, a scrisului zilnic a avut pentru el, sunt convins, și sensul unei răscumpărări a greșelii de altă dată“.

Apoi, tulburătoarele scrisori ale lui Florin Mugur către Petru Poantă: „Jubite prietene, // Sunt obosit, nespun de obosit. Mi-a obosit până și simțul umorului. Dacă răd, răd ieri. / Sunt zile în care trăiesc și sunt zile în care mor. / Moartea e mereu prezentă din cauza câtorva cuvinte pe care mi le repet mult prea des. Să fie aici, în aceste cuvinte, legătura mea cea mai adâncă, mai puternică și mai dureroasă cu spiritul transilvănean? Cuvintele sunt simple: aceasta e țara pe care mi-am ales-o să mor. Sau, mai violent: trăiesc aici, în țara pe care mi-am ales-o ca să mor în ea. Sensul sexual al ultimelor cuvinte îmi convine. Mama, mama maică-mii, eu, ne-am născut la București. În România. Nu mi-am ales locul nașterii, nimeni nu și-l poate alege. Ei bine, locul morții mi l-am ales de mult și fără

să stau pe gânduri: voi muri în România. Am avut această posibilitate – pe care nu toți o au – de a alege. Am ales. Trăiesc deci în țara morții mele“.

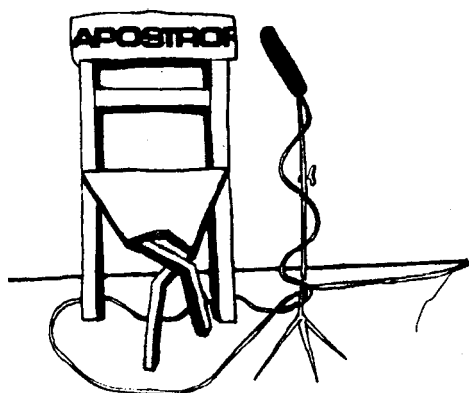
LINGUA

B. CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE

Am semnalat, în numărul trecut, o bună revistă academică: *L'Approche Poétique/Poétique*, editată de Universitatea din Craiova. Semnalăm acum o altă bună revistă universitară, *Lingua*, editată de „Centrul Lingua pentru Dezvoltarea și Perfecționarea Comunicării în Sfera Publică“ al Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj. Revista este proiectată să apară o dată pe an, în două volume, unul de *Lingvistică*, altul de *Cultură și civilizație*. Numărul pe care îl am în față e de „Cultură și civilizație“ și conține texte în română, germană, franceză, spaniolă, engleză. „Editorialul“ numărului îi aparține rectorului Andrei Marga, tratând despre misiunea și funcțiile universității de azi. Multe dintre studiile sînt de natură filologică, dedicate fiind literaturii universale: astfel, Livia Titieni Boilă circumscrie imaginarul la Racine, Nicolae Șera analizează discursul științific și literar al lui Eliade, Alexandra Viorica Dulău pune în discuție teatrul lui Maupassant, Manuela-Delia Suciuc stabilește o analogie între Mallarmé și Shakespeare; opera cvasi-integrală a lui Michael Ondaatje (care abia a intrat în literatura română cu un roman, în traducerea lui Liviu Bleoca, la Polirom) e trecută în revistă de Maria Petruș; mai semnalăm studiile despre Joyce (Mariana Toma), Unamuno (Diana Ciintoc). Singurul studiu despre un autor român îi aparține Ilenei Alexandra Orlich, despre *Fefelega* lui Agirbiceanu. Ladislau Gyémánt scrie de asemenea despre o problemă locală, transilvăneană, și anume despre învățămîntul evreiesc din Transilvania, care a debutat în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, la Alba Iulia. Revista, savantă și arătoasă, promite să concureze *Studia* și să se impună pe piața publicațiilor academice de profil. Îi dorim viață lungă.

Praetextatus

Dorli Blaga: Fiindcă e foarte greu să lucrezi pe manuscrisele Tatii. Domnul George Gană a putut. Dar mi-a semnalat o chestiune foarte îngrijorătoare, că Tata lucra pe manuscris, vedea textul de mai multe ori, și în mai multe culori de cerneală. Scria mai ales cu creionul, sau îi dicta Mamei, uneori. Da. Și eu, toată viața, la birou am scris cu creionul.

Marta Petreu: *Sînt creioane bune acum, cu mîină bună, care scriu ușor.*

D.B.: Și am făcut un calcul, odată, zeci de mii de pagini (pagini anonime) am scris cu creionul, toate sintezele pentru buletinele de la Institut... Da. Și Tata, deci, a scris în creion. Alteori îi dicta Mamei. Ea scria mai larg puțin, așa, mare, și pe urmă Tata vedea manuscrisul. Pe urmă se transcria pe curat și la sfîrșit transcria Mama la mașina de scris. Pentru corecturi, Tata folosea cerneală maro, verde și roșie. Domnul Gană mi-a spus că unele au dispărut de la sine, în timp. Era de exemplu o cerneală gălbuie, sau maro, sau altădată verde. Și încep să dispară, acum. E trist...

M.P.: *Se decolorează de la sine.*

D.B.: Eu i-am spus dlui Condeescu, i-am spus în '93, să-l înscrie pe Tata în *comemorativele UNESCO*. În America am aflat cum e mecanismul. A venit fiul lui Victor Ion Popa la mine acolo, la Centrul Cultural. Și zice: „Să fiți atentă că Tații noștri au cen-

La mijlocul lunii mai a.c., Dorli Blaga s-a aflat pentru cîteva zile la Cluj, ca invitață a „Festivalului Lucian Blaga“. Una din zile – miercuri, 15 mai – am petrecut-o împreună. Am luat-o de la rudele unde locuia, de pe Dorobanților, ne-am dus cu mașina pînă în centru, am mîncat la un mic restaurant de pe Bdul Eroilor, am urcat la Teatrul Național, în biroul lui Ion Vartic. Apoi, cu mașina teatrului, am făcut un tur al orașului, ajungînd și în Făget, unde Dorli făcea sky în tinerețea ei clujeană. Tot împreună am fost la ultima locuință clujeană a lui Blaga, din strada Martinuzzi. După vreo șase-șapte ore de hoinăreală, am lăsat-o acasă. Conversația care urmează este doar o selecțiune din tot ce-am vorbit de-a lungul zilei. De aceea și începe abrupt, cu o frază a lui Dorli Blaga, iar nu cu o întrebare a mea. Ea a fost revăzută de Dorli Blaga.

La sfîrșitul zilei, după ce am lăsat-o pe Dorli Blaga acasă, dl. Bota, șoferul teatrului, care ne plimbase încet și răbdător prin Cluj, m-a întreat, căci nu reținuse bine din clipa cînd îl prezentasem, cine e doamna. Eram încă în mașină, lîngă catedrală. În fața noastră, lumina amurgului decupa clar, pe fațada Teatrului, statuile împodobite cu coroane ale lui Eminescu și Blaga. Așa că i-am răspuns: „Dorli Blaga. Fiica statuii din față“.

MARTA PETREU

tenarul în '95, trebuie introduși în calendarul UNESCO cu cel puțin doi ani înainte. E ultimul termen“. Și pe mine mă interesea foarte tare, pentru că Muzeul Literaturii ar fi putut primi asistență tehnică pentru conservarea manuscriselor. Și nici domnul Condeescu, nici Academia, n-au făcut nimic. Și cînd s-a apropiat Centenarul și au fost primele întîlniri cu „comitetul de centenar“, oficial, Eugen Simion a spus că acum numai țările *subdezvoltate* se comemorează la UNESCO. Ei, la Academie, nu au manuscrise, puțini sînt cei care au dat la Academie. A dat Domnița [Gherghinescu-Vania] corespondență, a mai dat fratele lui Coca Rădulescu ceva și unii, scrisori. Eu nu am dat. Mi-au cerut la Centenarul Academiei, dar le-am spus că, de vreme ce nu i-au făcut dreptate, de ce să se mîndrească la străini cu manuscrise Blaga. Eu am început cu dl Al. Oprea, care era pătimaș, era pasionat de Muzeu. Și a făcut foarte mult, chit că lumea îl birfea cu alte chestii. Dar era atît de pătimaș să facă acest Muzeu al Literaturii, că nu conta. Adică se putea lucra bine cu el. Și

cu foarte mulți oameni s-a purtat foarte bine. Și-a fost regretat cînd a murit. O prietenă de-a mea, de exemplu, a rămas pe drumuri după ce s-a desființat activitatea de documentare în '74; ea lucra la Centrul de Documentare al Academiei, și plecase de la Institutul meu acolo, și-au dat-o afară. Au fost dați foarte mulți afară, cîteva mii de oameni au fost șomeri și s-au orientat către alte lucruri. Și eu m-am dus la Oprea. Prietena mea era foarte deșteaptă și foarte bună bibliotecară; conducea biblioteca la Centrul de Documentare al Academiei, deșteaptă foc. Și l-am rugat pe Oprea s-o angajeze. Și-a ajuns acolo, la Muzeu, una dintre cele mai bune. Și cu ea, pe urmă, am făcut încet, încet, arhiva Blaga. Cu ea am venit aici la Cluj și-am luat biblioteca Tatii, am înregistrat-o, a preluat-o, a făcut pachete. A fost o muncă... două săptămîni am stat aici, prin '80. Și le-am trimis la București. Pe urmă le-au catalogat. Acuma nu știu ce se va alege. Condeescu nu face nimica. A făcut cafenea acolo.

M.P.: *N-are legătura. N-are importanță.*

→

Cuprins

• CONVERSAȚII CU...

Dorli Blaga în dialog cu Marta Petreu și Ion Vartic 3

• PUNCTE DE REPER

Recitind *Craii de Curtea Veche* (2) Matei Călinescu 10

• BALCANOLOGIE

Circumscrieri (IV) Mircea Muthu 12

• POEM

Scandalul mirosului greu Adrian Popescu 12

• DOSAR

Biblia în cultura română.

Cronologie Eugen Pavel 13

Din „Cartea Psalmilor“, tălmăciri de Bartolomeu, Arhiepiscopul Clujului 15

• CRONICA LITERARĂ

Romanul românesc în colocvii Irina Petraș 19

Un martor important Ștefan Borbély 20

Jurnal suedez III (3) Gabriela Melinescu 22

• PROZĂ

A doua zi după moarte Dan Stanca 24

D.B.: Da. Ca să câștige bani pentru Muzeu. Dar e chestia cu proprietarii care au redobândit clădirea.

M.P.: Cine-i proprietar?

D.B.: Nu știm. Adică, după naționalizarea acolo a fost Muzeul Româno-Rus. Uniunea Scriitorilor avea sediul pe Kiseleff (acum sediul central al P.S.D., o clădire extrem de luxoasă). După cutremur (1977), Uniunea Scriitorilor s-a mutat pe Calea Victoriei și Muzeul Literaturii, tot din clădirea de pe Kiseleff, s-a mutat în fostul Muzeu Româno-Rus. Dar ei, la Muzeu, au îngrijit bine manuscrisele. Adică toate manuscrisele Blaga erau puse în niște cutii, învelite cu nu știu ce foiță din străinătate, ceva chimic, așa. Dar, pentru asta, acuma, din '89 încoace, n-au mai făcut nimic. Și-au avut niște directori îngrozitori după Oprea. Întii a fost o doamnă care numai ținea locul de director, și ea a fost foarte bună. Dna Stoian. Dar după ea au pus numai activiști de partid, penibili.

M.P.: Pe Oprea mi-l amintesc. Venise odată cu doamna Rău la noi la școală, când eram eu elevă. Ne arăta Manuscriptum. Pe vremea aceea, o revistă ca Manuscriptum-ul mi se părea ceva foarte ciudat.

D.B.: Nici nu era alta mai bună în țară. Și prietena mea, pe urmă, în '83, a depus cerere să plece în Israel. Soțul ei era evreu. Și era aproape să ne certăm din cauza asta. Eu i-am zis: „Ce te-a apucat să pleci acolo?“, căci mi se părea o zonă prea periculoasă.

M.P.: Da.

D.B.: Mi se părea o zonă foarte instabilă. Și, în momentul când a depus actele, era membră de partid, și devenise cercetătoare, era teribil de bună. A organizat o expoziție, ea trebuia s-o deschidă. Și înainte s-o deschidă s-a dus la Oprea și i-a spus: „Tovarășe director, trebuie să vă spun ceva“. Și el a zis: „Spune“. Ea: „Am depus actele să plec. Și vă rog să nu vă enervați“. Și zice că el se plimba așa prin birou: „Nu mă enervez“, zicea el. [Rîde] „Nu mă enervez, nu mă enervez, nu mă enervez.“ Și după aceea s-au dus și-au deschis expoziția și el a lăudat-o, și-a ținut-o pînă în ultima clipă în serviciu, pînă a plecat. De obicei erai dat afară, când depuneai actele... [Pauză.] Și au ratat și chestia cu UNESCO, care le-ar fi dat niște bani pentru conservare. Așa că n-am mai dat alte manuscrise la Muzeu. Am dat *Luntrea lui Caron* la Alba Iulia, la Muzeul Național. Și la BCU este varianta a doua.

M.P.: Ați scris undeva – dar nu-mi mai amintesc dacă în Blaga supravegheat de Securitate sau în textele de la Apostrof – ați scris că Daicoviciu i-a cerut lui Blaga textul despre Cioran. El i l-a cerut?

D.B.: Da... Tata nu era de-acord cu niște idei de-ale lui Cioran.

M.P.: Cu afirmațiile despre România?

D.B.: Da. Nu era de acord. Și-l durea chestiunea. Pe urmă textul despre Cioran s-a publicat în *Contemporanul*, postum. Despre existențialism Tata a scris deja în *Saeculum*, acolo tot la Cioran se referea, și la alții. Și aici a fost așa, că i s-a cerut articolul, dar Tata a cerut cartea, nu se juca cu chestiile astea. Și pe urmă, totuși, a scris,

din câte i s-au comunicat, nu știu cum, și, după aceea, cînd l-a dat, i s-a spus că nu mai este nevoie de articol și cartea lui Cioran nu i s-a dat niciodată. Și-atunci, el nu a încercat să-l publice. Ivașcu a aflat de articolul acesta de la mine și mi l-a cerut pentru *Contemporanul*. Dar mi-a cerut și biletul

lui Daicoviciu în care îi spune că nu se publică. Și cred că biletul este ori la Ivașcu, sau l-a predat undeva, nu știu dacă îl am eu. Și nu știu dacă nu cumva Ivașcu l-a dat la C.C. unde trebuia să raporteze Ivașcu, nu? Dar lui i-a plăcut să... ca și cum ar fi inițiat el totul cu Blaga. Fără o binecuvîntare de sus Ivașcu nu avea puterea asta nicicum. Tot așa cum mi s-a pierdut poezia 1959. O aveam în manuscris și mi-a luat-o cineva de la *Viața românească*... O persoană în care aveam încredere. Am dat-o. Tata modificase titlul din '59 în '39. Dar a fost scrisă în '59 și nici Mama n-a mai apucat s-o transcrie la mașină. Pe urmă am cerut-o înapoi de la redacție și mi s-a spus că s-a pierdut pe drum de la tipografie la redacție. A luat-o vîntul! [Rîde]

M.P.: Deci, cineva o are în colecție.

D.B.: Desigur...

M.P.: Asta înțeleg, lăcomia asta să pui mîna pe manuscrise.

D.B.: Unele poeme transcrise la mașină de Mama au rămas la Ivașcu. Dar se știa că nu restituie, eu nu i-am mai dat...

M.P.: Să știți că mai sînt inedite de Blaga în țară.

D.B.: Probabil. E foarte misterios cu doamna asta, „M.“.

M.P.: Doamna „M.“ susține că are un volum întreg.

D.B.: Le-a comparat cu toate edițiile să vadă dacă...?

M.P.: Ea spune că sînt poeme care n-au fost niciodată publicate. Iar soțul ei stătea lângă ea și confirma. Putem vorbi cu ea.

D.B.: Da, dar în ce perioadă era asta?

M.P.: Trebuie să fie... Vedeți, discuția a avut loc în '95, și-a fost repetată cînd am făcut numărul din *Apostrof* Blaga-D.D. Roșca.

Atunci ea a fost de mai multe ori în redacție și-am vorbit cu ea. O doamnă excepțional de frumoasă. Cred că se referea la perioada clujeană, deci perioadă tîrzie, după ce s-a întors Blaga în Cluj...

D.B.: ... În '46, toamna tîrziu, cred acum că îmi amintesc ceva, vag. Cred că locuia tot pe Avram Iancu.

M.P.: Deci, atunci trebuie să fi fost.

D.B.: Dar înainte de doamna Daniello.

M.P.: Probabil înainte. De unde să știu? Tîmp a fost destul.

D.B.: În paralel cu Octavia se putea, da. Doamna Daniello era foarte posesivă și îl controla.

M.P.: Mi se pare extraordinar că el susporta să fie controlat de ea, în vreme ce nu era controlat de Cornelia.

D.B.: Nu știu dacă susporta. Mama mi-a povestit că mai era o tînră doamnă din București care era prietenă cu verișoara mea Gigi și cu soțul ei și au mai ieșit în grădina de lângă casa noastră. Ea s-a mai dus și singură să-l caute pe Tata acolo. Și-a făcut iluzii.

M.P.: Bine, un bărbat ca Blaga, cu un magnetism atît de puternic, putea fi foarte ispititor, cred.

D.B.: Poate și rolul de „muză“ să fie ispititor. Mama îmi zice că undeva, așa, aproape, peste vale, avea și doamna Daniello o mică livadă de meri. Zicea Mama că se ducea acolo și se uita cu binoclul peste vale. Dar nu știu dacă era adevărat. [Rîde] Da, voia să știe dacă mai vine cineva la grădina și coliba unde lucra Tata.

M.P.: Dorli, cu doamna „M.“ cred că se poate vorbi. Ea vorbea, de față cu soțul ei, ca despre o legătură platonicească între ea și Blaga, dar care a dat naștere la un volum de poezii, poezii care n-au fost niciodată publicate și pe care ea le are în posesie. Nu mi-a arătat niciodată nimic.

D.B.: Cum o chema nemăritată? Oare nu locuia chiar în casa în care am stat, pe Avram Iancu?

M.P.: Cred c-am știut, dar am uitat.

D.B.: Manuscrisele de psihiatrie ale lui Arthur Dan, astea nu le publicați?

M.P.: Am încercat să le publicăm, dar n-am avut bani. Așa că le-am returnat doamnei Dan.

D.B.: Păcat. Era un foarte bun psihiatru.

M.P.: Doamna Daniello are un portret al lui Blaga făcut de ea.

D.B.: Desena?

M.P.: A pictat. Pictază. Are flori pictate de ea. Are foarte multe tablouri.

D.B.: Cum pictază? Scrie undeva că face icoane pe sticlă...

M.P.: Acuma nu mai pictază. A pictat atunci. Flori, vase cu flori, brîndușe, un portret al lui Blaga făcut de ea. Și-n rest, are multă pictură, foarte bună.

D.B.: Da, i-a ales-o tata. Adică el a educat-o așa. Și-n poezie, și-n muzică, și-n pictură. Eu aveam vreo 16-20 ani... Eram pacienta ei. Și îmi plăcea. Și vărul meu Liciniu i-a fost pacient. Era fantastic de îngrijită. Așa, respira curățenia din toți porii. Și tot ce punea pe ea era foarte bine făcut, foarte bun calitativ, nu era excentrică, de bun gust, dar nu avea șic. Nu avea. Se întîmplă la unele femei. Și știu că Tata îmi spunea – eram adolescentă – că pentru o femeie e mai important să fie foarte îngrijită decît frumoasă. Bine fardată. Și niște

mîini – dacă-mi lucra în gură, îmi făcea un tratament pentru gingii, mă uitam la mîinile ei... Eram un copil care nu știa prea multe despre sex. Mama discuta foarte deschis, dar puțin. Ca un medic, așa, simplu. Totuși, cum mi-a trăznit mie în cap că are niște mîini foarte „sexuale” și că poate face orice cu un bărbat? Nu-și făcea unghiile. Erau foarte îngrijite, dar nu erau date cu lac. Aveau ceva mîinile ei. Mîini foarte îndemînatice.

M.P.: *E o personalitate. E cineva, așa cum am întîlnit-o eu de cîteva ori, e într-adevăr cineva.*

D.B.: Deci, frumoasă la față nu era. Ochi frumoși, o gură frumoasă. Era expresivă, era... Probabil că-n anumite momente devenea frumoasă din interior, cum sunt anumite femei. Nu era cum sunt unele „frumoase”, care nu zîmbesc, ca să nu facă riduri. [Rîde] Și era îngrijită, foarte bună gospodină și răspîndea calm și un parfum bun, adică ea nu incita, ca Domnița. Dacă ar fi fost Tata într-un oraș cu Domnița relația lor ar fi durat mult mai puțin. Cred că Domnița era foarte obositoare.

M.P.: *Spuneți-mi, Domnița e într-adevăr fiica lui Nae Ionescu?*

D.B.: Nu. N-am auzit.

M.P.: *Am auzit varianta asta de la Bianca Balotă, care a cunoscut-o. Casa Biancăi Balotă, din Brașov, și casa Domniței erau în vecinătate, și ea a cunoscut-o, știe foarte multe lucruri despre ea. Și dacă ca sigur c-ar fi fost fiica lui Nae Ionescu. Și că Nae Ionescu îi plătea și școala.*

D.B.: Dar n-a prea făcut școală multă, s-a îmbolnăvit. La 16 ani era deja în sanatoriu. Și-acolo l-a cunoscut pe Vania. Tata nu-l suporta pe Nae Ionescu. Spunea că e un tip verbal care n-a lăsat nimic după el și că fascina prin oratorie, iar oratoria tata o detesta. Nae Ionescu fascina cucoanele din București cu oratoria.

M.P.: *Cineva de la mine de la catedră, care știa de la D.D. Roșca, mi-a povestit că Blaga nu suporta nici să audă numele lui Nae Ionescu. Și eu cred că pe bună dreptate. Că nu poți să compari... Acuma, de cîte ori dau de numele celor doi, sau dacă se mai alătură și Crainic, mă enervez instantaneu, pentru că e un amestec de nimicuri cu realitate.*

D.B.: De neștiință.

M.P.: *Se spunea despre Domnița c-avea un soi de demonism.*

D.B.: Nu, mai mult o vervă extraordinară. Și umor. Și stăpînea o societate întregă. Cînd era ea nu mai deschidea nimeni gura. N-apuca.

M.P.: *Atît de fascinantă era?*

D.B.: Da.

M.P.: *Cînd ați întîlnit-o?*

D.B.: Păi, de la 12 ani pînă după moartea Tatei, cîțiva ani.

M.P.: *Și ea era posesivă?*

D.B.: Nu, era mult mai elegantă în chestiile astea. De exemplu, mi-a spus că nu a acceptat un cadou care a vrut să i-l facă Tata. O haină. Și că n-a venit la înmormîntarea Tatei, pentru că a zis că măcar acolo Mama trebuia să fie singură.

M.P.: *Mie mi-a povestit Cornel Țăranu cum a fost expus Blaga la capela medicilor și cum o doamnă, îmbrăcată într-un doliu foarte evident, a intrat, a ieșit, a intrat, a ieșit.*

D.B.: Asta era doamna Goga, cred. Doam-

na Goga umbra în negru, așa, ca o arătare teatrală. Și a fost mult la capelă, doamna Goga. Și la un moment dat m-am dus eu... fiindcă eu trebuia să și organizez înmormîntarea, și mă duceam și veneam. Era și doamna Goga, era și doamna Daniello, era și Mama, era și doamna Roșca, adică Eugenia Mureșan, Octavia. Și eu n-am intrat. M-am uitat din ușă și am zis: „E prea mult”. Și-am plecat. M-a deranjat că erau toate acolo, pe lîngă Mama...

M.P.: *Avea magnetism Blaga, ce mai...*

D.B.: Da, nu-mi dau seama. Mi-a mai spus o prietenă de-a mea, mai tînără decît mine, că era un bărbat foarte bine. Nu realizez. Pentru că unele fete își fac, probabil, un ideal masculin din tată. Eu mi-am făcut din prietenul lui cel mai bun, din Marin Ciortea. Aveam 11 ani cînd am fost prima dată la ferma de la Copșa Mică cu Tata și cu copiii lui Ciortea. Era un paradis. Iar el era un bărbat extraordinar.

M.P.: *Asta era în '41, nu?*

D.B.: '41-'42, da. Și era și frumos și inteligent și de un șarm, așa, ucigător. Și cunoștea opera Tatii, și-l admira. Și Tata spunea: „Față de cei de la filosofie, profesorii și criticii, Marin Ciortea îmi cunoaște și înțelege mult mai bine opera”.

M.P.: *Dorli, dacă vreți mergem, pentru că eu vă pot înregistra și pe drum.*

[înregistrare în mașină]

D.B.: Vreau să spun că, într-adevăr, cum e așa la copii, m-am îndrăgostit de băiatul lui. Ne jucam de-a „Medelenii”, acolo. Dar asta a fost o chestie scurtă, el nici nu mă băga în seamă. [Rîde] El avea 12 ani, se

© Apostrof, mai 2001

uita la fete de 15-16 ani. Și după aceea mi-a trecut rapid, dar mi s-a întîmplat ca bărbății întîlniți în viață să-i raporteze la el, la Marin Ciortea. Adică, dacă unul avea ceva care să-mi aducă aminte de el, atunci era un punct în plus. Dar nu pot în nici un fel să-mi dau seama cum îl judecau femeile pe Tata.

M.P.: *E limpede c-avea ceva care atrîgea foarte tare. Îi atrîgea și pe cerchiști, deci avea și-un magnetism intelectual. Și, din moment ce-i făcea pe toți să vorbească și să încerce să devină mai deștepti numai pentru că era el de față...*

Dana Țăranu mi-a povestit, dar asta e un supliment, așa, la tot ce povestiți, cum erați atunci cînd era îndrăgostit Arthur Dan de dumneavoastră.

D.B.: Mă aștepta acolo [arată Catedrala Ortodoxă] cînd ieșeam de la liceu, cu castane coapte în buzunarele de la palton.

M.P.: *Unde vă aștepta?*

D.B.: În fața catedralei.

M.P.: *El era deja doctor?*

D.B.: Da.

M.P.: *Și erați liceeană? Unde erați la liceu?*

D.B.: Am fost la Școala de Aplicație, acolo, lîngă canalul Someșului.

M.P.: *Acuma e Liceul Bălcescu.*

D.B.: Acolo pe la catedrală stătea. Oricît de ger era, stătea în palton și-n capul descoperit. Că așa umbra el, cu capul descoperit. Și cu castane calde, în buzunar.

M.P.: *Și vă ducea pînă acasă.*

D.B.: Da, și el mă ducea la serate de-astea care se organizau pentru elevi, pentru studenți, și Tata nu mă lăsa, pentru că-i era frică să nu răcesc și să fac tuberculoză. Avea el niște fixuri cu tuberculoza. O spaimă îngrozitoare. Și Arthur Dan îi spunea Mamei „Mică Anonimă”. Tata era „Marele Anonim” și ea era „Mica Anonimă”. Și se înțelegeau, zicea: „Mică Anonimă, o duc la o serată, dar Marele Anonim îi spunem că suntem la cinema”.

M.P.: *Deci era un complice foarte drăguț.*

D.B.: Și el nu dansa, stătea pe margine.

M.P.: *Deci vă ducea pur și simplu ca să vă distrați dumneavoastră.*

D.B.: Dar trebuia să ne încadrăm în timp, adică cam cît dura un spectacol. Și pe urmă mai trebuia să spun și ceva despre film.

În orice caz, va trebui, acum, cînd scriu despre Tata să spun și asta, că am avut o perioadă de *Sturm und Drang*, în care eram în dezacord total cu el. Dar numai în *probleme strict personale*, ale mele. Ca să nu se interpreteze cumva greșit cîndva. Că n-aș vrea. Eram îngrozitor de tînără și aceste lucruri se petrec... Aveam vreo 24 de ani.

M.P.: *Pînă cînd ați locuit dumneavoastră în Cluj?*

D.B.: Am locuit o dată un an, '39-'40, lîngă căminul Avram Iancu. Și pe urmă din '46 toamna pînă în '51 toamna. Nu erau autobuze, după război, pe fiecare linie era un autobuz sau două maximum. Și trebuia să știi cam cînd vine, să aștepti, și nu prea mergeam. Toți făceam pe jos drumurile. Eu mergeam la liceu în ultimele clase, de sus, de acolo pe la biserica reformată, universitate, pe urmă, pînă acasă. Era un drum destul de lung.

M.P.: *Cum ați reușit să adunați atîtea antipatii? Întrebare grea. Știți că ați adunat, nu?*

D.B.: Nu știu. Adică nu m-a preocupat. Tata m-a educat, *insistent*, să nu-mi pese de ce zice lumea. Cred că și fiindcă eram fata cui eram. Lumea-și închipuia că eram răs-fățată. Poate era și invidie. De fapt sunt foarte timidă și par *distantă*...

M.P.: *Ați adunat foarte multe. Poate că nu știți.*

D.B.: În ultimul deceniu, sau cînd?

M.P.: Nu. Înainte.

D.B.: Știi, Blaga era un os de ros foarte mare, în lumea literară. Și voiau mulți să roadă la el. Și eu am cam ținut hăturile cu ediția de autor, cu testamentul lui, să se

facă așa cum dorea el. Și n-am avut timp de nici un fel de viață mondenă. Nu aveam timp efectiv și nu am frecventat lumea literară. Adică după episodul cu Ben Corlaci, care n-a fost așa „boem“ cum se spunea... Mi s-a părut că sunt foarte multe mîncătoare, grupuri, grupulețe. Era și opinia Tatei.
M.P.: După părerea mea, ați cules antipatii și de pe urma faptului că erați soția lui Bugnariu. Astea după '90, în mod sigur.
D.B.: Adică, antipatii în plus?
M.P.: Adică, pe lingă sursa Blaga, sursa Bugnariu.
D.B.: Asta numai din partea unora, de exemplu Apostol, T. Bogdan...
M.P.: Că de ce nu publicați Bugnariu, că de

nele de doctori, cu suficienți, le cădea fața. Ce să le fac... îmi plăcea să cos. De fapt mă pasiona creația obiectului, combinarea culorilor. Cînd era gata nu mai avea nici o importanță.
M.P.: În vremuri normale, dumneavoastră ați fi putut avea un salon de modă, o casă de modă, ceva de genul acesta.
D.B.: Într-adevăr. Mă pricepeam. De la 11 ani îmi călcam hainele singură, mi le spălam. Arătam foarte îngrijită. Lucrurile astea pot să indisună pe alte femei. De fapt, am avut foarte puține femei prietene. Mai mult bărbați, în general cerchiști. O prietenă, foarte bună, a emigrat în Israel. Alta, foarte bună și o fată de un caracter ex-

traordinar, a murit, Aurora Hațieganu. Eram în anul trei, și-a murit așa... Mă simțeam, nu moral, dar, totuși, responsabilă, într-un fel foarte ciudat. Ea s-a măritat împotriva voinței părinților. Era o problemă de confesiune. Ea era fiică de preot ortodox și el era student la arhitectură și era catolic. Și ea n-a avut curajul să spună părinților. Eu am fost martoră la București. Și-a venit în vacanța de iarnă, după Crăciun, la Cluj și, ca să nu discute cu părinții, s-a internat la clinică și și-a făcut o operație de apendicită care nu era necesară. Și-a murit. Dintr-o infecție.
M.P.: Îngrozitor.
D.B.: Nici măcar Hațieganu nu și-a dat seama că are peritonită. Și eu, zeci de ani, nu m-am mai dus la nici o căsătorie din cauza asta. Era o persoană de mare caracter. O cunoștea și Oliviu Gherman și la Senat vorbeam de multe ori despre ea și încă despre o colegă a noastră, Zina Popa, care era la București și a fost deținută. Amîndouă persoane de mare caracter.
M.P.: Ce-i plăcea lui Blaga să mînce?
D.B.: Tot felul. Mama nu știa să gătească cînd s-a măritat. Cînd am venit în țară și a învățat, Tata spunea că nimeni nu gătește ca ea. Dar ea – zicea el – „face ca un om de știință: face rețeta absolut exact“.
M.P.: În textul pe care l-ați publicat în Apostrof, povesteți că Tudor Bugnariu vă tachina, dată fiind diferența de vîrstă... Mie-mi place să-mi imaginez c-ați fost prieteni.
D.B.: Da. Mi-a pus-o ca o condiție înainte de căsătorie. Eu i-am cerut să nu mai fie

demnitar, el mi-a condiționat să nu apară vreun activist sau vreun sportiv în viața mea. Nu-i plăceau. Îi detesta. Pe sportivi nu, dar pe activiști, da.
M.P.: Ce destin a avut și el. Nu? Brusc să vadă că toate ideile în care își investise viața cad una după alta, că nici una dintre ele nu poate să fie pusă în practică, că nimic nu poate fi pus în aplicare și că totul e așa, o...
D.B.: El îl învinuia pe Lenin, chiar, că a creat clasa de „activiști“, că a fost una din marile greșeli. Adică funcționari de partid bine plătiți și cu privilegii.
M.P.: Era un tip plăcut? Rîdeți cu el?
D.B.: Uneori. Era extrem de calm. Nu intra în panică. Și avea o vorbă: „La noi totul e posibil“. Se vede și azi. De altfel, are o reputație extraordinară, în toate cercurile. E bine că l-am ferit de discuții, prin anii '90. Dacă trăia, rămînea același observator critic al lumii...
M.P.: Vă ajuta la edițiile Blaga?
D.B.: La corectură. Dar mi-a spus să nu-l rog niciodată să scrie despre Tata, o prefață, sau așa ceva.
M.P.: Înțeleg, nu i se potrivea cu felul lui de a gîndi. [Pauză] Luni, cînd s-a făcut deschiderea Festivalului Blaga și v-au invitat în prezidiu, și în afară de Anania, care v-a salutat primul, ceilalți nici nu știau cum trebuie să vă salute...
D.B.: Nu contează.
M.P.: Eu mă uitam la dumneavoastră... Mi-a plăcut ce a spus Marga, că trebuie o monografie Blaga.
D.B.: Și ediția critică a filosofiei.
M.P.: Șase ani de lucru mi-ar trebui s-o fac. [Pauză] Cele mai bune texte despre Blaga mi se par cele scrise de cerchiști. Se vede că aveau cultură germană și știau să pună probleme... chiar și cînd greșesc, e un lucru nemaipomenit, o fac la o înălțime foarte mare.
D.B.: Ai dreptate, mai ales ce a scris I.D. Sîrbu. O să-ți dau scrisorile lui. Cerchiștii erau mult superiori altor „grupări“. Au avut un destin tragic, fiecare în felul lui. Poate pentru că am fost prietenă cu ei în adolescență, am devenit apoi foarte exigentă. Să-ți spun altceva... Anul trecut am găsit în hîrțile lui Tudor un text, Recitindu-l pe Blaga, cînd mă ajuta la corectură, la Trilogii. Ei, aș fi preferat să nu-l citesc.
M.P.: Nu contează, Dorli.
D.B.: M-a afectat, era prea critic, rece.
M.P.: Nu, Dorli, nu-i voie.
D.B.: Nu, dar e de pe poziții foarte... Asta e.
M.P.: Într-un fel, ce mi-ați spus acum e un teribil compliment pe care vi-l aduce Bugnariu. Pentru că el v-a iubit pe dumneavoastră. Ceea ce e un lucru mult mai frumos decît dacă v-ar fi iubit din respect pentru că sînteți... Vedeți ce bine știu să explic? V-a iubit în sine, fără nici un amestec al lui Blaga. Dimpotrivă, povestea lui Blaga a cărat-o după el și, probabil, i-a făcut foarte mult rău în carieră.
D.B.: Nu știu. El oricum nu era dispus să facă nici un fel de concesi. Nu mai voia nici să scrie, dinainte de-a mă cunoaște pe mine. Fiindcă a fost cenzurat și, pe drept cuvînt, considera că nu era cazul ca el să fie cenzurat.
M.P.: Asta dacă comunismul ar fi fost ceea ce credeai că va fi. Dar comunismul n-a fost deloc ceea ce...
D.B.: Și el spunea că ceea ce este n-are nici o legătură cu... socialismul.
M.P.: Și el ce spunea că este ceea ce era?

ce țineți ascuns Jurnalul..., că ați profitat de pe urma lui Bugnariu etc.

D.B.: Așa cum e ideea, mi-e clar din ce zonă vine. Dar uite că eu nu am vrut să fie folosit, în nici un fel... Eu nu știu dacă unii credeau încă într-un socialism cu față umană. Poate că aveau dreptate, nu-i contrazic, dar n-a ieșit nimica din asta și eu n-am vrut să-l expun pe Tudor. Eu de pe urma lui Tudor n-am profitat nimic, cum n-a profitat el de pe urma regimului trecut, ca ilegalist. Dar să revenim la „antipatii“. Da, unele au ieșit la lumină după '89. False, suave prietenii. Lipsă de „fair play“ și trădări (meschine și minore), dar care te afectează... Nu mă mai interesează, nu există. Cred că unele persoane, genetic, nu înțeleg ce este „fair play“... și trec peste asta pe tot traseul vieții lor...
M.P.: Versiunea publică, repet, versiunea publică care a ajuns, în timp, la mine, nu acum, nu-i vorba de ultimii ani, este că ați profitat. De-aia am scris, cînd am scris despre dumneavoastră, că sînt stratificate neînțelegeri peste neînțelegeri.
D.B.: Pe urmă, e povestea cu Ivașcu. Cum au apărut poezii, cum s-a aflat că îl cunosc, mi-a fost pusă o tinichea de care nu scap nici astăzi. Definitivă. Bîrfe. Pe urmă, din partea femeilor, antipatia poate să fie din cauza îmbrăcăminții. Hainele pe care mi le făceam eu și probabil... Prin anii '50, îmi făceam rochii din americană vopsită. Era 4,50 lei metrul, pe cartelă, și sus, în cartier la noi era un particular, Pleșa, care curăța și vopsea haine și stoffe, și-mi făceam niște lucruri... pe urmă, cînd mă vedeau doam-

nele de doctori, cu suficienți, le cădea fața. Ce să le fac... îmi plăcea să cos. De fapt mă pasiona creația obiectului, combinarea culorilor. Cînd era gata nu mai avea nici o importanță.
M.P.: În vremuri normale, dumneavoastră ați fi putut avea un salon de modă, o casă de modă, ceva de genul acesta.
D.B.: Într-adevăr. Mă pricepeam. De la 11 ani îmi călcam hainele singură, mi le spălam. Arătam foarte îngrijită. Lucrurile astea pot să indisună pe alte femei. De fapt, am avut foarte puține femei prietene. Mai mult bărbați, în general cerchiști. O prietenă, foarte bună, a emigrat în Israel. Alta, foarte bună și o fată de un caracter ex-

traordinar, a murit, Aurora Hațieganu. Eram în anul trei, și-a murit așa... Mă simțeam, nu moral, dar, totuși, responsabilă, într-un fel foarte ciudat. Ea s-a măritat împotriva voinței părinților. Era o problemă de confesiune. Ea era fiică de preot ortodox și el era student la arhitectură și era catolic. Și ea n-a avut curajul să spună părinților. Eu am fost martoră la București. Și-a venit în vacanța de iarnă, după Crăciun, la Cluj și, ca să nu discute cu părinții, s-a internat la clinică și și-a făcut o operație de apendicită care nu era necesară. Și-a murit. Dintr-o infecție.
M.P.: Îngrozitor.
D.B.: Nici măcar Hațieganu nu și-a dat seama că are peritonită. Și eu, zeci de ani, nu m-am mai dus la nici o căsătorie din cauza asta. Era o persoană de mare caracter. O cunoștea și Oliviu Gherman și la Senat vorbeam de multe ori despre ea și încă despre o colegă a noastră, Zina Popa, care era la București și a fost deținută. Amîndouă persoane de mare caracter.
M.P.: Ce-i plăcea lui Blaga să mînce?
D.B.: Tot felul. Mama nu știa să gătească cînd s-a măritat. Cînd am venit în țară și a învățat, Tata spunea că nimeni nu gătește ca ea. Dar ea – zicea el – „face ca un om de știință: face rețeta absolut exact“.
M.P.: În textul pe care l-ați publicat în Apostrof, povesteți că Tudor Bugnariu vă tachina, dată fiind diferența de vîrstă... Mie-mi place să-mi imaginez c-ați fost prieteni.
D.B.: Da. Mi-a pus-o ca o condiție înainte de căsătorie. Eu i-am cerut să nu mai fie

demnitar, el mi-a condiționat să nu apară vreun activist sau vreun sportiv în viața mea. Nu-i plăceau. Îi detesta. Pe sportivi nu, dar pe activiști, da.
M.P.: Ce destin a avut și el. Nu? Brusc să vadă că toate ideile în care își investise viața cad una după alta, că nici una dintre ele nu poate să fie pusă în practică, că nimic nu poate fi pus în aplicare și că totul e așa, o...
D.B.: El îl învinuia pe Lenin, chiar, că a creat clasa de „activiști“, că a fost una din marile greșeli. Adică funcționari de partid bine plătiți și cu privilegii.
M.P.: Era un tip plăcut? Rîdeți cu el?
D.B.: Uneori. Era extrem de calm. Nu intra în panică. Și avea o vorbă: „La noi totul e posibil“. Se vede și azi. De altfel, are o reputație extraordinară, în toate cercurile. E bine că l-am ferit de discuții, prin anii '90. Dacă trăia, rămînea același observator critic al lumii...
M.P.: Vă ajuta la edițiile Blaga?
D.B.: La corectură. Dar mi-a spus să nu-l rog niciodată să scrie despre Tata, o prefață, sau așa ceva.
M.P.: Înțeleg, nu i se potrivea cu felul lui de a gîndi. [Pauză] Luni, cînd s-a făcut deschiderea Festivalului Blaga și v-au invitat în prezidiu, și în afară de Anania, care v-a salutat primul, ceilalți nici nu știau cum trebuie să vă salute...
D.B.: Nu contează.
M.P.: Eu mă uitam la dumneavoastră... Mi-a plăcut ce a spus Marga, că trebuie o monografie Blaga.
D.B.: Și ediția critică a filosofiei.
M.P.: Șase ani de lucru mi-ar trebui s-o fac. [Pauză] Cele mai bune texte despre Blaga mi se par cele scrise de cerchiști. Se vede că aveau cultură germană și știau să pună probleme... chiar și cînd greșesc, e un lucru nemaipomenit, o fac la o înălțime foarte mare.
D.B.: Ai dreptate, mai ales ce a scris I.D. Sîrbu. O să-ți dau scrisorile lui. Cerchiștii erau mult superiori altor „grupări“. Au avut un destin tragic, fiecare în felul lui. Poate pentru că am fost prietenă cu ei în adolescență, am devenit apoi foarte exigentă. Să-ți spun altceva... Anul trecut am găsit în hîrțile lui Tudor un text, Recitindu-l pe Blaga, cînd mă ajuta la corectură, la Trilogii. Ei, aș fi preferat să nu-l citesc.
M.P.: Nu contează, Dorli.
D.B.: M-a afectat, era prea critic, rece.
M.P.: Nu, Dorli, nu-i voie.
D.B.: Nu, dar e de pe poziții foarte... Asta e.
M.P.: Într-un fel, ce mi-ați spus acum e un teribil compliment pe care vi-l aduce Bugnariu. Pentru că el v-a iubit pe dumneavoastră. Ceea ce e un lucru mult mai frumos decît dacă v-ar fi iubit din respect pentru că sînteți... Vedeți ce bine știu să explic? V-a iubit în sine, fără nici un amestec al lui Blaga. Dimpotrivă, povestea lui Blaga a cărat-o după el și, probabil, i-a făcut foarte mult rău în carieră.
D.B.: Nu știu. El oricum nu era dispus să facă nici un fel de concesi. Nu mai voia nici să scrie, dinainte de-a mă cunoaște pe mine. Fiindcă a fost cenzurat și, pe drept cuvînt, considera că nu era cazul ca el să fie cenzurat.
M.P.: Asta dacă comunismul ar fi fost ceea ce credeai că va fi. Dar comunismul n-a fost deloc ceea ce...
D.B.: Și el spunea că ceea ce este n-are nici o legătură cu... socialismul.
M.P.: Și el ce spunea că este ceea ce era?

D.B.: Capitalism de stat combinat cu teroare.

M.P.: *Bun diagnostic.*

D.B.: Eu l-am întrebat, pentru că el ținea conferințe la Universitatea populară și, uneori, la studenți, și-i zic: „Acasă ești așa de critic, nu ți-e greu, ce le spui?“. Zice: „Le spun cum ar trebui să fie o societate. Nu spun niciodată că este, dar absolut niciodată“. „Și-atunci explică-mi ce este.“ „Păi, capitalism de stat combinat cu teroare.“

M.P.: *Dar în ultimii ani?*

D.B.: Era foarte critic. Asta reiese din discuțiile înregistrate și-n notele din '65. Nu-i plăcea nici naționalismul și era foarte critic și față de chestiunile economice. Că-mi spunea de nebuniile lui Ceaușescu de industrializare De-aia l-a dat pe Bîrlădeanu afară din toate Ceaușescu, că Bîrlădeanu i-a spus atunci, în '65-'66, că țara noastră nu suportă datorii externe mai mari de patru miliarde de dolari. Și i-a făcut Ceaușescu vînt fără milă în '68, l-a pensionat cînd nu avea vîrsta de pensionare, l-a scos din toate. Tudor îmi spunea că Bîrlădeanu era un economist foarte bun. Pe urmă i-au reproșat, după revoluție, că *n-are lucrări*. Oamenii n-au înțeles nimica. Păi dacă ar fi avut lucrări, însemna că ar fi acceptat să scrie așa cum i se dicta. El nu putea să scrie, Bîrlădeanu, chiar dacă era academician. Nu mai putea să scrie. Fiindcă, categoric, nu era de acord cu politica economică a lui Ceaușescu. Pe urmă nu era de acord cu industrializarea, că depășea puterile noastre. La noi s-au făcut niște lucruri, pentru oameni: locuințe ieftine, transport în comun ieftin, îngrijire medicală, școală gratuită...

M.P.: *Eradicarea sifilisului și tuberculozei. Alfabetizarea. Electrificarea.*

D.B.: Și astea încet, încet, Ceaușescu le-a încălcat. Și Tudor zicea că *intrase și-n fondurile de pensii și asigurări sociale*. Și în anii '80, la început, Tudor prevedea că statul va ajunge în *incapacitate de plată*.

M.P.: *N-a ajuns, c-a plătit tot.*

D.B.: Nu datoria externă. Față de populație. Eu atunci nu înțelegeam bine, dar în ultimii 12 ani m-am gîndit mereu la ce spunea Tudor. Acum tragem ponoasele pentru ce s-a făcut atunci. De ce ne ferim să explicăm asta? Tudor spunea că cea mai mare prostie era cu plata datoriilor externe.

M.P.: *Asta mi-au mai explicat-o și mie niște economiști. Era mult mai bine dacă eram în continuare cu datorii.*

D.B.: Asta spunea și Tudor. Și spunea că statul nu va mai putea plăti. Și zic: „Ce nu va mai putea plăti?“. „Păi, zice, pensiile.“ Și mie nu-mi venea să cred că va fi posibil.

M.P.: *Și, de fapt, dacă stăm să ne gîndim, s-a ajuns la incapacitate de plată, pentru că primeam salariile, dar nu mai găseam nici un fel de bunuri, nu mai găseam ce să cumpărăm cu banii ăia. Ți se dădeau niște hîrtii, puține, care nu mai aveau nici un fel de acoperire în marfa de pe piață. Adică, era un colaps economic.*

D.B.: La Tudor venea Fazekas, cel care fusese la comerțul exterior și și pe el l-a măturat Ceaușescu. Și i-am auzit cum discuta, și Fazekas zicea: „Ca să scoți psihoza din oameni, ca să nu cumpere mai multă mîncare decît au nevoie, trebuie să pui de

plăcere atîta marfa pe piață cît e necesar“.

M.P.: *Eu aveam congelator. Acum stă gol-goluț, îmi țin mașina de cafea pe el.*

D.B.: Eu am pus niște cratițe în el. *[Ride]*

M.P.: *Nu mai cumpăr nimic. Nici cînd se anunță scumpiri, o să-mi cumpăr cît o să-mi ajungă banii.*

D.B.: Nici eu. Mi-am luat un frigider nou, mi-a făcut un văr de-al meu calculul că e mult mai economic, că nimeni nu mai congelează peste iarnă. Ieși mai ieftin să cumperi o vînată scumpă în piață, cînd vrei, iarna.

M.P.: *Mi-ar plăcea să pun conserve. Mi-au plăcut foarte tare, din volumașul de corespondență, scrisorile din care aflu cum avea grijă Blaga să se pună conserve. Dar eu nu știu să pun.*

D.B.: Bărbatul meu, cînd ne-am căsătorit – începuse să fie mai bună situația cu aprovizionarea, în '57, așa – mi-a interzis să fac conserve. Mi-a zis: „Să nu te prind că faci bulion, că faci nu știu ce, sînt la prăvălie“.

M.P.: *Eu n-am mai auzit nicăieri, în afară de România, în nici o țară n-am mai auzit să stea o femeie care lucrează, să stea să pună conserve. Asta numai la noi mai e. Nu?*

D.B.: Cuscii mei, socrii lui Tudorel, foarte bine situați, au fost și înainte, sunt foarte gospodari, toți. E o familie mare. Se pun și conserve, foarte bune. E o tradiție. Sunt foarte bine profesional, toți. Gospodăria e în timpul liber. Dar pun și ei din ce în ce mai puține...

M.P.: *Eu îl vedeam pe Zăciu cum pune conserve, dar acum, după '90. Venea în România, vara, pune conserve pe care le ducea în*

Germania, pentru nevasta lui, pentru că nevastei lui îi plăceau conservele puse de el.

D.B.: Zdruncinătura de pe drum nu le făcea bine. Ele trebuie să stea liniștite.

M.P.: *Acuma vorbiți ca un chimist. Eu am fost foarte impresionată de conservele lui, de gemurile lui care erau foarte frumoase colorate și-amîtau foarte bine. Și-n același timp mă enerva cumplit că el n-a scris o istorie a literaturii transilvane în interacție cu literatura maghiară. Și-n loc de asta stătea și făcea bulion, gem, zacuscă ș.a.m.d. Am zis, dacă-i face*

plăcere nevastei lui, asta e, foarte bine.

D.B.: Să-l lăsăm pe Zăciu, a scris oribil despre Tudor în memoriile lui.

M.P.: *Vi se adună texte de-un volumaș. Scoatem la anul un volumaș?*

D.B.: Poate.

M.P.: *Nu vreau să-mi promiteți. Cu textele despre Blaga, din numărul cu Tații... Ce zi-ceți?*

D.B.: Acuma am început să scriu despre prietenii mei din Elveția. Adică partea a doua din articolul *Prietenii...*, cele adevărate, netrădate. Adică au fost atît de drăguți și de generoși cu mine, dar și părinții mei cu părinții lor, și în timpul din urmă am impresia că s-a bîrfit puțin și pe chestia asta. Că eu plecam și pentru lume era ceva foarte misterios, cum de eu plecam la doi ani o dată, cît permiteau legile noastre.

M.P.: *Despre asta nu știu. Am auzit bîrfe legate de Ivașcu, dar duse foarte departe...*

D.B.: Ei, da... Că am o „relație“ cu Ivașcu, ca să-l editez pe Blaga. Blaga e foarte mare... Recent vorbeam, la mine acasă... Murise bătrîna regină din Anglia și așa am ajuns la Diana și la statutul de prințesă. Interlocutorul meu se întreba cum se simte o prințesă care, de fapt, n-are voie nimic? Și-mi venea să-i spun că puțin prințesă am fost și eu în acest fel, adică știu ce înseamnă *îngmădirea*... nu e ușor!

M.P.: *Lumea românească e o lume misogină, Dorli.*

D.B.: Eu mi-am crescut băiatul așa: știe să calce, știe să facă și mîncare, știe să-și facă și un tort de ziua lui, știe și să coase. Și i-am spus de mic: „O să ai o nevastă care va lucra, nu te va servi pe tine. Și trebuie să știi“. Și fiul meu, și nora mea sunt foarte bine profesional. Odette, o tînără doamnă, foarte eficientă... are gropițe dulci și mîini frumoase, extrem de îndemînică. Oare ce am eu cu mîinile? Cu nepoții e mai greu, copiii ocrotiți nu realizează că viața va fi dură... tot mai dură, competiția...

M.P.: *Îi iubii...*

D.B.: Îi iubesc, sigur că-i iubesc. Nu am reușit prea bine cu educația prin exemplu. Și cu Tudorel am avut perioade cînd era obraznic, era aiurit. Alexandru e comod, nu știu dacă nu este ceva de la fratele mamei, care a fost diplomat, el a fost comod.

M.P.: *Caius Brediceanu? El a fost și ambasadorul nostru într-o țară de sud, America de Sud?*

D.B.: Da, da, în Brazilia.

M.P.: *Îi dăduse cadou lui Ralea trabuce aduse din nu știu ce țară din America de Sud.*

D.B.: Era un om foarte bine pregătit. Cu studii de drept, dar n-a făcut ce-a vrut. Idealul lui ar fi fost să facă medicină, dar a fost prea comod, așa că a făcut dreptul și a intrat în politică, și pe urmă a fost diplomat de carieră. A jucat un rol în „facerea“ României Mari. Un rol real. Și la Conferința de pace de la Paris (1919). Lumea îl uită. Șarmant și comod. Gorbaciov îmi aducea aminte de el.

D.B.: Am văzut azi, căutînd strada pe care am stat noi, la care i s-a schimbat numele, din nou e Măcinului, a mai fost Măcinului, și-am văzut că într-adevăr în Cluj există strada Ion Antonescu, mareșal Ion An-

tonescu. M-a surprins neplăcut, nu credeam.

Ion Vartic: Este?

D.B.: Da, este, nu cred că este chiar cum zice Radu Ioanid, că în fiecare oraș din România este o stradă Ion Antonescu, dar uite că în Cluj este, și nu-mi vine să cred.

I.V.: Dar unde-i strada Antonescu?

D.B.: Nu știu.

I.V.: A, numai ați auzit.

D.B.: Nu, m-am uitat la numele străzilor în „paginile aurii“, pentru a găsi strada noastră.

M.P.: Eu așa cred că-i strada cu tribunalul. [În realitate, a fost o stradă din cartierul Mănăștur, acum str. Primăverii. Completare 29 oct.]

I.V.: În loc de Calea Dorobanților?

M.P.: Da.

I.V.: Știți că la teatru n-am mai îndrăznit până acum să jucăm Blaga, după experiența cu Tulburarea apelor.

D.B.: Știu cum a fost, mi-ați povestit.

I.V.: Trebuia, în '88 sau '89, să iasă cu Irina Petrescu și cu Tauf – foarte buni. Se părea că va fi un mare spectacol al lui Măniușiu. Și a fost un denunț din teatru, a venit reprezentantul Consiliului Culturii, adică Dulea însuși, și l-a interzis în faza repetițiilor ge-

nerale, sub acuza, bineînțeles, de misticism... Denunțătorii sînt și astăzi persoane respectabile și cu gura mare... Și s-a reluat în '90 sau în '91, fîmă Irina Petrescu, și n-a ieșit ce trebuie.

M.P.: Sărîm de la una la alta.

I.V.: Chiar cînd am venit în teatru, am vorbit cu o regizoare care e angajată aici. Am vrut să fac Înviere. Dinadins i-am propus Înviere, pentru că am zis că Blaga e greu de pus, actorii sînt din ce în ce mai deprofesionalizați în a spune text literar. Și am zis: hai să încercăm ceva care nu-i bazat pe text, să fim mai siguri că iese. Și-atunci am aflat că regizoarea propusese să facă pantomima la Cluj, cînd era aici director Dorel Vișan, care n-a fost de acord, și atunci a montat-o la Tîrgu Mureș. De-atunci au trecut vreo trei ani?

M.P.: Ați văzut-o?

D.B.: Nu.

M.P.: Nu v-au chemat la premieră?

D.B.: Am fost la Tîrgu Mureș, dar nu la Înviere. Nu mai știu. Și era și Teatrul Maghiar atunci cu Cruciada..., foarte frumos făcut, chiar mai bine ca la București.

I.V.: Cînd?

D.B.: Prin '93 parcă.

I.V.: Dar Înviere, prin '99 sau '98 a fost sigur. Că e aceeași regizoare.

M.P.: Doru a mai vrut să facă ceva, pentru zilele astea, dar a avut un ghinion teribil. A vrut să facă, la statuia Sfîntului Gheorghe, un recital Blaga, un spectacol de seară în aer liber...

I.V.: ... publicul să fie așezat în jurul statuii Sfîntului Gheorghe... dar s-a îmbolnăvit actrița principală din recital...

D.B.: Și cu Tulburarea apelor nu mai sunt șanse?

I.V.: Nu văd cine ar mai... Regizorul, Mihai Măniușiu, care a a făcut-o, a zis: „Niciodată n-o s-o mai reiau, pentru că e un ghinion al meu, și nu mai fac nici un proiect“. S-a jucat atunci, nu știu de cite ori...

D.B.: S-a jucat?

I.V.: Da, s-a jucat de cîteva ori. Premiera a fost chiar la un Festival Blaga.

M.P.: Festivalul Blaga din '92. Și jucau Tauf și Lavinia Ster.

D.B.: Cred că în '92 am fost eu prima dată la Cluj, după '89. În '90 nici nu eram în țară.

M.P.: În '91 ați fost la Sebeș. Și v-am întîlnit la Sebeș... și-aveați un fulgarin pînă-n pămînt...

D.B.: Oliv, așa. Îl am și acuma. Marfă socialistă excelentă. Păcat că n-am cumpărat două. Nu se mai găsec.

I.V.: Aici am văzut după '90 un Avram Iancu făcut de Horia Popescu.

D.B.: Da, dar fiul meu a făcut o observație, am fost la premieră la București, atunci. Și mai era noră-mea și fiul meu. Fiul meu mi-a șoptit așa: „Cu asta trebuie să mergă «Vatra românească» în turneu“. Regizorul a îngroșat unde nu a îngroșat Tata, exact pe dos, nu știu cum să-ți spun.

M.P.: Ca și receptarea ortodoxistă a lui Blaga.

D.B.: Și m-a deranjat atunci, la spectacol. N-am vrut să-i spun, dar pe mine mă zgîria la urechi.

I.V.: A făcut două variante, una în București și una în Cluj? Sau a venit Clujul la București?

D.B.: Nu, la București a fost premiera, la Național.

I.V.: Aha! Deci a făcut una și la București și la Cluj.

D.B.: Dinu Cernescu a făcut un Zamolxe foarte interesant la Budapesta, în '80. Și-au venit și din Ungaria, de la Ministerul Culturii, niște „tovarăși“, să discute aici. Bărbatul meu era în relații excelente cu Ambasada Maghiară. Și mereu se vizitau și mergeam la filme la ei. Aveau niște filme formidabile. Și i-am invitat și la masă, și am discutat, bărbatul meu știa maghiară perfect... Și ne-au invitat să mergem acolo la premieră, dar fiindcă bărbatul meu era pe lista cabinetului doi, și eu, din cauza lui, a trebuit să cerem aprobare de la cabinetul doi pentru o săptămînă la Budapesta. Cabinetul doi i-a dat, lui Tudor, numai cinci zile. Ceva, așa, aberant. Și acolo, în Ungaria, se apropia congresul lor, al partidului unic muncitoresc, sau cum se numea... Și ne-am dus.

I.V.: A, să nu prindă congresul, de-aia nu i-au dat.

D.B.: Dumnezeu știe. Poate. Dumnezeu știe ce-a fost în creierul lor. Oricum, din șapte i-a acordat cinci zile. Și ne-am dus la repetiția generală și începutul a fost, să zic, normal pentru Zamolxe. Finalul a fost... Deci, ultima scenă, cînd Zamolxe se întoarce și vine în templu. Eram numai noi în sală și încă vreo două-trei persoane. A

© Apostrof, mai 2001, la statuia Sf. Gheorghe, pentru care Blaga a scris poemele „Colț medieval la Cluj: 1570“ și „În fața unei statui a Sfîntului Gheorghe“.

doua zi era premiera. Și era așa, scena goală, numai cu niște perdele gri închis și în fundal era *portretul pe hirtie mare, înmămat*, cât dulapul ăla sau mai mare, al lui Zamolxe. Iar în față era o masă lungă de ședințe, unde erau preoții în haine gri de activiști și dialogul era ca o ședință a activului de partid.

M.P.: *O actualizare...*

D.B.: E clar că vine Zamolxe, vede *portretul*, care e tras cumva în față, el îl sfîșie... Trebuie să spun că mie, pe șira spinării, îmi curgea sudoarea sub haină. Îmi ziceam: „Mîine vine ambasada, că-i premiera oficială. Ce-o să raporteze la București?” (era obligația lor). Mi s-a părut foarte îndrăzneată ideea.

I.V.: *Și cu regizor român. Era limpede ce-i în capul lui.*

D.B.: Tudor s-a născut la Budapesta și-o cunoaște foarte bine. Și ne-am dus și la casa în care s-a născut. Colindam pe străzi. Mai erau trei zile, noi plecam, mai erau trei-patru zile pînă la congres. Căutam în disperare un *portret* al lui Kádár și nu găseam. [Rîde] Nicăieri. Nimic nu anunța congresul. Dar în prăvălii era mîncare, tone de mîncare. Nu ocazional. Comerț și de stat, și particular. Cel de stat puțin mai modest. Particulari în fiecare curte, de-alea cum sînt și în Cluj, pe-aici. În fiecare locuință era un atelier, de poșete, de pălării, de cizme. Puțin mai scumpe decît celelalte. Oamenii *aveau voie să cîștige peste salariu*, lucrau în paralel, în timpul liber.

I.V.: *Pîi de-ai toate țările astea din jur s-au mișcat mai repede. N-au fost așa încremenite ca noi.*

D.B.: Desigur, dar asta nu se înțelege. Și, în sfîrșit, cînd am plecat, gara era destul de urîtă, așa, de modă veche – nu era îngrijită – o gară, așa, dar avea și o *gazetă de perete tot de modă veche*, și într-un colț al gazetei de perete era *portretul lui Kádár*. [Rîde] În sfîrșit, îl găsirăm la plecare. Și după aceea a mai fost Tudor odată cu o delegație în Ungaria, la vreo doi ani, nu știu sigur, și l-au găzduit la un hotel al partidului care avea și o sală-restaurant și o sală unde se dădeau filme. Și s-a dus și el, s-a așezat undeva în sală, și-a mai venit un grup, cîțiva, și lui o figură i s-a părut cunoscută, așa, în semiîntineric. Dar nu s-a făcut nici un caz. Și a întreat cine este persoana cu care erau. Și i s-a spus că era Kádár, care vine foarte des să vadă filme. Soția lui Kádár era funcționară. Era mult mai normal. Fără girofaruri, fără suită, fără... Că o fi fost păzit de undeva, discret, asta-i sigur. Tudor a vizitat atunci și un sat, unde se făcea turism. Și le arătau ungruii casele țărănilor, foarte îngrijite, unde vin turiștii. Iar un *activist din delegația română* a zis: „Dar atunci țărăniile se îmbogățesc”. Tudor mi le povestea ca să-mi arate cît de stupizi erau activiștii. Și ungruii le-au spus: „Păi, dar asta dorim, să se îmbogățescă”. Și Tudor i-a întreat pe cei din sat cum fac așa o pîine bună. Și imediat i-au spus: „Păi, dacă n-ar fi pîinea o zi așa, a doua zi am avea revoluție”.

I.V.: *Asta cam cînd era?*

D.B.: Sfirșit de '70 sau început de '80.

M.P.: *Diferență foarte mare. Dorli mi-a zis că Bugnariu zicea despre regimul din România că este capitalism de stat cu teroare. Definiție pentru ce-am trăit noi.*

D.B.: Acuma mi se pare demențial cînd îmi aduc aminte. Și la mine la institut ce era...

M.P.: *Iar lumea occidentală așteaptă de la noi să fim direct democrați, compatibili cu ei, normali. Nu prea putem.*

D.B.: Nu putem, așa repede.

M.P.: *De unde să știm cum e.*

D.B.: Asta le-am explicat și eu americanilor cînd au venit la Senat, la Parlament, să ne dea asistență tehnică, la „Centrul de studii și documentare” care s-a plănit. A trebuit să le explic foarte amănunțit de ce suntem în situația în care suntem. În 1974 cabinetul doi a desființat, la toate nivelurile, activitatea de informare științifică și ne-a izolat. Așa se explică inapetența pentru „informație” a clasei politice. Tinerii au închis însă rapid decalajul, în ultimul deceniu. Eu prima dată am fost în Apus în '67. M-am dus pentru probleme de meserie, la Frankfurt. Și am văzut ce se făcea deja acolo, în documentare cu calculatorul. Omoloaga mea, cu care m-am împrietenit, mi-a aranjat o vizită la o instituție de vîrf, în domeniu. M-am dus, am stat două ore de vorbă cu directorul, sau trei, el întrebîndu-mă ce facem noi, eu povestindu-i, el spunînd ce face, și după aceea îmi zice: „Vreau să vă angajez”. Asta era, totuși, o instituție de vîrf, iar pentru mine o reală confirmare profesională.

M.P.: *Și n-ați nîmas pentru că...*

D.B.: Cred că mai ales pentru *opera lui Blaga*.

M.P.: *Copiii se puteau scoate, opera nu...*

D.B.: Copilul. Era numai unul. Și pînă la tramvai m-am decis deja că nu. Nu era nimic publicat. Era numai volumașul cel mic, *Hronicul...*

M.P.: *Unde țineți opera lui Blaga? Manuscrisele?*

D.B.: La mama, și, cînd s-a îmbolnăvit, la mine. Le-am dus cu o mașină a Academiei și cu soțul unei verișoare de-ale mele. Și cînd a fost cu ea clară situația, că e bolnavă, am luat manuscrisele, ce era scris de mîină, și ulterior și dactilogramele. Astea le-am luat în '68. Și în '69 cînd am adus o parte din mobilă am luat și dactilogramele.

M.P.: *Și-ați făcut un depozit la dumneavoastră acasă și îl țineți...*

D.B.: În niște sertare de scrin. Dar nu prea lăsăm casa goală mult timp, nu plecam toți trei. Și după ce a murit bărbatul meu, cu fiică-mea am hotărît că nu plecăm deodată în concediu, că mă gîndeam că intră cineva pe o ușă, iese pe alta, cu hîrțiile lui Blaga și ale lui Bugnariu... Cum descrie Ahmatova că se întîmpla în U.R.S.S.

M.P.: *Și-ați lucrat după manuscrise și cînd ați făcut edițiile?, Trilogiile, de pildă.*

D.B.: Și, și. Și după manuscrise, dar mai ales după *edițiile de la Fundație*. Așa a scris Tata în testament. Și după un an mi-au scris, în '68, tot de la institutul acela din Germania.

M.P.: *Și v-au oferit din nou postul?*

D.B.: Mi-au zis să vin măcar șase luni, c-au găsit ei o idee c-un fel de bursă, nu știu cum. Dar atunci se întîmplase ceva la noi, că nu se mai putea. Era după Cehoslovacia, nu mai puteam să pun problema.

[...]

M.P.: *Mergem să vizităm casa Blaga. Noi am fost înăuntru, în 1991, cînd s-a pus placa pe casă. Oare găsim pe cineva acasă?*

D.B.: Am vorbit eu, începînd de la trei și jumătate este cineva acasă.

M.P.: *Vreți să facem un tur de onoare prin tot Clujul cu o mașină? Facem un tur al în-*

trezului oraș și ne duce și pînă pe Cetașue. Și după aceea mergem la casa din Martinuzzi. Și după aceea venim înapoi aici.

15 mai 2002

Post-scriptum în 28 octombrie

P.S. Citesc în *Observatorul Cultural*, nr. 139, 22.10.-28.10.2002, într-un articol semnat de Radu Ioanid, pag. 10, rînd 24-28 (de sus), următoarele: „Cunosc bine, spre exemplu, cazul unui informator, persoană publică intens mediatizată astăzi în România, care a dat «relații» Securității zeci de ani despre un om integru care, în 1946, l-a scos practic din închisoare și i-a salvat viața; văduva salvatorului nu vrea să-l deconspire pe delatorul ingrât din compasiune pentru vîrsta lui înaintată”.

Îmi pun întrebarea, cînd oare în România, un asemenea personaj (silit, poate, de Securitate?) va mărturisi de bunăvoie și va cere scuze pentru cele făcute?

În altă ordine de idei, am răsfoit o culere de interviuri ale Dlui Raul Șorban, care își permite cîteva observații, cel puțin nedemocratice (sunt delicată!):

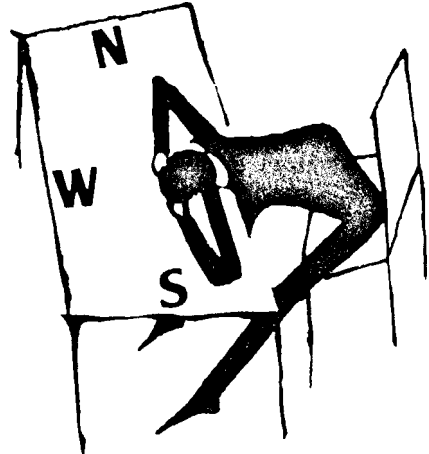
– mă acuză de „imoralitate”, pentru că spun adevărul despre Tudor Bugnariu (acesta fiind pe poziții filozofice opuse cu ale Tatălui meu);

– îl face pe Tudor Bugnariu „senil” și „trădător” (Trădător a ce? E trădător cineva care și-a rămas fidel sie însuși?).

Am impresia că Domnul Raul Șorban a uitat de exemplu libertatea de exprimare pe care o practica Tatăl meu, ca un adevărat democrat, în timpul războiului (1943-'44), cînd în revista *Saeculum* scriau gînditori de stînga și de dreapta, ca să dau numai două exemple: Zevedei Barbu (secretar de redacție al revistei, pînă la arestarea lui în 1943, toamna), Radu Stoichiță, C. Noica, T. Herseni.

Dar ce să mai comentez?

D.B.

Craii de Curtea-Veche: patru, trei, doi, sau unul?

Întrebarea s-a mai pus: câți crai sunt în carte? Patru? Căci erau împreună toți patru, romburi de personaje centrale ale romanului, naratorul, Pașadia, Pantazi și Pirgu, când Pena Corcodușa, nebuna beată, îi acoperă de înjurături și sfișește prin a le striga „Craior... Crai de Curtea-veche“. E desigur o insultă, echivalentă cu „Lepădături ce sunteți... pușlamale-nvechite-n răutăți“ sau o ocară asemănătoare¹. Insulta e însă luată de către Pantazi și Pașadia, etimologiști rafinați, ca o laudă, ca o expresie plină de farmec – un farmec vechi și tocmai de aceea proaspăt, strălucitor de nouitatea lucrului regăsit:

„Dar ca această zicere uitată, demult scoasă din întrebuințare, nimic pe lume nu cred să-i fi putut face lui Pantazi atîta plăcere. I se luminase fața, nu se sătura de a o mai rosti.

– E într-adevăr, recunosc Pașadia, o asociație de cuvinte din cele mai fericite; lasă pe jos «Curtenii calului de spijă», cu aceeași însemnare, din vremea lui Ludovic al treisprezecelea. Are ceva ecuestru, mistic. Ar fi un minunat titlu pentru o carte“ (p. 61).

E scena generatoare a cărții, simburile ei. Dar după ce am citit cartea, ni se pare că numărul crailor este de fapt trei – după modelul regilor magi, cei trei Crai de la Răsărit (aici de la porțile Răsăritului). Trei: cum se sugerează în „Cele trei hagiălicuri“: „Eram trei odrasle de dinaști...“ (p. 73) sau „... asemenea celor trei Crai ne-am închinat copilului care avea să fie Mozart...“ (p. 74) sau în visul de la sfișit, unde e vorba de „cei trei Crai, mari-egumeni ai tagmei prea-senine“ (p. 123)? Sau să fie de fapt adevărații crai (luînd în considerație conotațiile regale sau princiare ale cuvîntului) doar doi, Pașadia și Pantazi, adică descendenții unor ramuri aristocratice (căci naratorul nu ne spune nimic despre genealogia sa și tăcerea lui în această privință, ca și admirația lui pentru cei doi, par a sugera o origină burgheză sau chiar mic-burgheză, fără arbore genealo-

Recitind Craii de Curtea-Veche (II)

Matei Călinescu

gic)? Sau, ținînd seama de scena fondatoare și accentuînd sensul peiorativ-ironic al expresiei în limbajul Corcodușei, să fie craii totuși patru? Deși o comentează cei doi aristocrați, în contextul imediat, însemnarea expresiei nu are sugestii nobiliare, din contra. I s-ar fi potrivit și lui Pirgu, ba chiar, dată fiind istoria semantică a formulei, în primul rînd lui Pirgu. Jocul între patru, trei și doi rămîne deschis, indecidabil. El poate fi continuat și dacă admitem că la originea lui e unu, naratorul, fără de care n-ar fi fost nimic. Acesta se împrietește cu Pantazi, care însă nu e decît un dublu sau un *alter ego* – singuratecul unu își găsește perechea ideală, „de cînd lumea“; cei doi, apoi, se apropie de Pașadia, dublul aristocratic negativ al lui Pantazi, formînd un trio; dar cei trei, din pricina ciudatului Pașadia, trebuie să-l suporte și pe măscăriciul acestuia, Pirgu: grupul de trei se face unul de patru; iar în visul final, cei trei cavaleri-egumeni sunt precedați, în drumul spre apus, de Pirgu care merge de-a-ndaratele. $3+1=4$; cartea are patru capitole. Dar capitolul doi se intitulează „Cele trei hagiălicuri“. Două din hagiălicurile celor „trei odrasle de dinaști cu nume slăvite, tustrei călugări din tagma Sfîntului Ioan de la Ierusalim, ziși de Malta“ (p. 73), sunt evidente fantasmе geografice, mai ales marine, pe de o parte, transcrise după evocările poetice ale împătimitului Pantazi (care vorbea de mare cu „păgînească evlavie“ – p. 67); sau fantasmе istorice, prin evocările atît de precise și de esoteric erudite ale lui Pașadia, care „de trecut vorbea cu o reculegere mistică“ (p. 72) pentru că își îngăduia amăgirea „că sufletul său umbros și vechi ar mai fi avut cîndva și alte întrupări“ (*ibid.*). Pelerinajul prin timp pleacă de la apusul Craiului-Soare (Ludovic al XIV-lea moare în 1715) și se încheie în sînge, cu izbucnirea catastrofei Revoluției Franceze din 1789, străbătînd „veacul scump nouă și nostalgic între toate, care fu al optsprezecelea“ (p. 73), pînă la vedenia capului ghilotinat al marchizei de Lamballe, purtat pe străzile Parisului de oameni cu „cușme frigiene“ (p. 74). Al treilea pelerinaj e un *descensus ad inferos*, o coborîre în infern, călăuză fiind desigur Pirgu. E vorba deci de Bucureștii cîrciumelor și desfrînărilor, de orașul blestemat explorat în profunzime, pînă la ultimul

cerc, descris mai în amănunt în cel de-al patrulea capitol, „Asfințitul crailor“, și anume sordidul tripou al „adevăraților Arnoteni“ (sugestia e că Arnotenii din roman sunt descendenții decăzuți ai mării familii a Văcăreștilor). Pirgu e prezentat, în partea din al doilea capitol care descrie cel de-al treilea hagiălic (care este de fapt inversul unui hagiălic), ca un personaj pe care cititorul e îndemnat să-l vadă alegoric. Ar fi o alegorie a vivacității, a neastîmpărului, a vitalității și a abjecției, caracteristice „sufletului spurcat și scîrnav al Bucureștilor“. Descripția e memorabilă ca un poem în proză și crucială pentru înțelegerea rolului lui Pirgu:

„...cînd se întîmpla să nu vie Pirgu... atunci chiar dacă mergeam pe unde fusesem cu dînsul, moșaiam cu paharele dinainte, tot ce vedeam era șters și fără viață, acelei lumi de noapte însuflețitor fiindu-i numai el, el, întruparea vie a însuși sufletului spurcat și scîrnav al Bucureștilor. De aceea îl urmam fără vorbă; cu dînsul am tîrbăcit, pe lăpoviță și zloată, clisa ulițelor fără caldarîm și fără nume de pe la margini, prin funduri de maidane pline de gunoaie și de mortăciuni, am intrat pe brînci aproape, în zăpușala chițimiilor scunde, cu pămînt pe jos și spoite ca țigăncile ce, în flederite roșii sau galbene și desculțe, legate numai cu o vipușcă de cîrpă pe genunchi, se dădeau acolo parlagiilor și mățarilor pe o băncuță, o cinzeacă de trăscau sau un pac de mahorcă. Și cu toate că nu mergeam în familie, am izbutit să coborîm și mai jos...“ (p. 77).

„Comment peut-on être roumain“

Întrebarea aceasta îi aparține lui Cioran, desigur (în *La tentation d'exister*, 1956, în Cioran, *Oeuvres*, Quarto, Gallimard, Paris, 1995), dar ar fi putut fi pusă și de Pașadia. Rezonanța ei ar fi fost, în cazul ipotetic din urmă, ceva mai apropiată poate de disprețul uimit al parizienilor lui Montesquieu care, în *Lettres persanes*, se întreabă fără de fapt să se întrebe, mai degrabă exclamînd: „Comment peut-on être persan?“; dar felul cum privește Pașadia tot ce e românesc nu e departe nici de negativismul cioranian, de sentimentul lui amar că a fi român e și o nenorocire și o pedeapsă nemeritată, dar pînă la urmă, de voie, de nevoie, acceptată (cu un soi de masochism auto-ironic). Masochismul auto-ironic arată cam așa la Cioran: „Quelleque bonne volonté que j'y eusse dépensée, aurais-je pu, sans [mon pays], gâcher mes jours d'une manière si exemplaire?... Manquer sa vie, on l'oublie trop vite, n'est pas tellement facile: il y faut une longue tradition, un long entraînement, le travail de

¹ Barbu Cioculescu, în comentariul său, trimite la *Istoria Bucureștilor* de Ionescu-Gion, pe care Mateiu Caragiale o cunoștea. Expresia datează din secolul 18 cînd în vechea curte domnească, abandonată după Războiul Ruso-Turc din 1769-1774, „...prin pînă și chiar prin odăile de sus se strîngeau toate lepădăturile Bucureștilor și toți grecoteii vîntură lumă, care aciolaseră aici și făcuseră din glorioasa clădire a vechilor domni un fel de adevărată *Cour des Miracles*. De aici locușunea bucureșteană de „Crai de Curtea-Veche...“ (p. 131).

Dintr-o neînțelegere și grabă redacțională, textul despre Mateiu I. Caragiale publicat în numărul trecut nu e versiunea finală, ci doar o versiune provizorie a unui studiu care se află încă în șantier. Versiunea finală va fi publicată în anexa volumului *A citi, a reciti: către o poetică a (re)lecturii*, care e traducerea în românește, datorată profesorului Virgil Stanciu, a volumului *Re-reading* (Yale University Press, 1993). *A citi, a reciti* va apare la Editura Polirom în primăvara anului 2003. *Apostrof*

pluriers géométriques, ce travail accompli, tout va à merveille.... Gardons-nous pourtant de trop nous plaindre: n'est-il pas réconfortant de pouvoir opposer aux désordres du monde la cohérence de nos misères et de nos défaites? Et n'avons-nous pas, face au dilettantisme universel, la consolation de posséder, en matière de douleurs, une compétence d'écorchés et d'érudits?" (pp. 852-853). Erudiția întru suferință, iată un adevărat subiect de mândrie identitară, glumește Cioran. E doar unul din *aperçu*-urile lui despre România, o temă majoră, obsesivă în opera sa, de la *Schimbarea la față a României* (1936) pînă la postumele *Cahiers* (Gallimard, Paris, 1997). Cioran despre România ca intertext al *Crailor*? O imposibilitate din punct de vedere strict istoric, dar o asociere legitimă în timpul circular al (re)lecturii; și poate chiar inevitabilă, pentru cititorul care știe răutățile (uneori așa de hiperbolice încît lasă loc pentru o anume înduioșare) pe care le spune Cioran despre români. Mateiu I. Caragiale, vorbind prin gura lui Pașadia, e mai serios, mai puțin ironic.

Îmbogățit, cum am văzut, după trei decenii de eforturi infructuoase, el ar fi putut să plece în străinătate după ce abandonează scîrbit orice ambiții politice. Rămîne totuși în țară, explicîndu-i naratorului: „Ți-aduci aminte de istoria italianului care venind la Paris, în timpul lui Ludovic al patrusprezecelea, a fost pe loc întemnițat la Bastilia și uitat acolo treizeci și cinci de ani. Cînd... a fost în sfîrșit cercetat și dovedindu-i-se deplina nevinovăție i s-a spus că i se redă libertatea, nenorocitul a întrebat cu tristețe ce să mai facă cu ea și a cerut să fie lăsat în închisoare. Ca dînsul a fost și eu, sunt poate reîncarnarea lui" (p. 100). (Știm că acest „ciocoi borît" și cinic credea totuși în ceva: și anume în metempsihoză! Cît despre melancolicul Pantazi, și el credea în ceva, în afară desigur de sacra lui avere: și anume în ghicitul în bobii!)

Pașadia, am putea spune, se autoexiliază în propria-i țară, și viața disolută pe care o duce e în fond o metodă de autodisoluție. De altfel, după cum mărturisește chiar el, «pot zice, fără a face stil, că nu trăiesc: e mult de cînd așteptînd să i se deschidă, sufletul meu aștepte pe prispa sălașelor Morții. Adăstarea e pe sfîrșite» (p. 100). După anumite semne, începînd cu refuzul de a se expatria, am putea concluda că în el predomină o înclinație spre masochism. Apoi, el moare cu mîinile încheștate în pîrul unei femei frumoase, Rașelica Nachmandsohn, cu voluptăți poate nu străine de cele pe care un Sacher-Masoch le atribuia decapitatului extatic Holofernes (pentru această interpretare a poveștii Iuditei biblice vezi romanul *Venus im Pelz*). Și mai grăitoare în acest sens sunt tablourile din vestibulul casei lui Pașadia (închiriate, deci alese de el, pe gustul lui, nu moștenite): pîlpîirea flăcării din cămin „însuflețea straniu vechile pînze de pe pereți, dezvăluind într-însese, zguduitoare, ca pe niște ferestre deschise asupra trecutului, priveliști dintr-o lume de mucenici și de patimi. Rezemați în suliți, sutași de-ai lui Domițian sau de-ai lui Decie și călăreți ai pustiului pe sirepi sălbatici sorbeau cu voluptate crudă agonie a fecioarelor răstignite și a copilandrilor săgetați..." (p. 97). Astfel de imagini ale martirologiei creștine erau

pervers savurate și de eroul masculin din *Venus im blänuri*, care visa flagelări și chinuri. Exilul intern al lui Pașadia și „chinurile sale sufletești" (simbolizate de „lumea de mucenici și de patimi" din acele picturi atinse

probabil de kitsch) sunt menite, în bună logică masochistă, să intensifice ura sa pasională față de România. Naratorul notează că el condamnă „cu neînduplecată asprime tot ce era românesc, mergea adesea cu înverșunarea pînă la a fi de rea-credință" (p. 59). Trecutul românesc e ca și Curtea-veche, „semnînd în mare cu mănăstirile, cu trupuri de clădiri multe pentru a putea sălășlui toată liota și țigănia, fără întocmire, fără stil, cu nade, umpluturi și cîrpeți, vrednică să slujească, în urîțenia ei, de decor ticăloșiei unei tagme stăpînitoare plămădită din toate lepădăturile venetice și din belșug altoită cu sînge țigănesc.... [I]ubirea de frumos [era] unul din privilegiile popoarelor de stirpe înaltă și printre acestea nu putea fi prenumărat și al nostru care n-a dat civilizației nimic.... Îi căsună apoi pe Brîncoveanu și... din cîteva trăsături ni-l zugrăvi ca pe un bulibăș mehengi, vînzător și slugarnic – un suflet de rob" (pp. 58-59).

Naratorul e și nu e de acord cu spusele lui Pașadia: cu privire la trecutul României, el propune, aluziv, pentru cititorul sau mai degrabă recititorul atent al *Crailor*, un intertext de autor care înnobilează poetic viziunea acestui trecut național sumbru, crud, plin de înfrîngerii, dar nu lipsit de inexplicabilă trufie în fața uitării și a zădărniciiei: e vorba desigur de poemele sale strînse postum în volumul *Pajere* (1936), dar scrise între 1904 și 1913. Naratorul: „Cum nu i se putea tăgădui nici partea lui de dreptate, găsiu de prisos să apăr acel trecut, vedeniei căruia pana mea datora o minunată tîmplă de icoane ce migălisem în tinerețe cu o osîrdie aproape cucernică" (p. 59). E unul din momentele în care naratorul se identifică aluziv, nu fără o undă de autoadmirație narcisic-estetică: el a scris un superb ciclu de poeme în tinerețe (în 1910-1911, timpul în care se petrece acțiunea *Crailor*, Mateiu Caragiale însuși are doar 25-26 de ani, dar primele poeme din *Pajere* datează din 1904). E limpede însă că naratorul vorbește aici din perspectiva unei vîrste mai înaintate (elaborarea *Crailor* a durat 18 ani).

Cînd recitător cunoaște biografie biografică autor, el va fi inevitabil tentat să regăsească în ficțiunile sale urmele (auto)biografiei și în (auto)biografie ceea ce este ficțional, manifestare a închipuirii de sine, a reveriei, a jocurilor fantasiei unui artist. Că această cale hermeneutică poate duce la confuzii, la ipoteze hazardate și chiar la absurdități interpretative e evident; de aceea unele metode critice o evită cu tot dinadinsul (critica pur textuală, structuralismul), deși ea apare natural în procesul lecturii reflexive¹. Finalmente – pentru a reveni la scena comentată – Pașadia își modifică oarecum severa condamnare a trecutului național, într-o reacție parcă telepatică la tăcerea naratorului: „E ciudat totuși, mărturisi el, deși ca artă le găsesc mai prejos chiar decît amintirea lor istorică, vestigiilor acestea umile nu le pot contesta deosebitul farmec. În fața celor mai neînsemnate, închipuirea mea prinde aripi, mă simt mișcat, mișcat adînc" (p. 59). Căderea într-un sentimentalism al ruinelor umile și înduioșătoare, primejdios de apropiat de kitsch, e împiedecată însă de remarca mușcatoare a lui Pirgu:

„– Eu unul te înțeleg, îi zise Pirgu, pentru că și dumneata ești o ruină, o ruină venerabilă, nu însă din cele mai

bine păstrate.

Se rîse. În felul acesta petreceam noi... adevărată plăcere o aflam în vorbă, în talfasul ce îmbrățișa numai lucruri frumoase: călătoriile, artele, literale, istoria – istoria mai ales – plutind în seninătatea slăvilor academice, de unde îl prăbușea în noroi gluma lui Pirgu" (*ibid.*).

Fragment dintr-un studiu mai amplu.
(continuare în numărul următor)

¹ Alexandru George, în excelentul său studiu, *Mateiu I. Caragiale* (Editura Minerva, București, 1981) confruntă și el problema, plecînd de la faptul narațiunii la persoana întîii: „«Povestitorul» din scrisul său este *alter-ego*-ul lui literar, dar care, în definitiv, fără a silui credibilitatea, poate să fi fost el însuși" (pp. 173-74). Dar el respinge opinia lui Ovidiu Cotruș, anume că „Singurul personaj real al cărții este povestitorul", pe motiv că povestitorul ar fi „un simplu element de legătură, participant pasiv la tot ceea ce se întîmplă" și că, „... în ciuda impunerii în primul plan a unui centru unic subiectiv, [arta lui Mateiu I. Caragiale] nu e nici analitică, nici autoscopică. Personajul care spune eu se îndreaptă cu precădere spre exterior, spre lumea aceea de apariții ciudate, de situații limită, sau de întîmplări enigmatice, care ajunge să-i solicite interesul desigur datorită unor afinități structurale ce sunt, în cele din urmă, datorate de măsură și pentru sufletul «povestitorului».... Ni se pare deci profund eronată opinia acelor critici care văd în scrisul lui Mateiu Caragiale un spectacol de narcisism al unui ins care nu e în stare să iasă din sine" (etc., p. 175). Urmează un lung citat din Ovidiu Cotruș și respingerea punctului său de vedere. Lectura propusă aici încearcă să împacă ambele perspective. Fără a nega narcisismul autorului (care nu e un viciu, ci o caracteristică, și finalmente nu mai mult decît o ipoteză de lectură printre altele, de judecat după ce produce), eu văd în personajele *Crailor* atît o îndreptare spre exterior cît și, după aceea, prin alegorizarea subiectivă a celor trei P (Pantazi, Pașadia, Pirgu), o reîntoarcere la sine, prin visul final al apoteozei/asfințitului *Crailor*, care la relectură domină întreaga traversare a textului. Nu e vorba aici de „autoscopic" ci, mi se pare, de *autoproiecție*, de exteriorizarea prin autoproiecție a unui conflict interior. Problema centrală a cărții mi se pare a fi tocmai relația profund ambivalentă a autorului cu România, cu literatura și cultura română (reprezentată în mare măsură de Tatăl său, I.L. Caragiale), și relația complexă dintre fiu și Tată, cu ambiguitatea structurală românească între „balcanism" și europenism, între tradiție și modernitate, între naționalism și autocritica națională.

Circumscrieri (IV)

Mircea Muthu

Impus de către Thomas Morus în 1516, termenul *utopie*, cu sensul de „locul nostru de nicăieri”, revine în corespondența acestuia cu un alt umanist, Erasmus de Rotterdam. Spiritul european l-a diversificat delimitând utopiile sociale, ideologice sau religioase de cele generate preponderent de imaginar, gen *utopia literară*. Sensului, în general, negativ/compensativ conferit de prefixul OU (>*Outopia*, adică „locul care, totuși, nu există”) i se alătură, cu sprijinul altei prefixări de sorginte grecească, EU (>*Eutopia*), semnificațiile crescute, arborescent, parcă una din cealaltă: bun, prosper, ideal, perfect ș.a. Acestea din urmă se regăsesc, peste secole, și în atitudinea jubilativă la meridian sud-estic, așa cum citim de pildă în versurile autumnale ale lui Lucian Blaga: „Mă rogî c-un surîs și cu dulce cuvînt/rost să fac de semințe, de rarele/pentru *Eutopia*, mîndra grădină./în preajma cărcia fulgere rodnice joacă/să-nalțe tăcutele seve-n lumină” (*Mirabila sămință* – subl. ns.). Exemplul citat este, totuși, printre cele puține, dacă nu chiar singular întrucît, în Sud-Est, utopiile literare, cu alcătuire mai degrabă hibridă (la frontiera dintre social, ideologic și religios), sunt reflexele unei geografii umane problematizate, datorită permanențării *echilibrului instabil* din această parte a continentului. Mai exact, în ultimele două secole, al XIX-lea și al XX-lea, se pot reconstitui cel puțin două sensuri opuse și coextensive ale utopiei. Ecloziunea, colorată romantic, a statelor-națiune, apoi modernizările forțate, în sfârșit, promisiunile comunismului au menținut, în gramatici diferite, sensul *prospectiv* al utopiilor. Dar el a fost acompaniat, de la început chiar, de un alt sens, *retroproiectiv* și care s-a impus datorită unui cronotop dezvoltat, la rîndul său, în cel puțin două teme. Prima este aceea a *imperului*, pe traseul Bizanț – Bizanț după Bizanț – Bizanț fără Bizanț, ce aluvionează reveria, nostalgia, refugiul într-un trecut de fapt prezumat, A doua temă este aceea a *statului totalitar* ce prelungește, parțial, regimul autocratic răsăritean. Prima temă conduce fie la *eupsihie*, adică la întoarcerea în sine, din dorința eliberării măcar interioare într-un spațiu adiabatic; a doua este concretizată de *utopia satirică* și decide, adesea, întoarcerea utopiei în *antiutopia* ce reflectă, de exemplu, rezolvările partizanale ale spinoasei „chestiuni orientale” ori schimbările de după cele două conflagrații mondiale. *Balcanitatea* ca și axiologie comună a popoarelor sud-estice, determinată fiind în bună măsură de realitățile din Turco-crație a fost antiutopică, asemenea *balcanismului* pe dimensiunea sa parodic-demistificatoare și asta

în deplin acord cu moralismul intrinsec, înflorit în oralitatea parimiei, al sensibilității răsăritene. Balcanitatea a devenit în schimb utopică pe la jumătatea veacului al XIX-lea, odată cu himera Phoenixului hellenic (1821) sau cu proiectele de federalizare, în contrast cu apariția statelor-națiuni, sau cu autocefaliile Bisericii Ortodoxe. Oricum, pe fondul visării, al unui specific *contemplatio*, utopia cunoaște o existență pulsatorie, determinată de coabitarea sensurilor opuse dar și de relația, cu termeni adesea substituibili (utopie-antiutopie). Or, aici, paradigmatic rămîne, la nivelul imaginarului, basmul *Timerețe fîmî bătrînețe și viață fîmî de moarte* unde, așa cum încercam să demonstrez în altă parte, sintagma „vreme uitată” aglutinează dezideratul formulat în titlu cu existența subiacentă a timpului liniar, adică istoric, ce se va impune odată cu uciderea Iepurelui în aproape biblica Vale a Plîngerii. Basmul însuși este istorisirea despre existența pendulară a lui Făt-Frumos, despre trecerea acestuia dintr-un spațiu în altul și, mai ales, dintr-un timp uman, de sugestii medievale, antiutopic deci, în „vremea uitată”, utopică, și invers. De asemenea, păcălirea morții de către Ivan Turbină este iluzorie, ca și ființarea Ținutului uitării de Sine din *Feciorul de împărat cel cu noroc la vînat*. Dar ceea ce contează în toate aceste exemplificări extrase din constructul folcloric este posibilitatea de concretizare a respectivelor dorințe și, de aici, plasarea lor într-o stare

etern-virtuală. Înscrisă în balcanismul pe care l-am numit de evocare, Isarlikul lui Ion Barbu sau „cetatea Diului” (Vidinul) a lui Em. Bucuța sunt, de asemenea, metafore exemplare ale *virtualului* – veritabile locuri geometrice unde utopia și antiutopia scurtcircuitează. Iată de ce, în Sud-Est, utopia nu e dublată și nici concurată decît rareori – ca în literaturile moderne! – de *distopie* sau de utopia apocaliptică. Amorsarea se datorează probabil și funcționalității, în acest spațiu, a dezideratului ridicat la rang de principiu (și redevabil, în bună măsură, teologiei apofatice ortodoxe), acela de pozitivare a negativului. El ajută, cred, la dimensionarea stenică a virtualului, fiind resimțit dar și conștientizat ca o „deschidere spre...”, temperată și amînată, e adevărat, de „lăuntricul nemanifestat”, susținut de ideologia ortodoxă, dar și – aș adăuga – de „ghimpele”, de accentul antiutopic. Parte componentă din, generic vorbind, utopia sud-est europeană, *virtualul*, schițat în chipul de mai sus, îi conferă acesteia dacă nu statutul, oricum, caracterul de alternativă în familia utopiilor europene moderne. Imaginarul literar a diversificat și amplificat spectrul utopiilor. La fel de adevărat e însă faptul că determinările acestora, extrinseci, facilitează extragerea trăsăturilor comune (sau, măcar, asemănătoare), precum și a diferențelor specifice. Raportările la utopiile central-europene devin concludente, fie că avem în vedere cronotopul, mai apropiat în timp decît în Sud-Est, al *imperului* (Habsburgic), fie că urmărim reacțiile afine, declanșate de regimurile comuniste. Proza îndeosebi amplifică evantaiul temelor, al motivelor și al atitudinilor ce intră în alcătuirea utopiilor (retro)proiective și care, dacă și-ar găsi locul într-un tabel sumativ, ar mărturisi fără-ndoială, cu o forță de impact, despre iluziile și dezamăgirile din această parte de univers european. ■

Scandalul mirosului greu

Din gangurile și din subteranele lui Dostoievski iată, vine, în fiecare zi, la templu, bătrînica mirosind a urină.
Să fi încercat Francisc ceea ce simțim noi când l-a îmbrățișat pe lepros?
Desigur, nimeni nu are tăria să ridice piatra împotriva ei, cine nu se simte vinovat de mirosuri grele, chiar învăluite într-o perdea fină de parfum?
Colțul mesei eucharistice pe care o țin e tăblia pe care Cristos a frînt pâinea și-a împărțit vin apostolilor;
și bătrîna se-apropie cu pași chinuți, târșindu-și picioarele, în pantofii ei scâlțiați, cu șosete găurite, să se ospăteze la Masa Domnului.

Să fie anume mirosul de tîmăie un leac împotriva mirosului negru al păcatelor noastre?
Iar Creatorul să ne simtă putreziciunea cum o simțim noi pe a bătrînei mirosind a canal imund?
Pe bătrîni îi întoarce și-i spală vreun înger?
Al bătrînei unde stă? Cu ea în pivniță?
De câte ori îi vorbește cu voce de copil, strigînd-o pe nume, ca în adolescență, Maria?
Sau speriat de miasmă a lăsat-o în seama noastră?

Între chivot și discipolii lui Isus: mirosul morții;
Viță de vie, uscată și fără sevă în tine, cum te curăță
Măinile de chirurg și de bijutier ale destinului.

ADRIAN POPESCU

Biblia în cultura română. Cronologie

Eugen Pavel

• Traduceri și ediții parțiale ale *Vechiului Testament*

- 1501-1510 *Psaltirea Hurmuzaki* (BAR București, ms. rom. 3077), numită astfel după donatorul ei, Eudoxiu Hurmuzaki, este un manuscris de 134 file, cuprinzând 151 de psalmi, cu unele lacune.
- 1551-1558 *Psaltirea Voronețeană* (BAR, ms. rom. 693), descoperită la mănăstirea Voroneț, în 1882, de Simion Florea Marian, conține 73 de file. Are mai multe lacune la început (până la psalmul 77), precum și în alte porțiuni ale manuscrisului. Editată de G. Giuglea (1910-1911) și C. Gălușcă (1913).
- 1573-1578 *Psaltirea Scheiană* (BAR, ms. rom. 449), denumită după ultimul ei deținător, D.C. Sturdza-Scheianul, cuprinde cei 151 de psalmi, urmați de câteva cântări scripturale și de *Simbolul Atanasian*. Cele trei psaltiri rotacizante sunt copii, efectuate în Moldova, ale unor traduceri originale de la începutul secolului al XVI-lea. Ediții: I. Bianu (1889), I.-A. Candrea (1916).
- 1573-1585 *Psaltirea moldovenească* (BAR, ms. rom. 3465) conține o versiune bilingvă, cu textul românesc intercalat.
- 1570 Diaconul Coresi tipărește la Brașov *Psaltirea* românească, tradusă după un izvor slavon.
- 1577 *Psaltirea* slavo-română (cu traducere românească intercalată) tipărită, probabil tot la Brașov, de Coresi. Textul a fost reeditat de Hasdeu în 1881, precum și de Stela Toma, în 1976, prin comparație cu *Psaltirile* din 1570 și 1589.
- 1582 *Palia* de la Oraștie, reunind primele două cărți ale *Vechiului Testament*, *Bitia* (*Geneza*) și *Ishodul* (*Exodul*), este tipărită de Șerban Coresi și Marien Diacul. Traducerea are drept principal model *Pentateucul* scos de Găspăr Heltai, la Cluj, în 1551. O ediție critică a *Paliei* a realizat Viorica Pamfil (1968).
- 1589 *Psaltirea* slavo-română imprimată de Șerban, fiul diaconului Coresi, probabil la Brașov.
- 1651 *Psaltirea* de la Alba Iulia tipărită sub patronajul mitropolitului Simion Ștefan al Ardealului. Sursa ediției este traducerea din ebraică în latină a lui Sante Pagnini, realizată în prima jumătate a secolului al XVI-lea, confruntată cu versiunile din *Septuaginta* și *Vulgata*. Textul a fost reeditat în 2001, la Alba Iulia, cu sprijinul arhiepiscopului Andrei, de Alin Mihai Gherman, Alexandra Moraru și Mihai Moraru.
- 1673 *Psaltire a svintului proroc David* (*Psaltirea în versuri*) alcătuită de mitropolitul Dosoftei al Moldovei, publicată la Unieiv. A fost editată de I. Bianu (1887), N.A. Ursu (ed. critică, 1974, 1978) și Aureliu Goci (1998).
- 1680 *Psaltirea de-nțăles a svintului împărat proroc David* (*Psaltirea slavo-română*), scoasă la Iași în traducerea lui Dosoftei.
- 1694 *Psaltirea* publicată la București de Antim Ivireanul, pe baza *Bibliei* din 1688.
- 1697 Ioan Viski copiază psalmii versificați, la Sântămăria Orlea și Geoagiul de Jos, într-o scriere cu litere latine și ortografie maghiară (BAR Cluj, ms. r. 1502).
- 1701 *Psaltirea a fericitului proroc și împărat a lui*

David tipărită la Buzău, sub îngrijirea mitropolitului Teodosie, devine prototip al reeditărilor ulterioare: Blaj (1764, 1773, 1780, 1786), Brașov (1807, 1810, 1816, 1820), București (1748, 1756, 1758, 1775, 1780, 1796, 1806, 1820), Buzău (1767, 1835, 1837, 1841, 1852, 1856, 1860), Iași (1743, 1748, 1757, 1766, 1782, 1790, 1794, 1802, 1817), Neamț (1807, 1817, 1824), Râmnic (1725, 1736, 1743, 1746, 1751, 1764, 1779, 1784, 1787, 1793, 1817, 1819), Sibiu (1791, 1799, 1801, 1805, 1806, 1811, 1812, 1825, 1826, 1827), Tîrgoviște (1710). Alte ediții în limba română: Buda (1802, 1808, 1813, 1817, 1818), Chișinău (1818), Movilău (1796), Viena (1793).

- 1711 *Psaltirea în versuri* alcătuită de Teodor Corbea (BAR Cluj, ms. rom. 75).
- 1835 La Blaj apare *Psaltirea sau Cartea psalmilor*, tradusă din ebraică de Theodor Pop.
- 1858 Sub titlul *Biblia Sacra*, Ion Heliade Rădulescu publică la Paris, într-o ortografie italianizantă, primele opt cărți ale *Vechiului Testament*.
- 1859 Apare la București *Biblia Sacra*, partea I-III (*Geneza, Psalmii, Isaia*), în traducerea aproximativă a lui Constantin Aristia.
- 1860 *Psaltirea bogată* este publicată de mitropolitul Andrei Șaguna la Sibiu.
- 1907 La Cernăuți apare *Geneza*, tradusă și comentată de V. Tarnavski.
- 1929 La București apare *Psaltirea* în traducerea lui Vasile Radu și Gala Galaction.
- 1933 Apar psalmii în traducerea lui Nicodim Munteanu, text revizuit în 1957. Ultima reeditare este din anul 2001.
- 1943 *Cîntarea Cîntărilor*, o tălmăcire în versuri de Em. Pasculescu-Orlea, apare la București.
- 1945 La Sibiu apare *Facerea*, text și scurte note explicative de Nicolae Neaga.
- 1977 La Editura Științifică și Enciclopedică apare *Cîntarea Cîntărilor*, traducere din limba ebraică, note și comentarii de Ioan Alexandru.
- 1992 La Editura Saeculum se publică psalmii, după o traducere rămasă în manuscris a lui Mihail Sadoveanu, într-o ediție îngrijită de I. Opreșan.
- 1993 O nouă ediție a psalmilor este publicată de Arhiepiscopia Romano-Catolică din București.
- 1994 Sub auspiciile Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului și Clujului apare *Psaltirea în versuri* într-o variantă realizată de Petre Șaitiș.
- 1995 La Editura Humanitas apar *Cartea lui Iov, Eccleziastul, Cartea lui Iona, Cartea lui Ruth și Cîntarea Cîntărilor*, traduse și comentate de Petru Creția. Traducerea este făcută pe baza textului grecesc, confruntat cu *Biblia de la Ierusalim*. O altă versiune a *Psaltirii în versuri* publică la Iași Constantin Popescu.
- 1996 La Editura Anastasia apare *Cartea lui Iov*, în noua versiune a lui Bartolomeu Valeriu Anania.
- 1997 Noi echivalențe versificate ale psalmilor publică Eugen Dorcescu la Editura Mari-nescasa din Timișoara. La Iași apare o nouă

versiune a psalmilor datorată lui Nicolae Ionel, reeditată în anul 2001. Arhiepiscopul Clujului continuă publicarea cărților *Vechiului Testament* cu *Pentateucul*.

- 1998 Bartolomeu Valeriu Anania publică *Cîntarea Cîntărilor*, la Editura Anastasia, și *Psaltirea*, la Editura Arhiepiscopiei din Cluj.
- 1999 Tot sub îngrijirea sa, apar *Cartea profetului Ieremia* și *Cartea profetului Isaia*.
- 2000 Apar *Cartea profetului Iezechiel*, *Cartea profetului Daniel și ale celor doisprezece profeți mici*, precum și *Poezia Vechiului Testament* (*Cartea lui Iov, Psaltirea, Proverbele lui Solomon, Eccleziastul, Cîntarea Cîntărilor, Plîngerile lui Ieremia*), versiuni revizuite după *Septuaginta*, redactate și comentate de Bartolomeu Valeriu Anania.
- Tertulian Langa publică la Cluj o traducere a psalmilor pe baza versiunii din *Le Bible de Jerusalem*.

• Traduceri și ediții parțiale ale *Noului Testament*

- 1551-1553 *Tetraevanghelul* bilingv slavo-român tipărit la Sibiu de Filip Moldoveanul. Editat în facsimile de Emil Petrovici și L. Demény (1971).
- 1559-1560 *Apostolul Bratul* a fost scris de copistul cu același nume în anul 7068 de la facerea lumii și cuprinde 474 de pagini. Descoperit la sfârșitul secolului al XIX-lea la mănăstirea Sucevița, este păstrat acum la Muzeul de Literatură al Moldovei.
- 1561 *Tetraevanghelul* românesc tipărit de Coresi la Brașov. Ediții: G. Timuș Piteșteanu (1889) și Florica Dimitrescu (1963).
- 1563-1583 *Codicele Voronețean* (BAR București, ms. rom. 448), manuscris descoperit la mănăstirea Voroneț în 1871, conține 85 de file care cuprind *Faptele Apostolilor* (parțial), epistola lui Iacob, prima epistolă a lui Petru și, fragmentar, a doua epistolă a lui Petru. Textul a fost editat de I.G. Sbierea (1885) și de Mariana Costinescu (1981).
- 1566 *Praxiul* (*Apostolul*) imprimat la Brașov de diaconul Coresi. Editat în facsimile de I. Bianu (1930).
- 1574 *Tetraevanghelul* copiat de Radu de la Mănăcești în insula Rhodos, manuscris păstrat la British Museum din Londra. Editat de M. Gaster (1929).
- 1682 *Evanghelia* românească este publicată la București de mitropolitul Teodosie.
- 1683 Apare, tot la București, *Apostolul*, sub îngrijirea lui Teodosie. Va fi reeditat de episcopul Damaschin la Buzău (1704).
- 1693 *Evanghelia* greco-română tipărită de Antim Ivireanul la București.
- 1697 *Evanghelia* este tipărită la Snagov de Antim Ivireanul.
- 1723 Noua ediție a *Evangeliei*, care apare la București, va fi reluată în anii următori la Blaj (1765, 1776), București (1742, 1750, 1760, 1775), Buzău (1743), Iași (1741, 1762), Râmnic (1746, 1770, 1784, 1794). Alte ediții apar în secolul următor la Buda (1812), Neamț (1821), Sibiu (1806).
- 1743 *Apostolul* publicat la București va fi reprodus ulterior la Blaj (1767, 1776, 1802), Bu-

- curești (1774, 1784, 1820), Iași (1756, 1791), Râmnic (1747, 1794).
- 1834 O nouă ediție a *Evangeliei* apare la Buzău, retipărită în 1837, iar cu litere latine în 1869. Alte ediții: Râmnic (1865), Sibiu (1844, 1859).
- 1836 Episcopul Chesarie scoate la Buzău un *Apostol ce cuprinde întru sine Faptele și Epistoliile Sfinților Apostoli*. Va fi reeditat cu litere latine, în 1869, de episcopul Dionisie Romano.
- 1854 O ediție fragmentară care cuprinde cele patru evanghelii, intitulată *Noul Testament al Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos*, apare la București.
- 1900 La Blaj apare o nouă ediție a *Evangeliei*, retipărită în 1918.
- 1911 *Apostolul sau Faptele și Epistolele Sf. Apostoli* apare la Blaj, cu binecuvîntarea arhiepiscopului Victor Mihályi de Apșa.
- 1974 Apare o nouă ediție din *Apostol*, text revăzut de Enea Braniște, cu tiraje succesive, ultimul în 1999.
- 1983 Noua versiune revizuită a *Evangeliei*, cu mai multe reeditări, cea mai recentă în 2001.
- Traduceri și ediții integrale ale *Noului Testament*
- 1648 *Noul Testament sau împăcarea au Leagea Noao a lui Iisus Hristos, Domnului nostru*, apărut la Bălgrad (Alba Iulia) sub îngrijirea lui Simion Ștefan, este prima noastră traducere completă care fructifică, în principal, noua versiune latină a lui Théodore de Bèze, comparată cu textul grecesc, cu *Vulgata*, cu *Biblia* slavonă de la Ostrog (1581) și cu cea maghiară a lui Károlyi Gáspár (1590). Va fi reeditat, după 340 de ani, sub auspiciile Episcopiei Ortodoxe Române de la Alba Iulia (1988).
- 1703 „Smeritul întru ieromonahi“, Antim Ivireanul, publică la București *Noul Testament, acum întii tipărit într-acesta chip pre limba rumânească*.
- 1817 *Noul Testament al Domnului nostru Iisus Hristos* este imprimat la Petersburg de Societatea Biblică Rusească. Va fi reluat, cu unele revizui, în 1819.
- 1818 *Noul Testament* *adecă Așezămînt* este tipărit la Mănăstirea Neamț cu sprijinul mitropolitului Veniamin Costachi, fiind reeditat în 1823.
- 1838 La Smirna apare o nouă ediție, cu noi tiraje în anii 1846, 1855, 1857 și 1859.
- 1867 Sub îngrijirea mitropolitului Andrei Șaguna, apare la Sibiu *Noul Testament al Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos*, care reproduce textul ediției integrale a *Bibliei* din 1856-1858.
- 1886 Apare la București prima ediție sinodală, cu reeditări în 1905, 1922.
- 1897 *Noul Așezămînt* este titlul traducerii efectuate de N. Nitzulescu, apărute la București, preluate în edițiile britanice (1906, 1908, 1912).
- 1921 *Noul Testament*, tradus de D. Cornilescu, este publicat la București de Societatea Evangelică Română, fiind reeditat pînă astăzi de Societatea Biblică Britanică. O ediție britanică apare în 1962 în Israel.
- 1924 Apare la Mănăstirea Neamț prima ediție a traducerii efectuate de episcopul Nicodim Munteanu, viitorul mitropolit și patriarh, cu reproduceri în anii 1926, 1931, 1941.
- 1925 Ioan Bălan publică la Oradea *Noul Testament al Domnului nostru Iisus Christos*, o ediție cu explicații reluată de episcopul greco-catolic, la Lugoj, în 1938.
- 1927 Apare la București prima ediție a traducerii lui Grigorie Pișculescu (Gala Galaction), cu un nou tiraj în 1930.
- 1942 Episcopul Nicolae Colan, viitorul mitropolit, publică o ediție a *Noului Testament* la Cluj (ediția a II-a, 1945).
- 1951 Este tipărită la București o nouă ediție cu binecuvîntarea patriarhului Iustinian, cu un nou tiraj în 1972.
- 1979 *Noul Testament* cu *Psalmii*, revizuit sub îndrumarea patriarhului Iustinian, apărut la București la Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, reeditat cu unele corecturi în 1983, devine textul de referință al retipăririlor contemporane.
- 1992 Este tipărită la Deerfield, Florida, *Biblia de studiu pentru o viață deplină. Noul Testament*, după traducerea lui D. Cornilescu, confruntată cu versiunea din *The Life Study Bible* (1990).
- 1993 La Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bartolomeu Valeriu Anania publică versiunea *Noului Testament* (ediția a II-a, 1995).
- Traduceri și ediții integrale ale *Vechiului Testament* și ale *Bibliei*
- 1661-1668 Spătarul Nicolae Milescu efectuează prima traducere integrală în română a *Vechiului Testament*, avînd ca sursă principală textul grecesc din *Septuaginta* apărută la Frankfurt în 1597. O copie revăzută a acestei traduceri, transcrisă de Dumitru din Cîmpulung, este conservată în ms. rom. 45 de la BAR Cluj.
- 1665-1672 O nouă traducere a *Vechiului Testament* (BAR București, ms. rom. 4389) este realizată în Țara Românească, la cererea mitropolitului Teodosie Veștemeanul, probabil de Daniil Andrean Panoneanul, avînd ca surse atît versiunea lui Milescu, cît și textul slavon al *Bibliei* tipărite la Ostrog în 1580-1581.
- 1688 Sub patronajul lui Șerban Cantacuzino, apare *Biblia de la București*, prima traducere și publicare integrală în limba română a Sf. Scripturi. Este valorificat, în principal, „izvodul“ lui Nicolae Milescu, revăzut de „dascălii locului“. A fost preluat, în mare parte, și textul *Noului Testament de la Bălgrad*, revizuit de frații Radu și Șerban Greceanu. Tipărirea și îndreptarea greșelilor au fost asigurate de Mitrofan, fost episcop de Huși. O primă transcriere interpretativă a textului chirilic a fost realizată în 1988, sub egida Patriarhiei Ortodoxe Române, de către un colectiv coordonat de I.C. Chițimia, Alexandra Moraru și Mihai Moraru (reeditată în 1997). O altă ediție filologică a fost inițiată de Paul Miron în seria *Monumenta Linguae Dacoromanorum*, publicată în colaborare de Universitatea „Al.I. Cuza“ din Iași și Universitatea Albert-Ludwig din Freiburg, din care au apărut primele cinci cărți (1988-1997). Primul volum al unei noi ediții, îngrijită de Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Alexandru Gafton și Laura Manea, a apărut la Iași, în anul 2001, la Editura Universității „Al.I. Cuza“.
- 1760-1764 Episcopul unit Petru Pavel Aron realizează la Blaj, cu ajutorul colaboratorilor săi, o nouă traducere a Sfintei Scripturi, pe baza *Vulgatei* latine, rămasă netipărită (BAR Cluj, ms. rom. 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 28, 29, 30, 68).
- 1795 Apare *Biblia de la Blaj*, cu sprijinul episcopului greco-catolic Ioan Bob. Este opera lui Samuil Micu, care apelează, în parte, la textul ediției din 1688, realizînd o nouă traducere după *Septuaginta*, într-o versiune realizată de Lambert Bos la Franeker în 1709. Protograful traducerii se păstrează la BAR Cluj (ms. rom. 63, 64, 70, 71, 92, 111, 112, 115). O încercare de reeditare a *Bibliei* din 1795, în primele decenii ale secolului XX, aparținînd profesorului de la Blaj Victor V. Șmigelschi, rămîne în manuscris (BAR Cluj, ms. rom. 284). O ediție jubiliară concepută sub patronajul episcopului Virgil Bercea, coordonată de Ioan Chindriș și Eugen Pavel, a fost publicată la Roma, în anul 2000, sub egida Academiei Române și a Mitro-
- poliei Române Unite, cu sprijinul Sf. Scaun.
- 1819 La Petersburg este tipărită de Societatea Biblică Rusească, sub supravegherea mitropolitului Gavriil Bănulescu de la Chișinău, *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi și a cei Noao*, o reproducere a *Bibliei* din 1795.
- 1854-1856 Apare la Buzău, sub îngrijirea episcopului Filotei, *Biblia sau Testamentul Vechiu și Nou*, în cinci volume, o retipărire a *Bibliei de la Blaj*.
- 1856-1858 Mitropolitul Andrei Șaguna publică la Sibiu o nouă ediție a *Bibliei*, pe baza celei din 1795, cu numeroase ilustrații.
- 1865 Este publicată la Iași *Biblia*, ediție britanică, cu retipări: București, 1893, 1906, 1909, 1912, 1913, 1926, 1930; Iași, 1871, 1874; Londra, 1920, 1956; Pesta, 1873; Viena, 1905.
- 1914 Apare *Biblia, adică Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi și a celei Nouă*, ediție a Sfințului Sinod, o prelucrare a textului din 1795.
- 1936 Cu binecuvîntarea patriarhului Miron Cristea, în Editura Institutului Biblic al Bisericii Ortodoxe Române apare o nouă traducere a *Bibliei*, realizată de mitropolitul Nicodim al Moldovei, Gala Galaction și Vasile Radu. Traducerea s-a efectuat după textul grecesc al *Septuagintei*, consultîndu-se și textul ebraic. O ediție revizuită, în principal, de viitorul patriarh Nicodim Munteanu apare în 1944.
- 1938 Apare *Biblia, adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului și a Noului Testament*, sub auspiciile Fundației pentru Literatură și Artă „Regele Carol II“. Noua traducere, efectuată de Vasile Radu și Gala Galaction, urmează pentru *Vechiul Testament* textele originale ebraice (ed. R. Kittel).
- 1968 Noua ediție a *Bibliei*, apărută cu aprobarea Sf. Sinod, urmează ediția din 1936, revizuită în 1944, cu excepția *Psaltirii*, care este preluată din ediția din 1957. *Noul Testament* este reprodus după ediția din 1951. *Biblia* este reeditată în 1975 într-un tiraj de 100.000 de exemplare.
- 1982 Este efectuată ultima revizie generală a *Bibliei*, avînd la bază, la fel ca edițiile din 1968 și 1975, traducerea din 1936. Este preluat *Noul Testament* cu *Psalmii* apărut în 1979. Începînd din 1988, *Biblia* a fost retipărită de 11 ori, sub îndrumarea patriarhului Teoctist, în Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, în colaborare cu Societățile Biblice Unite (United Bible Societies).
- 1990 Este tipărită *Biblia* în Italia, prin grija comitetului Pro România din Gallese și a Cooperativei editoriale Il Cerchio din Rimini. O altă ediție este tipărită la Dillenburg (Germania), pe baza traducerii revizuite a lui D. Cornilescu din 1921.
- 1994 *Biblia* cu explicații, ediția a III-a revizuită și adăugită, este tipărită la Berlin, Ohio.
- 1996 Apare *Biblia de studiu pentru o viață deplină*, în versiunea lui C. Cornilescu, tipărită, după *The Life Study Bible*, la Springfield, Missouri.
- 2001 Apare *Biblia sau Sfînta Scriptură*. Ediție jubiliară a Sfințului Sinod, versiunea a fost „diortosită“ după *Septuaginta* (Editura A. Rahlfs), redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, „sprijinit pe numeroase alte osteneli“.

Din „Cartea Psalmilor”

tălmăciri de

Bartolomeu

Arhiepiscopul Clujului

PSALMUL 1

1 Fericit bărbatul carele n'a umblat în sfatul
necredincioșilor
și cu păcătoșii'n cale nu a stat
și pe scaunul ucigașilor n'a șezut;
2 ci în legea Domnului îi este voia,
în legea Lui va cugeta ziua și noaptea.
3 Și va fi ca pomul răsădit lângă izvoarele apelor,
cel ce roada și-o va da la vreme,
a cărui frunză nu, nu va cădea
și ale cărui fapte, toate, vor spori.

4 Nu așa-s necredincioșii, nu așa, nu!,
ci-s ca praful ce-l spulberă vântul de pe fața
pământului...

5 De aceea nu se vor scula necredincioșii în judecată,
nici păcătoșii în sfatul celor drepti.

6 Că Domnul cunoaște calea dreptilor,
iar calea necredincioșilor va pieri.

PSALMUL 2

Al lui David.

1 De ce oare s'au întărit neamurile
și de ce'n deșert au cugetat popoarele?
2 S'au strâns laolaltă regii pământului,
mai-marii între ei s'au sfătuit
împotriva Domnului și a Hristosului Său:
3 „Să rupem legăturile lor de pe noi
și jugul lor de pe noi să-l azvârlim!”
4 Cel ce locuiește'n ceruri își va râde de ei,
Domnul îi va lua'n bătaie-de-joc.
5 Atunci va grăi către ei întru pornirea Sa
și întru mânia Sa îi va îngrozi:
6 „Eu Împărat sunt pus de El peste Sion
– muntele cel sfânt al Lui –
7 ca să vestesc porunca Domnului.

Zis-a Domnul către Mine: – Fiul Meu ești Tu,
Eu astăzi Te-am născut;
8 cere de la Mine și-Ți voi da neamurile să-Ți fie
moștenire
și marginile pământului să-Ți fie stăpânire.

9 Pe ei îi vei păstori cu toiag de fier,
ca pe un vas al olarului îi vei zdrobi în bucați”.

10 Și acum, voi, regilor, înțelegeți,
11 învățați-vă voi toți cei ce judecați pământul!
Slujiți Domnului cu frică
și vă bucurați Lui cu cutremur!
12 Luați învățătură, ca nu cumva Domnul să Se-aprindă
de mânie
și să pieriți din calea cea dreaptă!
Atunci, când degrab I Se va aprinde mânia,
fericiți vor fi toți cei ce se încred într'Însul!

PSALMUL 6

*Pentru sfârșit: un psalm al lui David,
printre cânturile pentru Octavă*

1 Doamne, nu cu mânia Ta să mă mustri,

2 nici cu urgia Ta să mă cerți.
Miluiește-Mă, Doamne, că sunt neputincios;
vindecă-mă, Doamne, că oasele mele s'au tulburat,
3 și sufletul mi s'a tulburat foarte;
dar Tu, Doamne, până când?
4 Întoarce-Te spre mine, Doamne, izbăvește-mi sufletul,
de dragul milei Tale măntuiește-mă.

5 Că nu din moarte Te va pomeni cineva;
cine, în iad fiind, se va mărturisi Ție?
6 Ostenit-am întru suspinul meu,
în fiecă noapte scâlda-voi patul meu,
în lacrimi așternutul mi-l voi uda.
7 Ochiul meu s'a tulburat de supărare,
în mijlocul dușmanilor mei m'am învechit.

8 Îndepărtați-vă de mine voi, meșteri ai fărădelegii,
căci auzit-a Domnul glasul plângerii mele;
9 Domnul mi-a auzit ruga,
Domnul mi-a primit rugăciunea.
10 Să se rușineze și foarte să se tulbure toți vrăjmașii mei,
acum, degrab să dea înapoi copleșiți de rușine!

PSALMUL 8

*Pentru sfârșit: un psalm al lui David privitor la
teascurile de vin.*

1 Doamne, Dumnezeuul nostru, cât de minunat
este numele Tău în tot pământul!
Că măreția Ta s'a înălțat mai presus de ceruri.
2 Din gura pruncilor și a celor ce sug Ți-ai pregătit laudă,
din pricina vrăjmașilor Tăi,
ca să-i nimicești pe dușman și pe răz bunător.

3 Când privesc cerurile, lucrul mâinilor Tale,
luna și stelele pe care Tu le-ai întemeiat:
4 Ce este omul, că-Ți amintești de el?
sau fiul omului, că-l cercetezi pe el?
5 Micșoratu-l-ai pentru-o clipă mai prejos de îngeri,
cu slavă și cu cinste l-ai încununat
6 și l-ai pus peste lucrul mâinilor Tale,
pe toate le-ai supus sub picioarele lui,
7 oile și boii, da, totul,
chiar și fiarele câmpului,
8 păsările cerului și peștii mării,
cele ce străbat cărările mărilor.

9 Doamne, Dumnezeuul nostru, cât de minunat
este numele Tău în tot pământul!

Cultura română are o nouă tălmăcire a Bibliei, datorată Î.P.S.-sale Arhiepiscopul Bartolomeu Valeriu Anania și tipărită la Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001 (1830 pagini). Această ediție monumentală conține un „Cuvînt lămuritor asupra Sfintei Scripturi”, introduceri la toate textele sacre, un aparat extins de note explicative, precum și un corp de concordanțe biblice.

Marcăm acest eveniment spiritual printr-o antologie de psalmi. (i.v.)

PSALMUL 13

Pentru sfârșit: un psalm al lui David.

- 1 Zis-a cel nebun întru inima sa: „Nu este Dumnezeu!”
Stricași au devenit și urâți s’au făcut în căile lor,
nu-i nimeni care să facă binele, nu, nici măcar
unul nu este.
- 2 Din cer S’a aplecat Domnul spre fiii oamenilor
să vadă dacă este cineva care’nțelege sau care-L
urmează pe Dumnezeu.
- 3 Toți s’au abătut, împreună netrebnci s’au făcut,
nu-i nimeni care să facă binele, nu, nici măcar
unul nu este!
- 4 Oare nici unul din cei ce lucrează fărădelegea nu va
ajunge la cunoaștere?
Cei ce-l mănâncă pe poporul Meu, așa cum mănâncă
pâine, nu L-au chemat pe Domnul.
- 5 Cu frică s’au temut acolo unde nu era frică,
fiindcă Dumnezeu este în neamul dreptilor.
- 6 Sfatul săracului l-ați rușinat,
dar Domnul este nădejdea lui.
- 7 Cine va da din Sion mântuirea lui Israel?
Când Domnul va întoarce robia poporului Său,
atunci se va bucura Iacob și se va veseli Israel.

PSALMUL 16

O rugăciune a lui David.

- 1 Ascultă-mi, Doamne, dreptatea,
ia aminte la ruga mea,
pleacă-Ți auzul la rugăciunea mea din buze neviclene!
- 2 De dinaintea feței Tale să-mi vină mie judecata,
ochii mei să vadă ce e drept.
- 3 Tu mi-ai cercat inima, noaptea ai cercetat-o;
cu foc m’ai lămurit, dar nu s’a aflat întru mine
nedreptate.
- 4 Pentru ca gura mea să nu grăiască lucruri omenești,
de dragul cuvintelor de pe buzele Tale eu am
păzit căi aspre.
- 5 Întărește-mi pașii întru cărările Tale
pentru ca pașii mei să nu șovăie.
- 6 Eu am strigat fiindcă Tu m’ai auzit, Dumnezeule;
pleacă-Ți auzul spre mine și ascultă-mi cuvintele!
- 7 Minunate fă milele Tale.
Tu, Cel ce-i mântuiești pe cei ce nădăjduiesc întru Tine,
îi mântuiești de cei ce stau împotriva dreptei Tale.
- 8 Păzește-mă ca pe lumina ochiului;
cu acoperământul aripilor Tale acoperă-mă
de fața necredincioșilor care mă necăjesc.
- 9 Dușmanii mi-au impresurat sufletul;
în grăsimea lor s’au îngrădit,
gura lor a grăit trufie.
- 10 Izgonitu-m’au acum și m’au înconjurat,
ochii și i-au pus asupra-mi ca să mă culce la pământ.
- 11 Apucatu-m’au precum un leu gata de vânatoare,
ca un pui de leu ce locuiește’n ascunzișuri.
- 12 Scoală-Te, Doamne, ieși-le înaintea și împiedică-i!
Izbăvește-mi sufletul de cei necredincioși,
cu sabia Ta, de vrăjmașii mâinii Tale.
- 13 Doamne, de cei puțini care’n viața lor
își iau partea acestei lumi,
cei ce din cămările Tale și-au umplut pânțele,
și-au săturat fiii,
iar rămășițele le-au lăsat pe seama pruncilor lor.
- 14 Iar eu întru dreptate mă voi arăta feței Tale,
sătura-mă-voi când se va arăta slava Ta.

PSALMUL 35

Pentru sfârșit: al lui David, robul Domnului.

- 1 Călcătorul de lege, păcătuind, zice’n sinea lui
că înaintea ochilor săi nu este frică de Dumnezeu.
- 2 Fiindcă el însuși se amăgește chiar cu ochii săi,
ca nu cumva să-și afle fărădelegea și s’o urască.
- 3 Cuvintele gurii sale sunt fărădelege și vicleșug,
el n’a dorit să înțeleagă cum e să fii bun.
- 4 Fărădelege a gândit în așternutul său,
pe sine s’a pus în orice cale care nu e bună
și răutatea n’a urât-o.
- 5 Doamne, mila Ta este în cer
iar adevărul Tău se’ntinde pân’la nori;
dreptatea Ta e ca munții lui Dumnezeu,
adânc nepătruns judecățile Tale.
- 6 Oameni și dobitoace vei mântui Tu, Doamne;
cât ai înmulțit mila Ta, Dumnezeule,
fiii oamenilor în umbra aripilor Tale vor nădăjdui,
din grăsimea casei Tale îi vei îmbăta
și din izvorul desfătării Tale îi vei adăpa.
- 7 Că la Tine este izvorul vieții,
întru lumina Ta vom vedea lumină.
- 8 Tinde mila Ta celor ce Te cunosc pe Tine
și dreptatea Ta celor drepti la inimă.
- 9 Să nu vină peste mine piciorul trufiei
și mâna păcătoșilor să nu mă clatine.
- 10 Acolo au căzut toți cei ce lucrează fărădelege;
izgoniți au fost și nu vor putea să se ridice.

PSALMUL 37

Un psalm al lui David; spre aducere aminte, asupra Sâmbetei.

- 1 Doamne, nu cu mânia Ta să mă mustri,
nici cu urgia Ta să mă certî.
- 2 Că săgețile Tale s’au înfipt în mine
și ai apăsât peste mine mâna Ta.
- 3 Nu este vindecare în trupul meu de la fața mâniei Tale,
nu este pace în oasele mele de la fața păcatelor mele.
- 4 Că fărădelegile mele au covârșit capul meu,
ca o sarcină grea mă apasă.
- 5 Împuțitu-s’au și au putrezit rănilile mele
de la fața nebuliei mele;
- 6 chinuitu-m’am și m’am gârbovit peste măsură,
toată ziua mâhnindu-mă umblam.
- 7 Că șalele mele s’au umplut de ocări
și nu este vindecare în trupul meu.
- 8 Necăjitu-m’am și m’am smerit foarte,
răcnit-am din suspinul inimii mele.
- 9 Doamne, înaintea Ta este toată dorirea mea
și suspinul meu de la Tine nu s’a ascuns.
- 10 Inima mi s’a tulburat, tăria m’a părăsit,
iar lumina ochilor mei, nici aceasta nu este cu mine.
- 11 Prietenii mei și vecinii mei în preajma mea
s’au apropiat și au șezut,
apropiații mei departe de mine au stat,
și peste măsură se sileau cei ce-mi căutau mie sufletul;
cei ce căutau să-mi facă rău grăiau deșertăciuni
și vicleșuguri toată ziua cugetau.
- 12 Eu însă ca un surd nu auzeam
și ca un mut ce nu-și deschide gura;
și m’am făcut ca un om ce nu aude
și’n gura lui nu are vorbe de mustrare.
- 13 Că eu în Tine, Doamne, am nădăjduit,
Tu mă vei auzi, Doamne, Dumnezeul meu.
- 14 Că am zis: – „Să nu se bucure cândva de mine
vrăjmașii mei“.
- 15 și când mi s’au clătinat picioarele, ei împotriva
mea grăiau cu vorbe mari.
- 16 Că eu sunt gata să cad sub lovituri

18 și durerea îmi este pururea'nainte.
Că fărădelegea mea eu o voi vesti
și treaz voi sta asupra păcatului meu.

19 Dar vrăjmașii mei trăiesc și s'au făcut mai tari
decât mine
și s'au înmulțit cei ce mă urăsc pe nedrept;
cei ce-mi răsplătesc cu rău pentru bine mă defăimau
pentru că urmam binele.

20 Nu mă părăsi, Doamne, Dumnezeul meu,
nu Te'ndepărta de mine;
21 ia aminte spre ajutorul meu,
Doamne al mântuirii mele!

PSALMUL 57

*Pentru sfârșit: Nu nimici! [Un psalm] al lui David
pentru o inscripție pe stâlp.*

1 Grăiți voi, într'adevăr, dreptate?
judecați voi oare drept, fii ai oamenilor?
2 Fiindcă'n inimă fărădelege lucrați voi pe pământ,
strâmbătate mâinile voastre împletesc.
3 Încă din zămislire s'au înstrăinat păcătoșii,
încă din pânțece s'au rătăcit, grăit-au minciuni.
4 Mânia lor este ca aceea a șarpelui,
ca a unei aspide surde, care-și astupă urechile,
5 care nu va auzi glasul celor ce o descântă,
nici nu e vrăjită de vrăjile celui ce farmecă.

6 Dumnezeu le va zdrobi dinții din gură,
măselele leilor le-a sfărâmat Domnul.
7 Ca o nimica pieri-vor, ca apa ce trece;
El Își va întinde arcul până ce ei vor slăbi.
8 Precum ceara ce se topește vor fi nimiciți;
căzut-a foc peste ei și n'au văzut soarele.
9 Înainte ca spinii voștri să-și cunoască ghimpii,
încă de vii îi va înghiți El într'u mânia.

10 Veseli-se-va dreptul când va vedea răzbunarea
împotriva necredincioșilor,
mâinile și le va spăla în sângele păcatosului.
11 Și va zice omul: „Dacă într'adevăr este o roadă
pentru cel drept,
da, este un Dumnezeu Care-i judecă pe pământ“.

PSALMUL 69

*Pentru sfârșit: al lui David; spre aducere aminte,
ca Domnul să mă mântuiască.*

1 Dumnezeu, spre ajutorul meu ia aminte;
Doamne, grăbește-Te să-mi ajuți!

2 Să se rușineze și să se înfrunte cei ce-mi caută sufletul;
să se întoarcă înapoi și să se rușineze cei ce-mi
doresc mie răul;
3 întoarcă-se de'ndată rușinați cei ce-mi grăiesc mie:
„Bine-ți fac! bine-ți fac!“
4 Să se bucure și să se veselească toți cei ce
Te caută pe Tine;
cei ce iubesc mântuirea Ta, Dumnezeule,
pururea să zică: „Mărit să fie Domnul!“
Iar eu sărac sunt și sărman;
Dumnezeule, vino într'u ajutorul meu!
5 Tū ești ajutorul meu și izbăvitorul meu;
Doamne, nu Te lăsa așteptat!

PSALMUL 104

Aliluia.

1 Mărturisiți-vă Domnului și chemați-I numele,
vestiți între neamuri lucrurile Lui.
2 Cântați-I și Lăudați-L,
povestiți toate minunile Sale!

3 Lăudați-vă într'u numele Său cel sfânt,

4 veselească-se inima celor ce-L caută pe Domnul;
căutați-L pe Domnul și vă întăriți,
pururea căutați-I fața.

5 Aduceți-vă aminte de minunile Lui, pe care El le-a făcut,
de semnele lui și de judecățile gurii Sale.
6 Voi sunteți seminția lui Avraam, robii Săi,
Voi, fiii lui Iacob, aleșii Săi.

7 El este Domnul, Dumnezeul nostru,
judecățile Lui sunt în tot pământul.
8 El pururea Și-a amintit de legământul Său,
de cuvântul pe care l-a poruncit într'o mic de generații,
9 pe care l-a încheiat cu Avraam,
și de jurământul Său către Isaac.
10 El i l-a pus lui Iacob spre poruncă
și lui Israel spre legătură veșnică,
11 zicând: „Ție îți voi da pământul Canaanului,
partea moștenirii tale“.

12 Când ei erau puțini la număr,
foarte puțini și străini într'insul
13 și au trecut de la un neam la altul
și de la un regat la un alt popor,
14 El nimănui nu i-a îngăduit să le facă nedreptate
și de dragul lor a certat regi:
15 „Nu vă atingeți de unșii Mei
și profeților Mei să nu le faceți rău!“

16 Și a chemat foamete pe pământ,
paiul pâinii l-a fărâmat;
17 înaintea lor a trimis un om:
Iosif a fost vândut ca sclav.

18 Picioarele i le-au umilit în obezi,
viața lui a trecut prin cătuș
19 până ce cuvântul său a răzbătut în afară.
Rostirea Domnului l-a trecut prin lamură,
20 regele a trimis și l-a dezlegat
– el, mai-marele poporului – și liber l-a lăsat;

21 stăpân al casei sale l-a pus
și căpetenie peste toată strânsura lui,
22 ca să-i învețe pe mai-marii săi ca și pe sine
și pe bătrânii lui să-i deprindă cu înțelepciunea.

23 Și a intrat Israel în Egipt
și Iacob a locuit ca străin în țara lui Ham.
24 Și El l-a înmulțit foarte pe poporul Său
și l-a făcut mai puternic decât vrăjmașii lui;
25 inima acestora le-a întors-o ca să-I urască poporul,
să se poarte cu vicleșug împotriva robilor Săi.

26 El l-a trimis pe Moise, robul Său,
și pe Aaron, pe care Și l-a ales;
27 pus-a'ntru ei cuvintele semnelor Lui
și pe ale minunilor Lui în țara lui Ham.

28 Întuneric a trimis și'ntunecare s'a făcut,
căci ei amarnici erau împotriva cuvintelor Lui;
29 apele lor în sânge le-a prefăcut
și le-a omorât peștii;
30 pământul lor a puit broaște
în chiar cămările de taină ale regilor lor;

31 El a grăit, și tăuni au năvălit
și puzderie de muște'n toate hotarele lor;
32 și grindină le-a pus în ploaie
și pară de foc în pământ;
33 și le-a bătut viile și smochinii
și le-a rupt copacii toți ai hotarelor lor.

34 El a grăit, și lăcustă a năvălit
și omidă, toate fără număr,
35 și au mâncat toată iarba'n țara lor
și tot rodul l-au mâncat de pe pământul lor.

36 Și El i-a lovit pe toți întâi-născuții din țara lor,
părğa tuturor sânguințelor lor.

37 Iar pe ei i-a scos afară cu argint și aur
și'n neamurile lor nu era nimeni bolnav.

38 De ieșirea lor s'a veselit Egiptul,
căci frica de ei căzuse asupra-le.
39 Un nor a întins deasupra lor să-i acopere
și foc le-a dăruit să-i lumineze noaptea.

40 Ei au cerut, și prepelițe au venit,
și El cu pâine din cer i-a săturat;
41 a despicat o stâncă și au curs ape,
în pământ fără de apă râuri au alergat.

42 Că Și-a adus aminte de cuvântul Său cel sfânt
pe care i-l spusese lui Avraam, robul Său,
43 și întru bucurie Și-a scos poporul
și întru veselie pe cei aleși ai Săi.

44 Și le-a dat lor țările păgânilor,
iar ei ostenelele popoarelor le-au moștenit,
ca să-I păzească dreptățile
și legea să I-o urmeze.

PSALMUL 107

O cântare psalmică a lui David.

1 Gata este inima mea, Dumnezeuule,
gata-mi este inima;
întru slava mea cânta-voi și-Ți voi aduce laudă.
2 Deșteptați-vă, voi, psaltire și alăută!;
în zori mă voi trezi.

3 Pe Ține Te voi mărturisii între popoare, Doamne,
Ție Ți voi cânta între neamuri,
4 că mare e mila Ta, deasupra cerurilor,
și pân'la nori e adevărul Țău.

5 Înălță-Te peste ceruri, Dumnezeuule,
și peste tot pământul slava Ță.

6 Pentru ca ei, cei iubiți ai Țăi, să se izbăvească,
Mântuiește-mă cu dreapta Ta și mă auzi!

7 Grăit-a Dumnezeu în locul Său cel sfânt:

„Mă voi înălța și voi împărți Sichemul
și Valea Corturilor o voi măsură;
8 al Meu este Galaadul, al Meu este Manase,
Efraim e ocrotitorul capului Meu,
Iuda e regele Meu;

9 Moab, vas al nădejzii Mele,
peste Idumea Țmi voi întinde sandala.
Mie Mi s'au supus triburile străine.“

10 Cine mă va aduce în cetatea întărită?
Cine mă va călăuzi până la Idumea?
11 Oare nu Tu, Dumnezeuule, Cel ce ne-ai lepădat?
Oare nu Tu vei ieși, Dumnezeuule, cu oștirile noastre?

12 Dă-ne ajutor ca să ieșim din necaz,
că deșartă e mântuirea ce vine de la om.
13 Întru Dumnezeu vom face fapte puternice
și El îi va nimici pe vrăjmașii noștri.

PSALMUL 119

O cântare a treptelor.

1 Către Domnul am strigat în necazul meu
și El m'a auzit.
2 Doamne, izbăvește-mi sufletul de buze nedrepte
și de limbă vicleană!

3 Ce ți se va da
și ce ți se va adăuga prin limba vicleană?:
4 Săgețile Celui-Țare,
ascuțite în cărbunii pustiului.

5 Vai mie, că pribegia mea s'a prelungit,

în sălașele lui Chedar m'am sălășluit.
6 Mult a pribegit sufletul meu.
7 Cu cei ce urăsc pacea eram pașnic;
când le grăiam, fără pricină se războiau cu mine.

PSALMUL 120

O cântare a treptelor.

1 Ridicat-am ochii mei la munți,
de unde-mi va veni mie ajutorul.
2 Ajutorul meu vine de la Domnul,
Cel ce a făcut cerul și pământul.

3 Nu-ți va da piciorul spre tremur,
nici va dormita Cel ce te păzește.
4 Iată, nu va dormita și nici nu va dormi
Cel care-l păzește pe Israel.

5 Domnul te va păzi,
Domnul Ți este acoperământ de-a dreapta ta.
6 Ziua soarele nu te va arde,
nici luna noaptea.

7 Domnul te va păzi de tot răul,
Domnul Ți va păzi sufletul.

8 Domnul Ți va păzi intrarea și ieșirea
de acum și până'n veac.

PSALMUL 125

O cântare a treptelor.

1 Când i-a întors Domnul din robie pe cei din Sion,
devenit-am ca niște oameni ai alinării.

2 Atunci ni s'a umplut gura de bucurie
și limba de veselie;
atunci se zicea între neamuri:

„Mari lucruri a făcut Domnul cu ei!“

3 Mari lucruri a făcut Domnul cu noi,
iar noi eram atunci bucurându-ne.

4 Întoarce-i, Doamne, pe cei robiți ai noștri
așa cum se întorc pâraiele în miazăzi.

5 Cei ce seamănă cu lacrimi,
cu bucurie vor secera.

6 În mergerea lor mergeau și plângeau
aruncându-și semințele,
dar în venire cu bucurie vor veni
purtându-și în seceră snopii.

PSALMUL 150

Aliluia.

1 Lăudați-L pe Dumnezeu întru sfinții Lui,
lăudați-L întru tăria puterii Lui.

2 Lăudați-L întru puterile Lui,
lăudați-L după mulțimea slavei Lui.

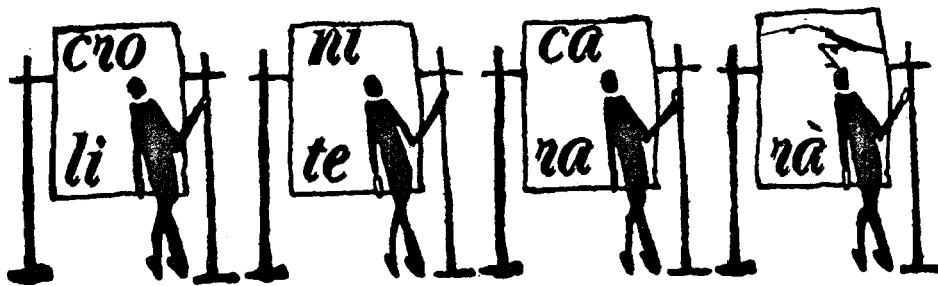
3 Lăudați-L în glas de trâmbiță,
lăudați-L în psaltire și'n alăută Lui.

4 Lăudați-L în timpane și în horă,
lăudați-L în strune și în flaute.

5 Lăudați-L în țimbale bine răsunătoare,
lăudați-L în țimbale de strigare.

6 Toată suflarea să-L laude pe Domnul!
Aliluia!

Rubrica DOSAR
este îngrijită de
Ion Vartic

Romanul românesc în colocvii

Irina Petraș

În formatul suplu al cărților din Biblioteca Apostrof, a apărut un volum dedicat *Colocviilor romanului românesc* din 1999, 2000, 2001. El ține locul numerelor de vară (31-35) ale revistei „*Contemporanul. Ideea europeană*”. Ediția specială e alcătuită de Aura Christi. Inițiativa e cu totul salutară. Colocviile, inițiate de Nicolae Breban și de revista sus-pomenită, s-au bucurat de o discreție „massmedică” pe care n-o căutaseră și nici n-o meritau. Discuții și dezbateri interesante pe chestiunea mereu arzătoare a romanului românesc contemporan, care rămăseseră, cumva, între cei patru pereți ai Colocviilor, sînt acum la îndemîna celui interesat și pot folosi ca puncte de plecare pentru polemici, utile oricînd unui gen atît de capricios. E uimitor cum, de mai bine de un veac, romanul românesc *există* în cele mai variate forme, cu performanțe notabile și recunoscute, în pas cu lumea și cîteodată chiar luîndu-i-o înainte, vizionar, și, cu toate astea, discursul critic se încapăținează să-l declare periodic în criză și să-i chiar conteste existența. Răspunsul nu e dintre cele mai complicate: romanul românesc deplînge, prin glasul criticilor și al romancierilor, deopotrivă, nu starea sa în spațiul românesc, mereu bogată și privilegiată, ci slabele ecouri în spațiul european și mondial. Handicap etern, căci nu a existat niciodată la noi un efort concertat și „oficializat” de promovare a literaturii/culturii. Succesele au fost ale indivizilor (căci și ambițiile sînt la noi mereu individuale, subminate, în doze variabile, de egoism, oportunism, invidie etc.), de multe ori atinse cu eforturi penibile. Nu limba română e de vină aici, ci absența totală a unui spirit înalt negustoresc și a voinței de a te face recunoscut ca participant la cultura lumii cu diferențele tale (complementare), nu cu cantitatea de imitație și sincronizare prost înțeleasă pe care o arunci în joc. „De ce nu avem roman?”, întrebarea lansată de M. Ralea la începutul secolului 20, cînd tocmai apăruseră *Ion* și *Pădurea spînzuraților*, revine, trunchiată mereu, formulată pe jumătate. Căci întrebarea întregă a fost atunci, este astăzi și nu vād de ce n-ar fi și mîine: „De ce nu avem roman *recunoscut în marile liste canonice*?”

Înainte de a intra în vorbă cu volumul, să enumăr cîteva nemulțumiri legate de formă. Ca să li se păstreze savoarea... colocvială, textele au fost, cele mai multe, transcrise de pe bandă. Cum stau alături de texte scrise *anume* pentru colocvii și *citate* acolo, rezultatul e cel puțin cacofonic.

Nu naturalețe se obține, ci un teren accidentat, pe care înaintezi poticnindu-te în dezacorduri (articolul genitival-posesiv pare să fie cel mai rebel dintre cuvintele românești și nu-l ții în frîu nici fețe dintre cele mai luminate), repetiții, suspendări. Ca să nu mai vorbim despre corectura aproximativă (*Adriano Sabato, Nerito Franck* pentru Northrop Frye etc.), tot mai la modă în publicațiile românești. Înjuri în gînd, îți reverși nemulțumirea asupra vorbitorului, valoarea celor spuse de el se eclipsează, căci răsufli ușurat cînd dai peste pagini curate, logice și fluente (cele scrise pentru Colocvii, nu *vorbite*), fără să fie nicidecum sigur că acestea sînt cele mai grele, mai dense ca substanță, mai demne de luat în seamă. Naturalitatea se putea obține, ușor și fără efecte secundare, dacă descrierea celor trei ediții s-ar fi făcut într-un mic *journal de bord*, în care detaliile vii să fie strecurate abil, amănuntele picante să lase momente de respiro între episoadele sobre, teoretice. Ore, locuri, împrejurări sînt trecute sub tăcere spre deruta și mai adîncă a cititorului. Nu știi exact ce și cînd începe, cine vorbește și cu cine, la ce anume se referă. Dacă nu abandonezi, căci subiectul ți se pare incitant, ai plăcerea de a descoperi cît de subtile lucruri se mai pot spune despre roman, despre literatură, cît de multe locuri comune mai țin încă loc de busolă, cît de curajoase idei noi pot fi avansate despre un teritoriu bătătorit în și din toate direcțiile. Am remarcat apoi, cu vagă neplăcere, cît de perversă e buna creștere la români. Participanții reușeau arareori să-l considere pe Nicolae Breban gazdă generoasă și imparțială, care i-a provocat, pe bune, la discuția pe un subiect care pe domnia sa îl obsedează și despre care chiar vrea să afle ce se spune și ce se poate spune. Ca într-un dans de societate, cuvîntările, multe, încep ori sfîrșesc cu precizarea, jignitoare, după mine, că romancierii de față se exclud din discuție ori că sînt axiomatice *deasupra* oricăror comentarii, reușitele fiindu-le cel puțin excepționale. Refuz să cred că Nicolae Breban a inițiat aceste *Colocvii* pentru a fi adulat drept „cel mai” și „unic”. Un asemenea volum, pentru a avea ecourile meritate și a deveni un temei solid de dezbateri-cu-viitor, ar fi avut nevoie de o *cenzură pozitivă*. Recunosc că eu una n-aș fi ezitat s-o aplic. La ora asta tîrzie, înterează ideile înfiripate, relansatorii posibili, nu laudele, micile fandoseli de salon ori de „biserică”, nici măcar măruntele idiosincrasii.

Să descriu tot ce se întîmplă în volum mi-e cu neputință. Pot doar să spun că merită, categoric, citit. Pentru rîndurile de aici, cîteva marginalii: Nicolae Breban pariază pe răzbunarea romanului, gata să creadă, pe bună dreptate, că ne aflăm „într-o țară a unei înfloritoare și debordante lirici, a unei învazii de poezie, cel mai

adesea spontane, fără exercițiu și cultură poetică”, dar căzînd și în eroarea de diagnostic foarte în vogă cum că toate acestea ar împiedica să se cultive „genurile grave: eseul, filosofia, psihologia, sociologia, romanul, politologia...”. Să spun, într-o doară, că lista „gravă” e atît de amestecată și de cu deschidere la mare, încît e, de fapt, o definiție a *romanului total* spre care aspiră prozatorul Breban. Recomandîndu-se pe sine drept continuator și inovator al romanului clasic, cu precizări și nume reiterate leitmotivic în cele mai diverse și, uneori, neașteptate împrejurări, are un vechi dispreț pentru genul scurt. Dar nuvela, povestirea, proza scurtă, în general, înfloresc la noi, și poate nu doar la noi, periodic, lansînd în pași mici o modificare de anvergură pe care o pecetluiește mai apoi romanul. E vorba despre o specie de trecere, dar o trecere extrem de importantă, nicidecum minoră ori rudă săracă. Un exercițiu autonom, care își păstrează valoarea și în singurătate, fără profilări românești la orizont. Un mare romancier român, Liviu Rebreanu, știa foarte bine că așa stau lucrurile cînd inventaria excepționalele lumi în miniatură din *Centenarul nuvelei românești*. Aici mă întîlnesc mai degrabă cu Mihai Sin, plictisitul de falsă problemă a generațiilor ca și de prejudecata diferenței de valoare dintre nuvelă și roman. Tot Mihai Sin anunță, știînd ce spune, că a dispărut ideea de sincronizare lovinesciană și a apărut alta: „gîndire subalternă, o lipsă de curaj ideatic, o lipsă de inițiativă culturală și literară”. Apropos de situarea noastră valorică față de străinătatea, Petru Cimpoieșu încearcă „să destrame superstiția că sincronism înseamnă musai alinierea la teoriile cele mai recente în Europa sau peste Ocean – sau că alinierea ar garanta valoarea”.

Nicolae Breban readuce în discuție și diferența dintre construcție și stil, nordicii părăindu-i-se constructorii, sudicii, *stilisti*. Prea netă, distincția uită că e vorba de paliere diferite și compatibile și că romanul „mare” are nevoie de amîndouă în doze ținînd de talentul și intuiția scriitorului. Să mai rețin ideea romanului visticernic: „Cine altcineva ne va da dovada propriei noastre existențe?” Nu doar fiindcă e gazdă, ci și fiindcă e un îndrăgostit de arta romanului, Breban e, de-a lungul volumului, o prezență încîntător-patetică, traversată de accente lirice uneori, polemic-oraculare altădată, care trudește neobosit pentru marile viitor al romanului românesc, chiar dispus, mi se pare, să-și împrumute numele acestui viitor.

De acord cu Alexandru Vlad: romanele de dinainte de 1989 aveau „sertarele în subtext, în burta ficțiunii”. Interesantă perspectiva propusă de Ovidiu Pecican, care și-a adus cu el ambele personalități, prozatorul și istoricul. Explică prin recurs la portretul istoric al românilor, mereu sub vremi și sub străini, povara un pic alienantă de pe umerii romancierului, „un minciunos cu har” obligat să țină locul celor condamnați la tăcere: istoricul, psihologul, analistul politic. Cătălin Țîrlea, neorealismul, pledează cu argumente de bun simț pentru un realism al semnificației, în dezacord subtil cu est-etica: „Literatura, romanul nu sînt întotdeauna expresia autenticității, oricît de dramatice, cît mai ales expresia semnificativului în ordine general

umană". Într-o intervenție foarte bine articulată, Gabriel Chifu nuanțează biografia romanului ca „re-facere a lumii prin limbaj”, ca text total, deplin, și propune o definiție pentru ficționalitate: *capacitatea romanului de a spori realul prin ficțiune*.

Aura Christi, trăind la o temperatură mereu mai înaltă decât a pămîntenilor de rînd, chiar amenințată, cînd și cînd, să-și piardă „pămîntarea”, crede cu surprinzătoare, dar explicabilă luciditate (căci se păstrează la înălțimi rarefiate și numără literatura exclusiv prin capodopere, darnică și în zona literaturii române) că „ne împotmolim în crize inventate”, vinovată pentru nereușite fiind absența „sentimentului apartenenței la o cultură majoră”. Îi răspunde în ecou Mircea Daneliuc: e o falsă criză, de fapt, „problema e a penetrării”. Nici o intenție senzuală/sexuală la mijloc, simpla (?) ambiguitate a limbii. Deși, în acțiunea scriitorului față în față cu cititorul intră și dimensiunea seducătoare. O doză din patima Aurei ar trebui inoculată prea scepticilor noștri compatrioți, pentru care șansele literaturii române sînt axiomatic nule, singura soluție fiind nu... revoluția, ci imitația.

S. Damian spune lucruri interesante despre profetism, dar îngustează peste măsură fenomenul. Nu se poate susține valoarea unei cărți pe motiv că (noi credem azi) că a prevăzut *punctual* apariția unui eveniment, personaj, act politic. Profetia e parte integrantă a mării literaturi, dar nu la modul nostradamic al prevestirii stricte și sibilnice. Mării scriitori sînt cei care văd mai bine, mai clar și mai expresiv ce se întîmplă în jurul nostru. Descrierea lor conține inevitabil premisele viitorului. E un fapt natural. Așa se petrec lucrurile cu timpurile omenesti. Viitorul nu apare din senin nici în cea mai genială dintre cărți. E o rezultată logică, oricît de haotice i-ar fi receptările.

În toate intervențiile sale, Laurențiu Ulici vede normalitatea și o descrie cu remarcabilă finețe și cu păstrarea expresivă a distanței obiective. Nu scade densitatea discursului și nici nu slăbește strînsa argumentație doar fiindcă se află la un Colocviu și într-o postură oarecum oficială. Explică limpede, fără menajamente, dar și fără auto-amăgiri, unde crede că se află romanul, critica, cititorul, literatura română în ochii Occidentului. Refuză, ardeleneste, să-și fure singur căciula. De aceea se și spun, în replică la afirmațiile sale, lucruri foarte serioase. Vezi, de pildă, textualismul în viziunea lui Ulici (care își dă seama și de posibilitatea ca scriitorii prezenți să vorbească limbi diferite de cîte ori intervin noțiuni (mai) teoretice) și apoi în cea a lui Cușnarencu. Concurența cu televiziunea și cu Internetul o vede ca evoluție firească, oricît de mult și-ar dori unii să fie o simplă mondenitate, trecătoare „jucării” nepericuloase. Susține convingător constituirea unei noi axiologii, nu apariția unui nou instrument: „Cititorii nu dispar, cititorii se mută”. Starea literaturii române față în față cu lumea e explicată tranșant, cu mare și tristă luciditate: „Nu există nici un popor în Europa care să nu-și suporte valorile în măsura în care reușim noi s-o facem”.

S-a ridicat, cum era de așteptat, și chestiunea *demisiei* criticii literare (vezi, de pildă, la Alexandru George). Măcar în parte, acuzația e falsă. O răsfoire oricît de grăbi-

tă ori de cîrtoare a presei literare, o inventariere a cărților ultimului deceniu arată că se scrie critică din belșug, mai scriu și cei din vechea gardă, dar mai ales scriu foarte mulți tineri dotați peste medie. Îmi pare că problema, subtextual, e alta: nu mai scrie ca altădată Manolescu, nu mai dă note cu steluță și coroanițe scriitorilor. În absența unui bun instrument de popularizare, cu toate legile pieței libere în acțiune, dar fără agenți literari, fără buni negustori culturali, mă tem că, azi, ar lăuda (aproape) degeaba un roman. Tot n-ar mai fi citit ca „înainte”.

Să mai spun că nostalgia marilor nume interbelice ține de o încremenire în forme lăsate în urmă de înaintarea veacului. Cei care rezistă nu rezistă pentru tot mai mulți cititori, ci pentru tot mai specializați. Trimiterile postmoderne au și rostul de a ține trează referința majoră, de a o păstra valabilă față în față cu exigențe actuale. Se poate descifra, printre rînduri, și amărăciunea intelectualului care a pierdut Puterea dinainte. Nu doar la noi, ci pretutindeni. El nu mai are acces la Marea Poveste, nu mai poate cuprinde totul. Nu mai e înțeleptul satului și nu mai deține adevărul, acesta din urmă fragmentîndu-se amețitor. Puterea îi este peste puteri.

Excelentă intervenția Nicoletei Sălcudeanu pe tema personajului literar. Că „apocalipsa acestei lumi [lumea personajului] nu e posibilă decît în chiar clipa dispariției celei reale” e o încheiere valabilă pentru literatură în întregul ei. Parafrazîndu-l pe Ulici, literatura nu dispăre, se mută. Și o face uitînd, citeodată, să lase tuturor noua adresă.

Un martor important

Ștefan Borbély

Lucian Valea (*Generația amănată*, Ed. LIMES, Cluj, 2002, ediție realizată de Oana Valea și Mircea Măluț) e un martor important al „generației literare a războiului” căreia de drept îi aparține, dar revanșard și resentimentar, motiv pentru care cartea sa trebuie citită cu prudență, în ciuda informațiilor – uneori prețioase – de istorie literară, factuală, pe care le furnizează, și, mai ales, în ciuda unei experiențe existențiale directe, pe care cartea de asemenea o redă, mai ales din dorința de a restabili unele „adevăruri” care fie că nu mai rezistă la examenul axiologic al timpului, fie că decantează *parti-pris*-uri pe care exegeza literară și bunul-simț critic le-au delegitimat între timp. Dintr-o *Precizare* a editorilor, paginată în fruntea ediției (foarte luxoasă, 388 de pagini în format mare, A4, în condiții tipografice de excepție), aflăm că manuscrisul a fost redactat între 1979 și 1983, stînd de atunci într-un sertar familial din Bistrița. Autorul său debutează publicistic în 1939, cu o poezie găzduită de *Tribuna* clujeană; în 1940, după pierderea Ardealului de Nord, el se refugiază la Brașov pentru a-și termina studiile, de unde va scoate, în 1941, volumul de poeme *Mătânii pentru Fata Ardeleană*, apărut la Buzău, în colecția *Zarathustra* a lui Ion Caraion, iar în anul care vine, *Întoarcerea lângă pămînt*, ambele exprimînd

jalea pentru spațiul natal pierdut, o insistență pentru caduca a unui pășunism neosămănătorist nostalgic, cu ceva ingrediente vitaliste împrumutate din Goga și alți ardeleni semeți (mai puțin Blaga). După război, traseul său e sinuos și, pe alocuri, tragic: profesează la Năsăud, în învățămînt la început, în paralel cu viața de student petrecută la București (prilej de a-i cunoaște pe D. Stelaru sau Tonegaru), face apoi patru ani de detenție politică, inițial la Bicăz și ulterior la Borzești; după eliberare pleacă la Timișoara, unde ocupă diferite posturi mărunte la Filiala Artiștilor Plastici, la Casa Creației Populare și în învățămînt, apoi traversează munții la Bacău, pentru un post de lector la Institutul Pedagogic, unde stă doar un an, fiind mutat disciplinar la Liceul din Darabani. De aici ajunge la Botoșani, director al Casei Creației Populare și al Școlii Populare de Artă (1969-71) și abia în 1972, după ce cu doi înainte organizase *Colocviile Ion Pillat*, izbutește să publice volumul de versuri *Întoarcerea lui Don Quijote*, urmat de altele, și de două volume despre Coșbuc (un al treilea, monografic, rămîne în sertar), pentru care critica nu mai are decât cuvinte de complezență. Revoluția îl prinde la Bistrița, unde revine în 1986, pentru a muri în aprilie 1992.

Enumerarea acestor detalii se dovedește a fi utilă, fiindcă ea contextualizează uriașa întreprindere critică din *Generația amănată* – operă recuperativă a unei întregi vieți, după intenția sa originară. Prin experiența umană directă, Lucian Valea are privilegiul de a trăi nemijlocit drama unei generații care se configurează spiritual pe fondul celor trei dictaturi succesive, carlistă, legionară și antonesciană, fiind marcată, ulterior, de marasmul negru al războiului, care întrerupe multe vieți și cariere. Războiul înseamnă, pentru autorul nostru, pierderea Transilvaniei de Nord și obligația de a pleca în pribegie. Cartea aduce, sub acest aspect, o serie importantă de informații de istorie literară mărunță, valoarea sa fiind preponderent documentară, fiindcă pentru critica profundă, de nuanță sau de contextualizare istorică, literară sau sociologică autorul nu simte chemare, contribuția sa mărginindu-se la furnizarea unor nesfârșite liste de titluri și de nume, cu minime deschideri teoretice, obsesia abandonului Transilvaniei de către literații de frunte și aceea a absenței unui spirit critic major, coagulant în regiune fiind recurente, a doua putându-se, totuși, discuta, dacă ne gîndim la Ion Breazu, Ion Chinezu, Dumitru Popovici sau Liviu Rusu. Dar nici prima nu poate fi acceptată fără nuanțe.

Istoricul literar va găsi în volumul lui Lucian Valea informații temeinic documentate despre seria de carte *Zarathustra*, de la Buzău, editată de către Caraion, despre *Claviaturi*, seria de poezie scoasă chiar de către autor, sau detalii privind mișcările freactice care au dus la coagularea *Cercului literar de la Sibiu* (revista *Curțile dorului*, cenaclul, nume ulterior pierdute, ca Ion Oana), decantate, totuși din informații indirecte. Pagini bune sunt dedicate și unor alte blocuri tematice: antilegionarismului majoritar al „generației războiului”, dar și fenomenului complementar, al „înverzirii” oportuniste a multor personalități celebre, sau „thracomaniei” subite din perioada războiului (tip Emil Botta), care nu însemna

doar – explică Lucian Valea – revindicarea fantastă, nietzscheană, a unei origini spirituale mitice, idealizate (care coboară până la *Revolta fondului nostru nelatin*, din 1921, al lui Blaga), cât, mai ales, o revoltă subiacentă, circumstanțială, împotriva identității latine reprezentate de Roma lui Mussolini și a Contelui Ciano, care „patronaseră” dictatul de la Viena, în detrimentul sârmanei rude latine răsăritene. Sub acest aspect, venind din interiorul generației sale, cu detalii umane pe care memoria literară între timp le-a pierdut, Lucian Valea confirmă implicit și necesitatea citirii culturii și literaturii din perioada respectivă printr-o grilă politică, lucrurile extinzându-se, în această privință, până la „antiardelenismul” pro-lovinescian al *Cercul literar de la Sibiu*, dosarul documentar al *Manifestului* din 1943 găsindu-se în volum, aproape ca o invitație de a strânge toate textele *pro* și *contra* într-o carte autonomă, într-atât de interesante sunt ele ca fenomen cu o iradiere socio-culturală extrem de pregnantă. De pildă, Valea argumentează că național-tărăniștii ardeleni au receptat cu circumspecție aventura spirituală a cerhiștilor, acuza voalată de subversiune față de „problemele autentice ale Ardealului” apărând la vremea respectivă sub pana lui Gabriel Țepelea. În opinia lui Lucian Valea, „unitatea generației războiului” a fost „tulburată”, de altfel, de două evenimente subversive: „formarea grupului publicistic-literar de la *Timpul* și *Ecoul*, [unde se concentrează majoritatea regătenilor] și apariția *Manifestului Cercului literar de la Sibiu*”. Motivul subversiunii?: „ambele evenimente” promovează „sub pretextul intoleranței pentru sămănătorism [neopășunismul regresiv al ardelenilor refugiați, în realitate] o politică de atac la adresa ardelenilor, cu osebite a celor care se găseau angajați în mișcarea militantă determinată de refugiul din 1940” (p. 124).

Am atins, astfel, problematica esențială a volumului, acceptabilă uman, dar inconsistentă în perspectiva istoriei literare care cernă nemilos valorile. Obiectiv privind lucrurile, prin poezia „refugiului ardelean”, care-i marchează, ca o pecete sumbră, volumele juvenile, Lucian Valea se poziționează într-un tipar stilistic *marginal* al generației sale, sentimental, sincer, vaticinar, a cărui legitimitate sufletească personală nimeni nu o contestă, fiindcă ține de Istorie și de obligația brutală a confruntării cu nedreptățile ei. În același timp, privind adevărul istoriei literare în față, cu aceeași obiectivitate, ajungem ușor la concluzia că jocul stilistic și cultural *major* al generației nu se plămădește la nivelul pășunismului neosămănătorist al refugiaților ardeleni, pe care Lucian Valea dorește să-l reconsidere într-atât, încât să-i confere o poziție de centralitate pe care nicicând nu a avut-o, ci la un alt palier, pe care se situează *Albatrosul* de mai târziu, boema mistică a lui Dimitrie Stelaru, opera incipientă a lui Ion Caraiou sau *Cercul literar de la Sibiu* (eufhorionismul, baladescul) etc. Din dorința de a-și acredita teza „recuperativă” obsesiv pro-ardelenească, Lucian Valea declasează albatrosismul, contestându-i ținuta morală, militantă, surdinezăză efectul experimental, de frondă și durată, al grupului din jurul lui Geo Dumitrescu, ajungând să minimalizeze chiar și importanța *Manifestului* din 1943 al *Cercului literar de la Sibiu*

(„O scrisoare către E. Lovinescu, *transformată în Manifest*...”), acordând un spațiu cinegetic excesiv tribulațiilor din jurul *Manifestului* (cum că el ar fi fost redactat într-o singură noapte de către Negoitescu, fiind trimis la *Viața* fără asentimentul celorlalți semnatari, de unde unele „demisii” ulterioare și desolidarizări dramatice etc). Venind mai spre noi în timp, curajul autorului se mai stinge, în prudență: de pildă, la pp. 295-296, el se războiește la baionetă cu un „tânăr critic” care publicase în revista *Steaua*, nr. 5/1954, un text prin care solicita reconsiderarea sensibilității culturale transilvane, prin surdinizarea generației care continuă să deplângă nedreptățile unui timp istoric încheiat, otrăvind obstinat prezentul cu suspiciunile revanșarde ale trecutului (o partitură reluată și după 1989 – sau nu??), dar, cu totul inexplicabil, el nu menționează numele autorului nici în text, nici în corpul adiacent de note (!), cu toate că acesta poate fi identificat printr-un simplu popas la bibliotecă (George Munteanu).

Biografic, Lucian Valea mai are și „neșansa” de a prinde *Eseul despre generația năzbotului*, al lui Emil Manu (1978), lucrare de notorietate, unde numele și fenomenele de atunci sunt judicios rostuite, însă autorul nostru se războiește virulent cu cartea, pe motive mărunte, de detaliu istoriografic (aici nimeni nu-i contestă competența!), dar și pe unul mai larg, al neglijării vaticismului transilvănean, perspectivă abuzivă, care se cere, totuși, relativizată. Toate acestea demonstrează că motivația personală a scrierii *Generației amânate* vine, întrucâtva, și din resentiment, pe lângă dorința autorului de a contribui ca martor la istoria mărunta a generației căreia îi aparține. Impulsul personal revanșard, uneori irațional, e cât se poate de vizibil la pagina 295, unde, tratând evenimentele din 1948-49 care au dus la înființarea Filialei clujene a Uniunii Scriitorilor, Lucian Valea deplânge zgomotos nedreptatea Deciziei nr. 1315 a Consiliului de Miniștri, din 20 septembrie 1948, prin care se desființa *Asociația Scriitorilor Români din Ardeal*, pentru a face loc unei noi forme de organizare, menită să cumuleze atât scriitorii români, cât și pe cei maghiari din zonă. Valea rămâne, însă, pe poziția tenebroasă a lui Friedrich Hebbel, pus ca *motto* la capitolul XVIII („Nu voi uita niciodată vremea aceea, niciodată; și de aceea nu am nici dreptul s-o iert”) și suferă cumplit la gândul fuziunii, pe care n-aș fi amintit-o, dacă această suferință amară nu ar fi fost produsul unui sentiment mai larg, de frustrare microcomunitară.

Sub acest aspect, volumul indică un fenomen sociologic extrem de interesant: după război, și după retrocedarea Transilvaniei de Nord, mulți dintre foștii pribegi nostalgici și revendicativi s-ar fi așteptat la

un gest reparatoriu ferm din partea noilor autorități românești (funcții, pedepsirea vinovaților, lustrarea). Ori, angrenajul ideologic fiind deja uns cu alte uleiuri, roata istoriei se învârtea și ea altfel, internaționalismul confratern înlocuind, ca ideologie, naționalismul ardelenesc supărăcios, înourat, discriminatoriu, naționalist. Lucian Valea a căzut din plin în această capcană vicelană a timpului, văzând că scena, pe care ar fi trebuit să urce el însuși, și alți colegi de pluton, a fost ocupată subit de nume și figuri lipsite de trecut, dar cu un acut simț oportunist al prezentului și al imperativelor sale purpurii. Autorului nostru îi vor trebui nu mai puțin de trei decenii să se trezească din această stupeoare, până să revendece din nou dreptul de a-și așterne numele pe o carte: trei decenii, pe trecute în detenție mai întâi, apoi în pribegie, de-a lungul și de-a latul țării, de la Timișoara la Bacău, și apoi la Darabani și Botoșani, într-o anxioasă, dar dramatică și dureroasă, *evitare a Transilvaniei*, unde va reveni abia în 1986, cu o nouă identitate literară cât de cât consolidată. Omeneste, situația e tragică; a face, însă, din ea un pretext de reformulare a istoriei literare, în răspăr cu adevărul ei contextualizant și axiologic, e o eroare.

Jurnal Suedez III

- 3 -

Gabriela Melinescu

[20 februarie 1990]

M-am tras din haosul micilor prietenii și aventuri dezamăgitoare. Caracterul meu era prea dominant și extremist și detestam cea mai mică minciună în relațiile de prietenie și cele intime. În singurătate, caracterul meu s-a ameliorat – eram prietenă cu toți oamenii, dar între noi trebuia mereu să existe o distanță apreciabilă, o perspectivă. Eram rănită și mă vindecam prin contemplarea lumii, implicându-mă cât mai puțin.

Citeam texte din filozofia indiană (*Bhagavad-Gita*, *Samkhya-Karika*, *Tarka-Saṅgraha*) în traducerea, bogată în note, a excepționalului Sergiu Al-George, carte apărută la Editura Științifică în 1971. Când nu citeam desenam pe foi mari de ambalaje tot ce mi se dădea din subconștient. După exemplul desenelor halucinante ale lui Victor Brauner, văzute la traducătorul A.I. Deleanu, când îi luam un interviu despre arta traducerii sonetelor lui Shakespeare. Soția lui, Măriuca, mi-a dat în mână acele desene, să le văd de aproape și să văd interiorul substanței de vis din care se compuneau.

În una din toridele zile ale verii bucu-reștene în care mă perfecționam citind *Gita* și desenând sub hipnoza provocată de desenele lui Victor Brauner, m-a sunat traducătorul Ion Comșa spunându-mi că un editor suedez a venit la uniune și dorea să mă vadă pe mine. Am fost uimită – nimeni nu mă invitase niciodată la asemenea întâlniri. Președintele scriitorilor avea preferații și preferatele lui pe care îi trimetea tot timpul în străinătate, mulți vor scuipa mai târziu pe aminirea lui, gest meritat pentru că îi judeca pe scriitori după judecăți extrem de subiective, conjuncturale.

Am stabilit o întâlnire și m-am dus la Athenée Palace pe o zi dogoritoare, îmbrăcată în alb pentru a combate canicula gata gata să topească nervii și creierii bieților oameni.

Editorul mi-a prezentat-o pe soția lui, Christine, și pe cei doi fii, Yves și Alain, care au plecat imediat, lăsându-ne singuri.

Editorul René Coeckelberghs mi s-a părut din prima clipă extrem de antipatic, snob, cu idei pline de provocare. La sfârșit mi-a dăruit o agendă frumoasă pe care era imprimată emblema lui: un cocoș de lupte cu gheara ridicată, sub imagine erau niște versuri care mi-au fost traduse din suedeză:

Ești un cocoș obișnuit
cântecul tău prevestește zorile
în fiecare dimineață:
Cucurigu! trezindu-i pe oameni.
Datoria ta nu e una obișnuită.

Acest poem mi-a plăcut mult. Am zîmbit. El mi-a întins mâna cu prietenie spu-

nându-mi că numele lui înseamnă în flaman-dă: cocoș de munte.

După câteva luni de la plecarea editorului, a fost trimis la București celebrul fotograf Lutfi Ozkok pentru a face portrete de scriitori pentru arhiva bibliotecii Nobel. Lutfi a venit la redacția *Luceașărului* și m-a fotografiat și pe mine, la biroul redacției unde lucram.

Anul următor, 1974, exact pe 31 martie, ziua de naștere a lui Nichita, René a venit la București, m-a sunat să-mi arate fotografiile lui Lutfi. Acea zi de neuitat a fost începutul unui șir lung de întâlniri și despărțiri, vreo douăzeci, lucru care a scandalizat nu numai securitatea, dar și serviciile de contraspijonaj și SEPO, serviciile secrete din Suedia. René era troțkist și publicase operele lui Troțki în toată Scandinavia și era vânat de sovietici. Intrasem într-o umbră deasă, eram urmărită pas cu pas. O supraveghere dublă în care erau implicați: rudele, prietenii, vecinii și cei de care habar nu aveam. Prietenii lui Nichita veneau la mine prevenindu-mă de pericolul de a fi „sinucisă“, idee convenind tradiției sinucigașe din familia mea. Cinismul cunoscuților colegi m-a zguduit cel mai mult. Jucam o partidă de șah cu miza vieții.

Scrisorile mele, foarte scurte, dar cu un desen simbolic, nu ajungeau toate la destinatar. Dosarul meu (pe care vreau să-l citesc într-o zi) trebuie să fie nu numai voluminos dar și altfel decât altele dat fiind obiceiul meu de atunci: a desena mai mult decât a scrie, a folosi primul alfabet al lumii pentru a face viața și mai amară persecutorilor mei. O singură frază cod, un SOS trebuia folosit în cazul cel mai dureros, fraza suna frumos: Bach se angajase bucuros la un drum lung, pe jos, pentru a-l auzi pe Buxtehude.

Eram obligată să-i scriu lui René destul de rar. Toți ochii erau pe mine, chiar la poștă. Simțeam că se apropia de mine ceva nedefinit – un nor întunecat cu margini de lumină. Nu înțelegeam nimic din plasa de sentimente care se aruncaseră peste mine. Eram prizoniera unei stări de spirit care amenința să-mi distrugă echilibrul. Nu-l citisem încă pe Spinoza și nici pe Epictet sau pe ceilalți stoici greci. Poemul indian, *Gita*, mă ghida în adânc spre o iubire mai mare și căutarea perpetuă a unei stări de spirit luminoase.

Singura persoană cu care puteam să comunic, nu prin sentimente ci printr-o percepție intuitivă specială, Nichita, mă ura acum, devenise dușmanul meu. Deși eu făcusem totul ca să rămânem prieteni. Aveam impresia că vrea să se răzbune pe mine. Își mobiliza toți prietenii securiști ca să mă împiedice să plec din țară. Pe toate planurile vieții mele își arunca umbra lui grandioasă. Numai că el se înșela amarnic – eu rămâneam mai departe un adevărat prieten. Pentru toată viața. Nu mă cunoș-

tea decât superficial, cu toate că ființa din adâncul lui știa precis „rangul“ meu elevat, descendența mea spirituală dintr-o generație de femei care au trăit dedicându-se efortului spiritual, renunțând total la valorile lumii.

Toate astea îmi vin acum în minte după lectura *Jurnalului* lui Vaslav Nijinsky (cel necenzurat de soția lui, Romola), apărut la Pinguin Press cu o prefață de Joan Acocella și cu notele excelente ale traducătorului în engleză, Kyril Fitzlyon. Avusesem prilejul, mai demult, să citesc ceva despre „zeul dansului“ – într-un album Rodin, dăruit de René cu ocazia vizitei la Millesgarden, în Stockholm. Eram împreună cu mama lui René, Linnéa, care ne plătisea cu gelozia ei „suedeză“. Din păcate, la ea chiar și sentimentele aveau naționalitate.

Atunci am văzut pentru prima oară statuile Nijinsky, în bronz, sculptate de Rodin. În catalogul expoziției era și articolul scris de Rodin (un răspuns răspicat dat detractorilor lui Nijinsky care-l stampilase cu două cuvinte: „erotică bestială“) după spectacolul baletului *După-amiaza unui faun* cu muzică din Debussy.

Rodin scria: „Nijinsky posedă frumusețea frescelor și statuilor antice, el este modelul ideal la care fiecare pictor și sculptor a visat vreodată“.

Se spune că în acest balet (coregrafiat de însuși Nijinsky) el a întruchipat chiar sexualitatea și a dansat cu erecție.

Am desenat mișcările corpului faunului imaginat de Nijinsky (după sculpturile lui Rodin) pentru a înțelege frumusețea și geniul dansului. Citind jurnalul lui Nijinsky descopăr acum adâncimea gândurilor și a sentimentelor care erau în spatele artei, a talentului său. Felul său ideal de a se apropia de oameni era tocmai acea percepție intuitivă care m-a ghidat și pe mine către alte ființe care mi-au schimbat viața. Îmi mai plac la Nijinsky: vegetarismul, faptul că a fost coleg de clasă cu Chagall (care povestește despre talentul de desenator al lui Nijinsky, în cartea lui, *Ma vie*, la pagina 90), pacifismul, marea admirație pentru Gandhi și tendința schizofrenică a unor stări mentale speciale având cauze multiple. Una din ele fiind și faptul că după ruptura cu Diaghilev și căsătoria cu Romola (care era născută în Ungaria) este izolat de limba rusă și poloneză, limbile copilăriei lui.

Înțeleg acum, ca mulți alți cititori, cărui tip uman aparțin, tip uman care trebuie aprofundat cu grijă. *Jurnalul* lui Nijinsky a devenit o cheie pentru anumite angoase – a trăi pe mai multe planuri, pe mai multe nivele lingvistice, a găsi un adăpost plin de consolare în exersarea desenului, în culorile pline de lumină ale acuarelelor. Și apoi, un lucru esențial despre iubire, despre imposibilitatea ei: nu ne putem dăruii nimănui pentru că ne aparținem în întregime. Singura soluție fiind prietenia fără margini,

semănând cu iubirea pentru acel Dumnezeu locuind în noi, din cauza Lui Nijinsky se simțea uneori fiind el însuși Dumnezeu, iubindu-i pe oameni, pe cei de care se putea apropia prin acea percepție intuitivă profundă. Iubirea omenească este pusă în lumină clară: ea începe printr-o căldură incendiară care se transformă într-o bucată imensă de gheață.

Mă întorc mereu la trecut, rememorându-l, ca să înțeleg tonul vieții mele de acum. Atunci, în 1974, când mi s-a schimbat viața prin întâlnirea cu René, tonul se-măna cu cel din muzica lui Gustav Mahler. René îmi dăruise multe discuri: *Das Lied von der Erde (Cântecul despre pământ)* ca și *Kinderjahren lieder (Cântecule despre moartea copiilor)*, ca și *Simfonia a cincea și Simfonia a șasea* (într-o neobișnuită tonalitate) pe care le ascultam tot timpul, trăiam în tonul lor puternic și disperat. Le ascultam toată noaptea, îngrozită că o cheie se va răsuci în broască și cineva va năvăli în apartament ca să-mi facă rău. Auzeam clar pași care se apropiau și se îndepărtau de ușa mea. Singurul ajutor ar fi fost vecinii mei, Pia și Alec Paleologu. Dar aveam dreptul să-i îngrozesc și pe ei, mai ales că Pia aștepta un copil și Ilinca era ea însăși o fetiță cu problemele vieții ei noi – mama ei se recăsătorise, Ilinca nu mai era copilul lăsat singur acasă pe care eu îl consolam vorbindu-i dulce după ușă sau ștergându-i lacrimile și dăruindu-i colecțiile mele cu Pif. Nu puteam să implic pe nimeni în greutățile mele personale, mai ales la „ora lupului“, în plină obscuritate.

1 martie

Începutul primăverii și sfârșitul lucrărilor în apartamentele noastre. Sunt epuizată de efortul de a dormi pe canapea. A fost un coșmar să-i văd în fiecare zi pe cei care au lucrat aici. Acum s-a sfârșit calvarul. Am observat de mult prezența unei fantome în apartamentul nostru. Când trăia René știam precis că fantoma nu era decât Christine – o dată am avut un vis realist și nu unul din adânc – am intrat în bucătăria noastră și acolo era ea, aplecată deasupra mașinii de gătit, simțindu-se ca la ea acasă. Era bine dispusă, mă cunoștea, deși în realitate nu vorbisem niciodată, o văzusem o singură dată, în București, în holul hotelului Athenée Palace, fără să-i țin minte chipul. Habar nu aveam, nici ea și nici eu, câtă durere ne aștepta în viitor. Cum acea mică întâlnire formală era un punct esențial al vieților noastre, un lucru teribil, decis de cineva atotputernic, fără față.

Christine gătea excelent, în timp ce eu ajunsesem la virtuozitate numai în prepararea citorva feluri. După acel vis am înțeles că ea trăia cu noi, lângă soțul ei, care era mai puțin al meu și foarte mult al ei.

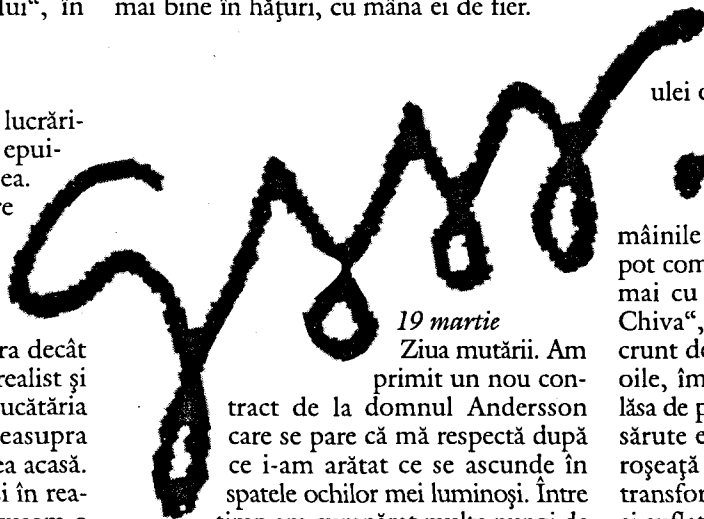
Acuma, se pare, fantomele s-au înmulțit. Am decis să mă mut la etajul doi, într-un apartament cu patru camere, deși proprietarul mi-a propus să împart apartamentul nostru de cinci camere cu un tânăr care „te place foarte mult“, după spusele domnului Andersson, mare patron, miliardar, care face curte tuturor femeilor singure și care a încercat odată să mă strângă în brațe, deși e un om de optzeci de ani cu o soție cu picioarele pe pământ. A auzit că eu sunt o femeie „interesantă“ care-i poate face pe bărbați să se simtă bine, adică superiori.

L-am dezamăgit punându-l la punct, cu un ton sobru și o asprime în ochii din care ieșise din creier toată substanța sîdefie a creierului meu. I s-a făcut frică de mine ca și altora care iau bunăvoința mea și zâmbetul drept un semn al unei accesibilități plină de promisiuni, fără probleme.

Chiar și vecinul din apartamentul de sub mine a îndrăznit o dată să sune la ușa mea, duhnind a alcool, vroia să mă întreb dacă vând pianul și lustra și alte lucruri pe o sumă simbolică, bineînțeles. Făcând glume pe tema: cine te va publica acum când soțul tău, editorul, a dispărut? L-am întrebat despre soția lui, dezechilibrându-l în obrăznicia lui. Vroia să vadă cu ce mă ocup – tocmai trăgeam la presa mea japoneză câteva gravuri pentru expoziția „Scriitori pictori“ organizată de Uniunea Scriitorilor. Vecinul a rămas cu gura căscată. Credea poate că mă plictisesc și el putea să mă ajute, credea că eu vreau ca și el să mă amuz cu orice preț.

Acuma am învățat că nu e de glumit cu „sexul tare“, că trebuie să învăliu forța „sexului slab“ în lumina minții, și numai așa pot visa la dezamorsarea bombelor hormonale masculine – cu niște cuvinte simple ca niște stileți în forma tocurilor înalte ale pantofilor mei florentini.

M-am hotărât să mă mut la etajul doi și să devin vecină cu acest om (șef la un restaurant unde totul se gândește prin imaginea intestinelor) gândind atât de ieftin despre mine, în speranța că soția lui îl va ține mai bine în hățuri, cu mâna ei de fier.

19 martie

Ziua mutării. Am primit un nou contract de la domnul Andersson care se pare că mă respectă după ce i-am arătat ce se ascunde în spatele ochilor mei luminoși. Între timp am cumpărat multe pungi de hârtie în care voi pune cărțile încercând să le transport de la etajul trei la doi. Pare simplu dar cărțile sunt cărămizi din infern. Agneta Pleijel și Marianne Eyre au venit și m-au ajutat să deplasez o parte din biblioteca care e mai mare decât mi-am imaginat eu.

Prin ferestrele deschise am auzit păsările care s-au întors din țările calde. Fiți bineveniți, primii muzicanți ai lumii!

Până seara târziu am cărat pungi grele cu cărți, mușchii mi s-au întins la maximum – dureri când am deschis sticlele cu vin roșu, *Beaujolais royal*, pentru a le servi pe iubitele mele prietene, cu care am stat de vorbă până când noaptea culoare indigo ne-a transformat chipurile și atmosfera a devenit magică.

21 martie

Miroase îngrozitor în noul apartament, a vopsea proaspătă care se evaporă destul de încet. Am dormit în vechiul apartament

lângă pianul care va fi transportat azi, împreună cu dulapul de stejar suedez, opera unui artist anonim. Se pot detașa cele patru uși, două au oglinzi de cristal în care eu și iubitul meu, René, ne oglindeam des comparându-ne corpurile. Odată el mi-a făcut chiar o fotografie după imaginea mea din oglindă. Când l-am visat pe René, înainte de ziua „revoluției“ în România, la numai câteva luni de la moartea lui, eu mă aflam în oglindă și el a venit lângă mine spunându-mi misterios: adu-ți aminte de ce ți-am spus eu odată! Era vorba de faptul că va avea loc în România o mare schimbare, precedată de violență. Aceste oglinzi de cristal ale dulapului suedez (dăruit lui René de doamna Hulten, prima femeie șef de bancă în Suedia) le păstrez cu o atenție specială – ele sunt locul în care eu m-aș putea întâlni cu el – când dorul de el mă va strânge de gât. Acolo în apa argintului e un spațiu, dimensiune infinită din care morții iubiți au curajul să apară, fără a trece peste regulile severe ale zonelor interzise. Așa că mă oglesc în ele închipuindu-mi că sunt văzută de iubitul meu nevăzut, de câte ori trec prin cameră, destul de des pentru că acolo se găsesc plăcile mele de cupru și mica presă japoneză, dăruită de René într-o zi binecuvântată vizitând magazinul Dekorima.

Oamenii n-au putut veni azi pentru a transporta pianul. Încă o zi pierdută în așteptare. Am curățat apartamentul și m-au cuprins niște dureri neobișnuite în brațe. Am uitat că trebuie să îmi dozez eforturile fizice. Am băut puțin vin roșu, apoi am încălzit ulei de ricin, Palma Christi, din Elveția, și mi-am pus comprese peste mâini.

Uleiul de ricin cu acest nume are toate vitaminele și, ce minune, „palma“ Domnului peste mâinile mele mi-a ridicat durerea! Cu ce pot compara această tandrețe infinită? Numai cu gestul mătușii Paraschiva, „tanti Chiva“, care ori de câte ori mă loveam crunt de pietroaie (când mânam la păscut oile, împreună cu sora mea, Tatiana), ea lăsa de pe cap panerul plin cu fructe ca să-mi sărute exact locul în care mă lovisem și o roșeață apăruse, roșeață care treptat se transforma în vânătaie. Acel sărut al ei, ca și suflatul ușor peste locul dureros, făceau ca durerea să dispară miraculos. „Gata, a trecut!“ spunea ea răsând numai din ochii ei, albastru indigou, pentru că nu-și putea permite să râdă cu gura știrbă pe care o acoperea destul de des cu palma ei muncită de corvoadele zilnice. Era un sărut și o suflare alchimică, venind din profundul ființei ei. O evoc aici comparându-i sărutul și suflul cu uleiul misterios venind din planta de ricin, Palma Christi, văzută în sudul Italiei, atunci când habar nu aveam că uleiul de ricin nu era numai arma cu care fasciștii îi umilea pe oameni, obligându-i să înghită până când își vărsau mațele. Nu bănuiam că în viitor îl voi regăsi, în Elveția alchimică, citind spalturnile cărții publicate de René, în colecția „Les grand suisses“, considerat ca elixir printre remediile universale prescrise de Paracelsus.

(continuare în numărul următor)

A doua zi după moarte

Dan Stanca

Eun fel de răzbunare a destinului faptul că am acceptat internet-ul și chiar îi fac elogiul de câte ori am prilejul spunând că este cea mai ilustră biruință a geniului uman din toate timpurile, tocmai eu care în tinerețe, atunci când abia mijise, nu știam cum să dau mai repede cu el de pământ și într-o publicistică vehement dubioasă criticam acest curs al omenirii spre devalorizare, pulverizare, depersonalizare. Prostii, fleacuri, adică ceea ce s-ar putea numi acnee juvenilă. dar ai trecut de pubertate, te-ai maturizat, fața ți s-a curățat și apari în adevărata lumină a veacului XXI profesionist echilibrat, sceptic cumpănit, hedonist prudent. E drept că din cauza scărpinăturilor bubitele de pe față au tot supurat și nu s-au uscat atât de repede cum li s-au uscat altora. Tot de la Petru știam că atunci când ai sufletul rănit sau măcar zdrelit este bine ca periodic să rupi coaja ca acesta să nu se vindece prea ușor. Până la urmă tot se vindecă el, dar încearcă să întârzie acest moment. Omul, ca să fie om, trebuie să-și păstreze o fisură pe unde să sângereze. Nu e neapărat sânge ce curge pe acolo, poate să fie dor, melancolie, este la urma urmei canalul prin care comunicăm cu ce se află mai presus de noi sau chiar organul vizual prin care percepem instanța superioară. După ce ai închis capacul, după ce ai tras viziera și ai șters urmele ce mai rămâne din tine decât un simplu obiect livrat morții? Fiindcă și obiectele mor, nu-i așa? Nu numai ființele. Moartea unui obiect e foarte tristă, era de fapt mort dinainte, nu știa, a activat ani de zile fără să-și permită un răgaz iar în momentul în care a ajuns la soroc nu mai găsește în uriașa și complicata sa construcție nici un bănuț pe care să-l dăruiască luntrașului, gest ce ar putea să-i garanteze învierea. Petru îmi vorbește tot timpul despre importanța de-a nu te îngreuna pe durata vieții cu multe bagaje fiindcă, strângând prea mult pe pământ, riști să nu mai primești nimic dincolo, din simplul motiv că printre toate hainele, stoffele, tacâmurile și nu în ultimul rând cărțile stivuite nu mai găsești bănuțul salvator. Doar el asigură continuitatea între ce am avut pe pământ și ce vom fi dincolo. Căci ființa aici e avuție, dar avuția în cer este ființă... Frumos, nimic de zis! L-am ascultat pe Petru cu sfințenie, dar până la urmă tot m-am despărțit de el.

Acum, când mă mai gândesc la strania înaripare a Sabineei, pe care nici Petru nu a acceptat-o și totuși pînă la urmă nu a avut încotro și a luat-o ca atare, așa cum iei o pagină de carte pe care n-o înțelegi, o citești, iar o citești și ajungi s-o înveți pe dinafară, deși de priceput n-ai priceput o iotă, acum când secvența aceea neverosimilă traversează ființa mea așa cum a traversat cerul, la rîndul meu sunt tentat să cred că de fapt n-a avut loc de-adevărata-lea, că pur și simplu, pur și banal, am inventat-o, așa cum materialiștii spun că au luat naștere legendele și basmele, am in-

ventat-o ca să facem suportabilă dispariția femeii, ca și dispariția lui Hans, stupida realitate că într-o zi nu au mai fost de găsit, acasă la ei n-a mai răspuns telefonul, ne-a deschis ușa mama Sabineei, beată ca de obicei, care ne-a spus că sunt plecați să-l caute pe copil dispărut ceva mai înainte, poliția, unde am reclamat, s-a dovedit la fel de neputincioasă, ni s-a comunicat mai târziu că ar fi toți victimele unui accident feroviar petrecut undeva în nordul țării că... că... Alunecam într-un labirint ridicol. Oboseala lui Petru devenise din ce în ce mai accentuată, poate atunci a și renunțat să-și primească prietenii. Toate discuțiile și lecturile i se păreau inutile atât timp cât noi nu eram în stare să lămurim dispariția unor oameni. Dar adevărul era altul. Șocul puternic determinat de miracol nu putea fi suportat de plăpânda noastră înțelegere. Respingeam și noi ce nu putea fi înțeles. Pe hârtie lucrurile au stat mereu simplu, ca o ecuație, un concept, un grafic. Când rupi hârtia așa cum ai rupe combinezonul unei femei și-i vezi golițiunea iar tot ce doreai înainte poți în sfârșit să atingi, te sperii într-un asemenea hal încât o iei la sănătoasa. Sau taci. Sau te culci. Sau învii. Așa s-a întâmplat cu Petru. Noi ceilalți, care n-am murit, ne-am culcat. Dar n-am adormit. Am rămas așteptând al doilea pas al minunii, așa cum o treaptă trebuie să fie urmată de o a doua treaptă. Dar n-a mai urmat nimic. Am început să spunem sacadat, timpul trece, timpul trece. Ce-are a face însă timpul cu ființa omului? Când ai ajuns metafizician pe spezele timpului nu mai e nimic de capul tău. Ești un ageamiu, un birtaș, un șuetist. M-au enervat întotdeauna așa-zii înțelepți care folosesc trecerea anilor drept fundație pretinsei lor înțelepciuni. Nu trebuie timpul să treacă? Nu e aceasta treaba lui? Atunci de ce te afectează? De ce te revolți? De ce construiești filozofii grețoase? Și sfinții îmbătrânesc, și pentru ei timpul trece, și ei mor, dar niciodată nu s-ar simți preocupați de acest fenomen cu adevărat natural care nu are de fapt nici o legătură cu ființa secretă a omului. Niciodată un sfânt nu ar dedica timpului măcar un gând. Seninătate între el și viermele acesta care roade din trupul nostru fiindcă așa trebuie să facă. L-am văzut pe Petru mort, am văzut-o pe mama în coșciug, am fost la nenumărate înmormântări până în acest moment când m-am pensionat și spun că mare lucru de la viața mea nici nu mai aștept, i-am văzut fără suflare și pe unii colegi, oameni activi, capabili, buni profesioniști și exemplari familiști, despre care niciodată n-ai fi zis că o să moară. Și au murit, bucuria lor de-a trăi se sublimase în grația unui surâs misterios. Dacă pe toată durata vieții nu te-ai gândit măcar o singură clipă că în leagănul sufletului tău, cum doarme un bebeluș în pătuțul de acasă, doarme un sfânt, atunci când vei muri acesta se va deștepta și din interiorul corpului răcit, ca un pictor aflat nu în spatele șevaletului, ci înaintea lui, va

trasa cu un penel subțire surâsul misterios al sfințeniei ignorate ani și ani de zile. Fiecare când moare este un sfânt. Cu cât ai greșit mai mult în viață, cu atât masca ta mortuară e mai neverosimilă. Tocmai fiindcă cerul cuibărit în tine încă din clipa nașterii, la moarte poate să evadeze. Neverosimilitatea înfățișării e dovada acestei evadări. Nu sufletul fuge din om când acesta moare, ci cerul este acela care se înalță lăsându-și pecetea pe buzele indescifrabil desenate. Figura lui Petru era însă nespuse de liniștită. El nu negociase niciodată cu timpul. Îi spusese mereu: știi, ai treaba ta, eu am treaba mea! Nu făcuse separarea aceasta într-un mod rudimentar-maniheist, separase doar în sensul decantării. Cernem mereu printr-o sită deasă sau rară – depinde rețeaua neuronilor – ceea ce este timp, pleavă sau negreață în ființa noastră. Alții nu decantează nimic, hrănesc doar în neștiere animalul înfometat din suflet, habar neavând că sub hoitul acestuia se află pătuțul sfântului. Puțini sunt însă aceia care cernând în fiecare zi, înțeleg acest proces al igienei. Și nu e rugăciunea tocmai o asemenea cernere? Rugăciunea, gândirea, tot ceea ce ne apleacă mereu asupra noastră înșine și ne ferește de teribilul mecanism al oboselii. Odihnă în rugăciune. Nu sunt neliniștit de moarte, am avut grijă ca puțin câte puțin, încă din viață, să mă golesc de timp. Pictorul ceres din mine însumi nu va mai avea ce picta pe chipul meu deja pictat. Masca va fi deja șlefuită de mângâierile lumii de dincolo. Și Petru, până când a murit la câțiva ani după ce împlinise optzeci, a știut să practice același exercițiu al golirii de timp. El m-a învățat că între scepticismul roman și iubirea creștină există o înrudire foarte subtilă. De fapt, Vasile Lovinescu, prin harul lui de-a uni toate tradițiile și a vedea nu ruptura, ci continuitatea inefabilă, ne-a transmis și nouă aceeași bucurie de-a descoperi raporturi ascunse, alianțe de culise, relații încheiate în iatacuri secrete, ferite de ochii lumii. Ultimele zvăcniri ale înțelepciunii romane înainte de extincție au fost tocmai asemenea exerciții având ca obiect de studiu moartea. Toți zeii fugiseră din Panteonul lor, cerul era gol și secetos, atunci nu le mai rămăsese decât să privească în același vid al inimii și acolo, ca într-un cavou de lux, să decline caz după caz, treaptă după treaptă, substantivul supremului refuz. Odată cu acest exercițiu sever de asceză în alt colț al imperiului exploda minunea lui Iisus, umplând cu o apă proaspătă carafa uscată a umanității. Ceea ce în centrul imperial luase înfățișarea unei mumificări nobile, a unei îmbălsămări fastuoase pe care scepticii și stoicii nu știau cum s-o mai subțieze murmurând silabele incertitudinii, la margine, acolo unde teritoriile romane se îngâneau cu podișuri fumurii și necunoscute avea loc teofania ca o deflagrație în fața căreia aveau să se închine și robi, și capete încoronate, și cărturari, și analfabeți. Lăpăda templului fusese făcută țândări și

prin cioburile însângerate se înalța trupul făcut din aur și carne, din sânge și duh, din materie și muzică al celui care ne-a învățat să fim și să nu fim.

Teofanie, deflagrație, cuvinte care mă indispon și pe care le folosesc din obișnuință fiindcă așa e omul, nu a căzut numai din cuvânt în timp, ca și în cuvinte... Cuvintele au fost zestrea noastră ca un nutreț cu care ne hrănim fără să ne țină de foame. Suntem flămânzi ca acum două mii de ani. Trecerea noastră prin timp este epopea unei flămânziri fără leac. Singurii dintre noi care n-au simțit această neconținută bolborosire a mațelor goale au fost soldații romani, primii care au descoperit mormântul gol și pe care această uluire nepământască i-a hrănit până la Judecata de Apoi. Fiindcă au fost primii nu li s-a mai putut face foame. Au văzut ceea ce nu mai era, dar ochii lor înrouați de mirare vedeau mirosind, ca și cum odată cu spargerea mormântului, prin acele sfărâmături, ca resturile unei dantele zdrențuite, mai plutea încă mireasma celui care le îmbrăcase până atunci. Nu ai nevoie să vezi, nici nu trebuie să auzi, e suficient să miroși. Mirosul este simțul elementar și incomunicabil. Victor amuțise, dar probabil că în nările sale mai stăruia mireasma acelei zile, mireasma de trandafiri, dar și de zulf, care se răspândise în jur imediat după ce Sabina s-a înălțat la cer. Îndeplinesc și el funcția unui biet și fericit soldat roman, fericit fiindcă de atunci nu i-a mai fost foame deloc și, fără să sufere tortura stomacului și a intestinelor, a trăit liniștit în paradisul necomunicării, căci doar acela care nu mai poate, dar nici nu mai are nevoie să spună nimic, și-a găsit ireversibil liniștea și este ca un germene în pământ rodind pentru cerul altei lumi. Chiar și profanarea capelei intră în același regim al necomunicării. Capela devenise incomprehensibilă generațiilor care se perindaseră, se perindau, aveau să se perinde. Nu distrugem neapărat din răutate, ci din neștiință. Și dacă nu mai e nimeni care să apere lăcașele, dacă nu mai e memorie atunci cine să-i oprească pe distrugători care se poartă ca niște copii ce nu știu ce fac, dar prin inocență își răscumpără faptele criminale? Un rățâcit ca mine deja momit de uitare, anesteziat, narcotizat, ce putere mai poate să aibă? Petru murise, prietenii noștri erau exemplul cel mai bun al nesimțirii pioase, al indiferenței smerite, al unui fel de-a privi în urmă doar cu știința unei nostalgii dozate, fără nici un risc, fără a se hazarda și a bate câmpii. Mi-era silă de ei, de fapt de la înmormântarea lui Petru nici nu i-am mai văzut. A fi vorbit cu ei despre Sabina ar fi fost o adevărată blasfemie. Dar câți au avut curajul să vorbească despre învierea lui Hristos imediat după ce aceasta s-a petrecut? Foarte puțini, doar apostolii au pornit pe drumul strămt și abrupt al propovădurii și poate nici ei nu erau întru totul limpeziți. Abia după ce miracolul a fost instituționalizat, bătut în cuie, după ce s-au scurs veacuri ca să nu mai existe nici o primejdie că ne-ar mai putea deranja, abia atunci toți am început să credem în înviere și să fim edificați. Ce ironie! Dar nu a fost altă cale. Aceasta a fost calea, autostrada și nu poteca subțire, abia furișată printre stâncile rele ale necredinței. Marto-

rii nu ajung mărturisitori prea ușor. De cele mai multe ori fie amuțesc, fie înnebunesc. Victor este cel mai bun exemplu. Dar alții refuză pur și simplu să vorbească fără a putea și dacă refuzul lor este făcut în condiții de deplină luciditate sau e chiar dovada faptului că și-au pierdut mințile.

Când eram tânăr, foarte tânăr, în jur de douăzeci de ani, și stăteam toată ziua cu urechea lipită de tranzistor ca să ascult „Europa liberă“ am fost șocat de tot ce am putut să aflu despre torturile din penitenciarul de la Pitești la începutul anilor '50. Apoi vremea a pendulat în gol, a venit decembrie '89 etc. etc., pe atunci mi se părea că pot face gazetărie la un înalt nivel civic, pasional, intelectual – rahat cu perje! – în gazetărie am rămas, dar ca să-mi lustruiesc mediocritatea și să încasez o simbrerie lunară, au trecut ani, au apărut cărți, Piteștiul nu mai era ceva ocult, ci ieșea la lumina

Dan Stanca, *Drumul spre piatră*, București, Editura Fundației PRO, col. „Biblioteca Ziarului de Dumnică“, 2002.

zilei cu toate ororile și atrocitățile sale, devenise chiar de bonton să fii istoric specializat în cazul Pitești, ca deodată, pe neașteptate, răsfoind o carte, să-mi dau seama că de fapt doar cu mici excepții și acelea discutabile în sensul că nu erau martori de primă linie – s-ar putea să fi auzit unii de la alții –, cei care cu adevărat trăiseră ororile refuzau să vorbească. Mă frapase tăcerea lui Popa Tanu, unul dintre primii torționari, care i se alăturase lui Țurcanu și pornise experimentul criminal. Ziaristii, istoricii, gură cască l-au căutat dar nu au scos un cuvânt de la el. Evident, toți au pus tăcerea pe seama rușinii sau a lipsei totale de sensibilitate. Înțelegem însă că atât cel care a suferit cât și cel care a produs suferința nu mai au puterea să vorbească fiindcă de bună seamă ar înnebuni. Cum adică să retrăiești în planul confesiunii lucide ceea ce ai făcut ca în transă? Cum să crezi că în acea transă ai fost chiar tu? Dacă ai crede și-ai pierde mințile. Miracolul, opusul lui care e tot miracol, ne sfărâmă ca pe niște păpuși de porțelan. E mai ușor să crezi că totul a fost vis decât să mărturi-

sești ceea ce a fost real. Așa cum cei mai mulți și-au smuls Piteștiul din creier cum și-ar fi extras o măsea stricată, nici ceilalți doi martori ai înălțării Sabinei la cer nu au vrut să vorbească. L-am căutat pe Pavel Apostol la azilul unde era internat, acolo unde-l căutasese și Petru cu ani în urmă sau poate nu-l căutasese, aceasta este versiunea impusă de fantezia mea realității, Petru s-a dus să vorbească cu el fără să știe ce grozăvenie va afla despre demiurgic viol petrecut în Dumbrava Sibiului – iarăși, fantezie sau realitate? – iar eu aveam să repet drumul lui la capătul căruia însă nu avea să mă izbească nici o evocare șocantă, ci doar tăcere, încăpățănarea de granit a lui Pavel, îndărătnicia sa de om bătrân care nu mai poate fi preocupat decât de buna funcționare a prostatei mai ales după operația avută, de o mănărică bună, deși aceasta lipsea și trebuia să se mulțumească cu pilaful mizerabil pe care-l primea aproape zilnic de la bucătăria azilului. I-am adus atunci câteva prăjituri și un kilogram de portocale, toată figura i s-a luminat, dar aceasta nu l-a înduplecat să vorbească. A mâncat tot ce i-am adus, și-a lins degetele, a lins și hârtia în care fusăseră împachetate prăjiturile, nu s-a îndurat nici de un strop de frișcă sau de o bobită de ciocolată, Doamne sfinte, ce pofcios putea fi sau ce mult dorise să mănânce ceva bun și, cum nu avea pe nimeni care să-l viziteze și să-i aducă dulciuri sau fructe, răbdase multă vreme! Dar atenția mea nu a putut să obțină de la el nici o mărturisire, nimic, i-am spus doar: „Știi, Petru a murit“. „Care Petru?“ a ridicat din umeri. „Petru Bota, cu care ați fost internat și cu care ați fost la țară să vedeți locul, știți...“ A ridicat din nou din umeri. „Nu știu, habar n-am.“ Refuzul său era ca un perete de care mă loveam fără să găsesc ușița pe unde să intru. „Petru a răcit atunci foarte tare, ați dormit afară, el nu era învățat să doarmă în aer liber, peste noapte a fost rece...“ Nici un amănunt pe care-l furnizam nu provoca în el o tresărire. În cele din urmă am crezut că nu sunt în toate mințile și că luându-mi propria literatură drept realitate, cer unui om ceea ce acesta nu are cum să-mi dea. Mai bine i-aș fi adus cartea, romanul, cu un titlu, după părerea editorilor destul de inspirat, *A doua zi după moarte*, dar probabil că atunci, chiar că nu aș mai fi avut nici o șansă de-a smulge ceva de la el. Din cirozitate, deși era discutabil că-l putea interesa o carte de literatură română contemporană, și-ar fi aruncat ochii pe ea, l-ar fi amuzat felul cum compusesem secvențele, cum amestecam borcanele, zacusca realității cu șerbetul imaginației, făcusem un ghiveci de toată frumusețea din care mâncasem prea mult ca să mai pot și ce este sărat, dulce, amar și mai ales ce este adevărat. Iluzia creatorului, vanitatea sa de-a crede că minciuna unei fantezii va cântări mai mult decât adevărul gol-goluț. „O să vă aduc să citiți o carte“, m-am hazardat în cele din urmă, în timp ce el își lungea în continuare degetele pe care mai rămăsese puțină frișcă. „Am scris o carte despre tot ce s-a întâmplat, despre dumneavoastră...“ A ridicat puțin ochii nedumerit de ce auzise. N-a zis

(continuare în pag. 26)

A doua zi după moarte

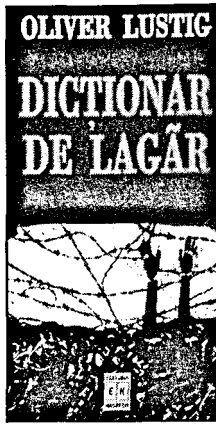
(urmare din pag. 25)

nimic, doar m-a întrebat din privire, mirat că cineva s-a putut ocupa de viața lui ca să scrie o carte. Privirea lui era mută, a fost cea mai puternică ripostă pe care am primit-o vreodată. Eu venisem la el cu brațele pline, îi adusesem prăjituri, portocale, și mai ales multe cuvinte, voiam să stăm de vorbă, așa cum e obiceiul ca tinerii care n-au intrat nici de o zi pe porțile cazărmii să se ducă la cei bătrâni, la veterani, care le împărtășesc secretele lor de viață, de ce e bună armata, de ce trebuie să fii bărbat, să mergi la luptă și să nu te ascunzi după fustele livretului militar pe care cineva bine mituit a scris: inapt, necombatant... El însă avea mâinile goale, nu voia să-mi spună nimic, a tăiat iluzia cum tai dintr-o lovitură de cosor sfoara ce legase până atunci maldărul de nuiete... gata, acasă, puștiule, lasă-te de prostii! Dacă ai chef de literatură, e în regulă. Dacă vrei mai mult de atât, atunci moașă-ta pe gheață, nu ai găsit în mine prostu' care să vorbească ce nu trebuie! Adică eu, nenorocitul, am suferit ca un câine, m-am dat cu capul de pereți, mi-am mușcat limba de furie că nu înțeleg nimic din ceea ce ochii mei văd și orbesc văzând, iar tu vrei să primești pe gratis bogăția pentru care eu am plătit cu viața și mâinile astea goale în care arde pustiul nebuniei și al sărăciei? Asta vrei, nenorocitul? În privirea lui mută am auzit acest urlat neomenesc al suferinței. M-am ridicat imediat și am șters-o pe poarta azilului. N-am mai aflat de atunci nimic despre el. Probabil că a murit de mult și a fost ars la crematoriu contra unei taxe minime.

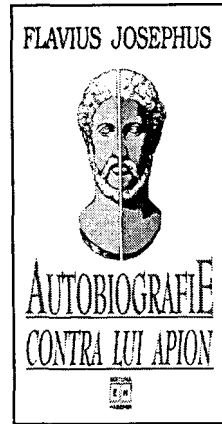
(fragment de roman)

Evreii din România în texte istoriografice, antologie, introducerea, selectarea textelor, note și comentarii, traduceri din limbile maghiară, germană și franceză, bibliografie și index de Lyă Benjamin, București, Ed. Hasefer, 2002

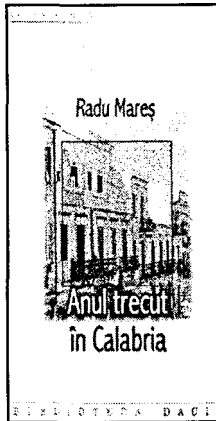
Oliver Lustig, *Dictionar de Iagăr*, ediția a II-a, revăzută, București, Ed. Hasefer, 2002

Flavius Josephus, *Autobiografie. Contra lui Apion*, prefață de Razvan Theodorescu, cuvânt asupra ediției, traducere și note de Ion Acsan, București, Ed. Hasefer, 2002

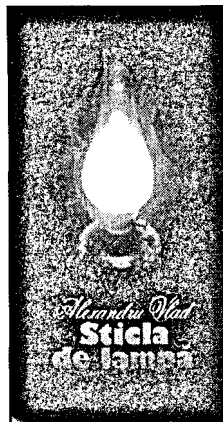
Nicolae Mărgineanu, *Mărturii asupra unui veac zhuciumat*, prefață de Mircea Micălea, ediție îngrijită de Daniela Mărgineanu-Tăranu, București, Editura Fundației Culturale Române, 2002

Radu Mareș, *Anul trecut în Calabria*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 2002

Ion Pop, *Descoperirea ochiului*, prefață de Gheorghe Grigurescu, București, Ed. Cartea Românească, col. Hyperion, 2002

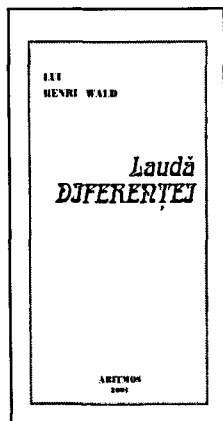
Alexandru Vlad, *Sticla de lampă*, Cluj-Napoca, Ed. Grinta, 2002

Matei Călinescu, *Despre Ioan P. Culianu și Mircea Eliadé. Amintiri, lecturi, reflecții*, ediția a doua, revăzută și adăugită, traducere din limba engleză de Mona Antohi, Iași, Ed. Polirom, 2002

Proză din cealaltă viață. Cronica unui geniu enebun, Friedrich Hölderlin și apropiații săi. Ediție originală stabilită de Alain Préaux, traducere de Irina Airinei, ediția în limba română îngrijită de Hans Herbert Gruenwald și Adina Kenereș, cuvânt înainte de An-drei Corbea, București, Ed. Compania, 2002

Laudă diferenței. Lui Henri Wald. La 80 de ani, volum îngrijit de Marin Diaconu, Ed. Crater, 2000

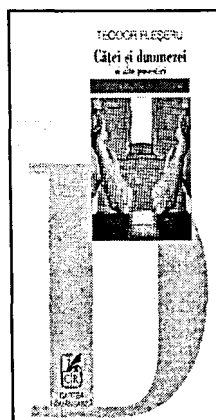
Florin Manolescu, *Misterul camerei închise*, Nouă povestiri incredibile, București, Ed. Humanitas, col. „Cartea de pe noptieră”, 2002

Floarea Tuțuianu, *Arta seducției*, cuvânt înainte de Nicolae Manolescu, București, Ed. Vinea, 2002

Unica responsabilitate a revistei *Apostrof* este de a găzdui opiniile, oricât de diverse, ale colaboratorilor noștri. Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui text aparține, în exclusivitate, autorului.

Apostrof

Teodor Fleșeru, *Căți și dumnezei și alte povești*, București, Ed. Cartea Românească, 2002

George Achim, *Iluzia ipostaziată. Utopie și distopie în cultura română*, Cluj-Napoca, Ed. Limes, col. „Paradigmă”, 2002

CARTEA DE CARE AI NEVOIE

Editura „Biblioteca Apostrof” vă oferă următoarele titluri încă disponibile:

- EVELYN UNDERHILL, **Mistica. I. Fenomenul mistic**
traducere de LAURA PAVEL,
postfață „Evelyn Underhill – Nae Ionescu”
de MARTA PETREU, 1995, 332 p. 30 000 lei
- MARTA PETREU, **Apocalipsa după Marta**
poeme, 1999, 96 p. 50 000 lei
- MIRCEA ZACIU, **Jucătorul de rezervă**
poezie, 2000, 88 p. 50 000 lei

Colecția „Filosofie contemporană”

- GABRIEL MARCEL, **A fi și a avea**
traducere de CIPRIAN MIHALI,
1997, 192 p. 30 000 lei
- GABRIEL MARCEL, **Omul problematic**
traducere, note de FRANÇOIS BREDIA și ȘTEFAN MELANCU,
1998, 140 p. 30 000 lei
- MICHEL HAAR, **Cîntul pămîntului. Heidegger**
traducere de IRINA PETRAȘ,
1998, 227 p. 45 000 lei

Colecția „Filosofie extrem-contemporană”

- JEAN-FRANÇOIS LYOTARD, **Postmodernul pe înțelesul copiilor**
traducere de CIPRIAN MIHALI,
1997, 108 p. 30 000 lei
- VLADIMIR JANKÉLÉVITCH, **Să iertăm?**
traducere de JANINA IANOȘI, postfață de ION IANOȘI,
1998, 82 p. 30 000 lei
- HANS-GEORG GADAMER, **Heidegger și grecii**
traducere și comentarii de VASILE VOIA,
1999, 84 p. 35 000 lei

Colecția „Filosofie medievală”

- SF. ANSELM DIN CANTERBURY, **Monologion despre esența divinității**
traducere de ALEXANDER BAUMGARTEN,
1998, 162 p. 35 000 lei

Colecția „Filosofia religiei”

- HENRY CORBIN, **Paradoxul monoteismului**
traducere de JANINA IANOȘI,
1997, 216 p. 40 000 lei

Colecția „Filosofie românească”

- ION IANOȘI, **O istorie a filosofiei românești**
1996, 392 p. 100 000 lei
- N. STEINHARDT, **Cartea împărțirii**
ediție gândită și alcătuită de ION VARTIC, ed. a III-a,
2001, 140 p. 70 000 lei
- D.D. ROȘCA, **Introducere la „Viața lui Isus”. Mitul utilului**
traducere de DUMITRU ȚEPENEAG,
ediție și postfață de MARTA PETREU,
1999, 138 p. 35 000 lei
- VASILE MUSCĂ, **Filosofia în cetate**
1999, 132 p. 35 000 lei
- BUCUR ȚINCU, **Apărarea civilizației**
ediție îngrijită și prefață de MARTA PETREU,
2000, 132 p. 50 000 lei

Colecția „Ianus”

- NORMAN MANEA, **Despre clovni**
eseuri, 1997, 230 p. 100 000 lei
- NORMAN MANEA, **Octombrie, ora opt**
proză, 1997, 186 p. 40 000 lei
- FLORIN SICOIE, **Simbăta engleză și alte povestiri**
1998, 130 p. 20 000 lei
- NORMAN MANEA, **Fericirea obligatorie**
proză, 1999, 192 p. 50 000 lei
- RAMIRO DE MAEZTU, **Don Quijote, Don Juan și Celestina**
trad. de MARIANA VARTIC, prefață de ION VARTIC,
1999, 264 p. 60 000 lei

- LIVIU BLEOCA, **Biblioteca de buzunar**, roman
2001, 128 p. 50 000 lei
- PHILIP ROTH, **Animal pe moarte**, roman
2001, 132 p. 99 000 lei
- MARTA PETREU, **Ionescu în țara tatălui**, ed. a II-a
2001, 178 p. 100 000 lei
- ION VARTIC, **Cioran naiv și sentimental**
ediția a II-a adăugită, 2002, 440 p. 150 000 lei

Colecția „Scrinul negru”

- **Procesul „tovașului Camil”**
ediție îngrijită de ION VARTIC, prefață de MIRCEA ZACIU,
1998, 96 p. 20 000 lei
- I.D. SÎRBU, **Scrisori către bunul Dumnezeu**
ediție îngrijită de ION VARTIC, 1998, 244 p. 35 000 lei
- LUDOVICA REBREANU, **Adio pînă la a doua Venire**,
epistolar matern, ediție îngrijită, prefață și note
de LIVIU MALIȚA, 1998, 288 p. 50 000 lei
- ARTHUR DAN, **Mituri căzute (Din jurnalul
unui psihiatru)**
Aforisme. Prefețe de I. NEGOIȚESCU, ION VIANU, ALEXANDRU
PALEOLOGU; ediție și notă asupra ediției de MARTA PETREU,
1999, 96 p. 30 000 lei
- PETRU DUMITRIU, **Vârsta de aur sau
Dulceața vieții**, roman
text îngrijit și prefață de ION VARTIC
1999, 208 p. 40 000 lei
- DORLI BLAGA, ION BĂLU, **Blaga supravegheat
de Securitate**
1999, 240 p. 100 000 lei
- RADU PETRESCU, **Correspondență • Sinuciderea
din Grădina Botanică** (variantea întâi în facsimil),
ediție de MARTA PETREU și ANA CORNEA, prefață de MARTA
PETREU, 188 p. 50 000 lei
- RADU STANCA, **Aquarium**
selecția textelor și cuvînt înainte de ION VARTIC, ediție
de MARTA PETREU, 202 p. 50 000 lei
- ALEXANDRU VONA, **Misterioasa dispariție a
orașului din cîmpie**, proză
postfețe de MARTA PETREU și ION VARTIC,
2002, 152 p. 69 000 lei
- ZAHARIA BOILĂ, **Amintiri și considerații a-
supra mișcării legionare**
prefață de Livia Titieni Boilă, ediție îngrijită de Marta
Petreu și Ana Cornea, notă asupra ediției de Marta Petreu
2002, 160 p. 100 000 lei
- DUMITRU ȚEPENEAG, **Destin cu popești**
șotroane (în colaborare cu Editura Dacia),
2001, 144 p. 63 000 lei
- Vlad Mugur, **spectacolul morții**
volum gândit și alcătuit de MARTA PETREU și ION VARTIC,
2002, 252 p. 100 000 lei
- IRINA PETRAȘ, **Teoria literaturii**, dicționar-antologie
2002, 288 p. 160 000 lei

Către cititorii din țară ai revistei *Apostrof*

Pentru anul 2002, vă rugăm să vă abonați *direct la redacție*. Pentru aceasta, vă rugăm să plătiți contravaloarea abonamentului, prin *mandat postal*, în contul:

Fundația Culturală Apostrof
cont: 251100996617101
Banca Română pentru Dezvoltare Cluj.

Prețul abonamentului este:
pentru 3 luni: 50.000 lei
pentru 6 luni: 100.000 lei
pentru 1 an: 200.000 lei
Taxele de expediere sînt incluse în această sumă.

Pentru cei care se abonează prin această modalitate, asigurăm expedierea promptă a revistei. Cei care se abonează pe 1 an, primesc revista fără majorările de preț provocate de inflație.

Adresa redacției: 3400, Cluj-Napoca, str. Iașilor, nr.14, tel. 064 432.444.

Către cititorii din străinătate ai revistei *Apostrof*

Pentru anul 2002, vă rugăm să vă abonați *direct prin redacție*, trimițînd contravaloarea abonamentului printr-un cec (money order) în contul:

Fundația Culturală Apostrof
Cont: 251100296617101
Banca Română pentru Dezvoltare – Group
Société Generale

Sucursala Cluj, str. 21 Decembrie 1989, nr. 81-83, SWIFT BRDEROBU
Costul abonamentului este:
pentru 3 luni: 13\$
pentru 6 luni: 26\$
pentru 1 an: 52\$

În costul abonamentului sînt incluse și taxele de expediere par avion.

Abonații sînt rugați să ne indice adresa exactă la care urmează să primească abonamentul.

REDACȚIA:

MARTA PETREU
(redactor-șef)

ANA CORNEA
IRINA PETRAȘ
CLAUDIU GROZA
HORVÁTH SÁNDOR
LUKÁCS JÓZSEF
ANA POP
(contabilitate)

TEHNOREDACTARE:

DAN CRAIOVEANU

EDITORI:

Uniunea Scriitorilor
din România
 Fundația Culturală Apostrof
Cont la BRD Cluj:
în lei: 251100996617101
în valută: 251100296617101

Revista apare cu sprijinul:

Ministerului Culturii și Cultelor
din România
 Fund for Central and East
European Book Projects

ADRESA REDACȚIEI:

3400 Cluj-Napoca
Str. Iașilor, nr. 14
Tel., fax: 064/432.444
e-mail: fca@internet.ro

• Revista APOSTROF figurează
în Lista-catalog a publicațiilor in-
terne pe 1999, editată de
RODIPET S.A., la poziția 4251.

Manuscrisele primite la redacție
nu se înapoiază.

ISSN 1220-3122
Revista este înregistrată la OSIM
cu nr. 45630/22.05.1996

Vignetele revistei reprezintă
variațiuni grafice de Mihai Barbu
după desene de Franz Kafka.

Tiparul executat la Centrul de Presă Reformat

APOSTROF

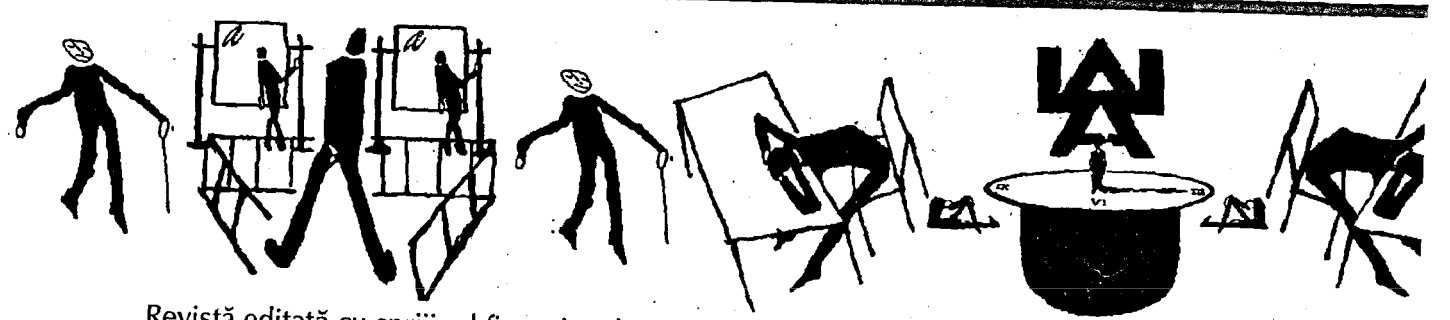
revistă a uniunii scriitorilor

APARE LUNAR

ARTISTII

Gabriela Melinescu
Jurnal suedez III
Un poem de Adrian Popescu
Esuri de Matei Calinescu și Mircea Muthu
Proza de Dan Stanca
Cronici de Irina Petras și Stefan Borbely

10.000 lei

Revistă editată cu sprijinul financiar al MINISTERULUI CULTURII ȘI CULTELOR,
 PRIMĂRIEI ȘI CONSILIULUI LOCAL CLUJ-NAPOCA
 și al FUND FOR CENTRAL AND EAST EUROPEAN BOOK PROJECTS